

ISSN 2303-5285

Bosnistika plus

ČASOPIS ZA JEZIK I KNJIŽEVNOST
Tuzla, 2013. • Godina I • Broj 1

INSTITUT ZA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST U TUZLI

BOSNIKA PLUS

ČASOPIS ZA JEZIK I KNJIŽEVNOST
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY STUDIES

I/1

BOSNISTIKA PLUS

ČASOPIS ZA JEZIK I KNJIŽEVNOST

JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY STUDIES

I/1

UREDNIŠTVO / EDITORIAL BOARD

Refik Bulić, Senahid Halilović, Ismail Palić, Lejla Nakaš,
Adnan Kadrić, Azra Verlašević, Sanjin Kodrić

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-Chief

Halid Bulić

Urednički savjet / Board of consulting editors

Branimir Belaj (Hrvatska)	Mirsad Kunić (Bosna i Hercegovina)
Gabriella Valera Gruber (Italija)	Hazema Ništović (Bosna i Hercegovina)
Meliha Hrustić (Bosna i Hercegovina)	Ermina Ramadanović (Hrvatska)
Adisa Imamović (Bosna i Hercegovina)	Aleksandar Stefanović (Francuska)
Marko Jesenšek (Slovenija)	Aleksander Urkom (Mađarska)

Sekretarijat / Editorial Secretary

Edna Klimentić

Lektori / Language editors

Autori

Dizajn / Design by

Tarik Jesenković

Izdavač / Publisher

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli
www.izbjik.ba

Adresa uredništva / Adress of publisher and editors

Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
BiH

Časopis izlazi jednom godišnje.

UDK 81 + 82

ISSN 2303-5285

BOSNISTIKA PLUS

ČASOPIS ZA JEZIK I KNJIŽEVNOST
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY STUDIES

I/1

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli
Institute for Bosnian Language and Literature

Tuzla, 2013.

SADRŽAJ

TABLE OF CONTENTS

RASPRAVE I ČLANCI

Alica Arnaut

Akuzativ s prijedlozima za izražavanje namjernog značenja / Accusative with Prepositions for Expressing Intentional Meaning 9

Hurija Imamović

Dopune modalnim i faznim glagolima u bošnjačkoj narodnoj književnosti / Complements of Modal and Phase Verbs in Bosniak Folk Literature 21

Halid Bulić

Vežnici i junktori u bosanskom jeziku – teorijsko i terminološko razgraničenje / Conjunctions and Junctors in Bosnian Language – Theoretical and Terminological Distinction 31

Meliha Hrustić

Pridjevska predikacija: Semantičke uloge uvjetovane pridjevom u njemačkom i bosanskom jeziku / Adjectival Predication: Semantic Roles Introduced by Adjectives in German and Bosnian Language 49

Edna Klimentić

Ekspresivno-stilski potencijal frazema (na primjerima iz romana *Hodža Strah* Derviša Sušića) / Expressive and Stylistics Potential of Idioms (based on examples from the novel *Fear Imam* by Derviš Sušić) 69

Nihada Ibrišimović

Oronimi Ilijaša i okolice / Oronyms of Ilijaš and Surroundings 81

Refik Bulić

Akcentatske osobine arhaičnijih govora živiničkoga kraja uz gornji tok Spreče / Prosodic Features of the More Archaic Speeches of Živinice Area Along the Upper Stream of Spreča River 105

PRILOZI

David Crystal

What Do We Do with an International Year of Languages? 121

PRIKAZI, OCJENE, OSVRTI

Mirsad Kunić

Bošnjački epski pjevači – čuvari homerske tradicije / Bosniak Epic Singer –
Homerian Tradition Keepers 137

Upute za autore / Guidelines for Authors 149

RASPRAVE I ČLANCI

UDK 811.163.4*3'366.544(045)

81'366.544(045)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljen / Received on 16. 9. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 5. 10. 2013.

Alica ARNAUT

Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici

AKUZATIV S PRIJEDLOZIMA ZA IZRAŽAVANJE NAMJERNOG ZNAČENJA

U složenom sistemu prijedložno-padežnih izraza kojima se izražava namjerno značenje značajno mjesto zauzima akuzativ s prijedlozima *na, po, u i za*. Akuzativ, kao padež granične direktivnosti, upućuje na dostizanje određenog cilja. Međutim, ovdje je zapravo važna namjera da se taj cilj ne samo dostigne nego i obuhvati ili da se njime ovlada na neki drugi način. Stoga se ovakvi izrazi najčešće javljaju u sintagmama sa upravnom glagolskom sintaksemom, ali se na mjestu upravnog člana može javiti i supstantivna sintaksema.

Ključne riječi: akuzativ, namjera, cilj, prijedložno-padežni izraz

U širokom spektru semantičkih raznovrsnosti koje nude različiti stilovi savremenog bosanskog jezika izdvaja se i namjerno semantičko polje. Kao ni sva druga značenja u jeziku ni ono nije izolirano i osamostaljeno, tako da se često prepliće s drugim različitim značenjima. Kada se govori o namjeri, misli se na nešto što se želi postići određenom radnjom, na nešto što treba proizići kao rezultat te radnje. Tako se namjera vezuje i za cilj koji se želi postići, ali je ona istovremeno i šira od samog cilja. Ona predstavlja i temu vodilju, koja nas upravlja i dovodi do željenog cilja.

Razvio se složen sistem sintaksičkih jedinica kojima je moguće izraziti namjerno značenje. Tu se izdvajaju prilozi i priložni izrazi, prijedložni i prijedložno-padežni izrazi, zavisne i nezavisne klauze unutar složenih rečenica, te infinitiv i glagolski prilog sadašnji kao kondenzatori namjernih klauza. Među prijedložno-padežnim

izrazima za iskazivanje namjernog značenja značajno mjesto zauzimaju izrazi sa akuzativom i prijedlozima *na, po, u i za*.

Akuzativ, kao padež granične direktivnosti, upućuje na dostizanje određenog cilja (Silić – Pranjković 2005: 223). Stoga je on pogodan da bude i padež direktnog objekta. Namjerno značenje prijedložno-padežnih izraza s akuzativom može se javiti kao izolirano, ali i kao jedno od mogućih značenja.

PRIJEDLOG *NA*

Izrazi s prijedlogom *na* i akuzativom najčešće se pojavljuju u adverbnoj poziciji, ali se mogu naći i u adnominalnoj poziciji te, dosta rijetko, i u poziciji iza adjektiva.

Većini prijedloga osnovno značenje jeste dimenzionalno prostorno značenje (Pranjković 2001: 7). Sva ostala, nedimenzionalna značenja proizišla su iz ovog prvobitnog značenja. Stoga ne čudi što se u nekim primjerima namjerno značenje prepliće upravo sa mjesnim značenjem:

Kad god bi *izašla na vodu...* (EČL, 37)

Žurili su u mektebe i medrese *na predavanja...* (EČL, 16)

Već kad se sunce *spremalo na put...* (EČL, 42)

Pošalji ga na škole. (SKP, 73)

Tada *se* obično *svraćao* kod Ressela *na pivo.* (ABM, 33)

U navedenim primjerima bilježi se i mjesno i namjerno značenje. Radnja je upućena prema nekome mjestu (konkretnom ili apstraktnom) s namjerom vršenja neke akcije vezane za to mjesto. Preoblikom se u dubinskoj strukturi može konkretizirati i namjera vršenja radnje:

izašla na vodu – *izašla s namjerom da donese vodu,*

žurili su na predavanja – *žurili su s namjerom da stignu na predavanja,*

spremalo se na put – *spremalo se s namjerom da putuje,*

pošalji na škole – *pošalji s namjerom da se školuje,*

svratiti na pivo – *svratiti s namjerom da popije pivo.*

Uz neke glagole kretanja dolazi akuzativ s prijedlogom *na*, kojim se označava isključivo namjera s kojom se to kretanje vrši, odnosno cilj koji se želi dostići tim kretanjem:

Krenuo je kući *na ferije* iz ove daleke zemlje. (SKP, 7)

Ovaj *nije na nauke išao...* (EČL, 70)

Doći ću i ja Hasan-dedi na zijaret. (EČL, 110)

Dolazeći jedna drugoj na konak... (EČL, 100)

Ja ti *dođoh na muhabet.* (EČL, 151)

...i odatle *svratio* u Čaršijsku džamiju *na molitvu*. (EČL, 29)

Da bi se došlo do nekog cilja, ne mora nužno radnja biti označena glagolom kretanja. To može biti i glagol koji označava radnju usmjerenu određenom cilju i njegovom ostvarenju. U takvim slučajevima prijedložno-padežni izraz zapravo je dopuna glagolu i vrši funkciju daljeg objekta na koji se radnja prenosi. Dakle, u prvi plan dolazi gramatička funkcija ovih izraza, dok je njihovo značenje potisnuto u drugi plan i vidljivo je u dubinskoj strukturi:

Mora da "čeka" na status uočenosti. (KNJJ 19/2, 58)

...odlučujuće djeluju na formiranje čovjeka i njegovog staništa. (KS, 19)

Čekajući pred kućom na nagradu... (EČL, 37)

Polagano se spremaju na počinak. (EČL, 17)

Više od pola sata *ga je nagovarao na svoj prijedlog*. (EČL, 93)

...da se dugo odlučivao na ovaj korak. (EČL, 63)

...trošio na oslobađanje robova. (EČL, 207)

Zove nas na ručak... (SKP, 81)

U dubinskoj strukturi navedenih primjera na vidjelo izlazi i namjera s kojom se radnja vrši:

čeka na status – čeka da bi dobilo status,

djeluju na formiranje – djeluju s namjerom da se formira,

čekajući na nagradu – čekajući s namjerom da dobije nagradu,

spremaju se na počinak – spremaju se s namjerom da idu na počinak,

nagovarao na prijedlog – nagovarao s namjerom da pristane na prijedlog,

odlučivao na korak – odlučivao s namjerom da učini korak,

trošio na oslobađanje – trošio da bi oslobodio,

zove na ručak – zove da bismo ručali.

U određenom broju primjera namjerno se značenje prepliće i sa načinom vršenja glagolske radnje. Ovakvi primjeri nisu česti, ali su, ipak, potvrđeni u izvorima:

već mu se usnice rastežu na osmijeh (EČL, 26),

Predložio je tri grijeha hodži na izbor (EČL, 136)

Preoblika ukazuje na namjerno značenje ovih primjera:

rastežu se na osmijeh – *rastežu se da bi napravile osmijeh*,

predložio je na izbor – *predložio da bi izabrao*.

Dakle, u datim primjerima zapaža se objedinjenost načinskog i namjernog značenja. Jedna radnja vrši se s namjerom da se ostvari druga radnja (rastezanje → osmijeh,

predlaganje → izbor). Istovremeno, *osmijeh* i *izbor* su i načini na koje se vrše prvobitne radnje.

U nekoliko slučajeva prijedložno-padežni izraz s prijedlogom *na* nalazi se na mjestu leksičkog jezgra imenskog predikata. Na taj način se samim predikatom iskazuju i radnja i namjera njenog vršenja:

Budi mi na pomoći. (EČL, 44)

Bože, ti mi *budi na pomoći!* (EČL, 105)

Ovakvi izrazi su vrlo specifični, budući da se radi o predikatu koji ne bi trebao eksplicirati i neko adverbijalnooodredbeno značenje. Vidi se da je riječ o imenskom kopulativnom predikatu koji u svom leksičkom jezgru ima imenicu *pomoć*. Jedna od preoblika ukazuje i na mogućnost uočavanja i namjernog značenja u ovakvom predikatu:

budi mi na pomoći → pomoz mi → budi tu da bi mi pomogao.

Akuzativ s prijedlogom *na* može se javiti i u adnominalnoj poziciji u funkciji nekongruentnog atributa. U tim slučajevima njime se imenska riječ opisuje prema svojoj namjeni. Obično je na mjestu upravnog člana takvih sintagmi leksema koja je glagolskog porijekla, čime direktno ukazuje na radnju koja se vrši sa određenom namjerom iskazanom akuzativom s prijedlogom *na*:

Stanovanje ima i neposredan *utjecaj na razvoj* čovjeka, porodice i cijele društvene zajednice. (KS, 16)

Odlučuje se o *raspoređivanju* zaposlenika *na poslove* u skladu sa općim aktima škole. (ZTK)

Navedeni izrazi mogu se preoblikovati, kako bi njihovo namjerno značenje bilo uočljivije:

utjecaj (utjecati) na razvoj – utjecaj s ciljem razvoja,

raspoređivanje (rasporediti) na poslove – raspoređivanje s ciljem obavljanja poslova.

PRIJEDLOG *PO*

Prijedlog *po* češće se javlja s lokativom negoli s akuzativom. Akuzativ s prijedlogom *po* dolazi uz glagole kretanja, označavajući cilj prema kome je to kretanje upravljeno. To ne podrazumijeva da je riječ o prostornom cilju. Ovdje je važna namjera da se taj cilj ne samo dostigne nego i obuhvati ili da se njime ovlada na neki drugi način, kako bi se premjestio na neko drugo mjesto:

Otrčali su po njega. (SKP, 18)

...a ja *sam* ti, brate, *došao* po Nailu. (SKP, 39)
...pitao da *ode* u planinu po izvorsku *vodu*. (MSDS, 132)
Zovnu Zorku, koja je *pohitala* po nešto. (SKP, 79)
Kako je samo mirno *otišao* po *stražare*. (MSDS, 31)
Otišao je po neke *rođake* u okolini Tuzle. (MSDS, 202)

Preobrazba u dubinskoj strukturi ukazuje na namjeru s kojom se kretanje vrši:
otrčali su po njega – otrčali su s namjerom da ga dovedu,
došao sam po Nailu – došao sam s namjerom da vodim Nailu,
ode po vodu – ode s namjerom da donese vodu,
pohitala je po nešto – pohitala je s namjerom da donese nešto,
otišao je po stražare – otišao je s namjerom da dovede stražare,
otišao je po rođake – otišao je s namjerom da dovede rođake.

Ovi se prijedložno-padežni izrazi mogu javiti i u sklopu konstrukcije *poslati po nekoga*. Namjera toga slanja i ovdje je dostizanje i obuhvatanje cilja, te njegovo dovođenje na mjesto na kome se nalazi subjekt koji vrši radnju slanja:

Posalji po *kadiju*. (MSDS, 181)
Tada su *poslali* po *njega* *sejмене*. (MSDS, 51)
...*poslali* po *njega* čim su čuli šta se desilo. (MSDS, 199)
Poslali smo odmah po *Hasana*. (MSDS, 208)

PRIJEDLOG U

Akuzativ s prijedlogom *u* uglavnom ima značenje koje je blisko osnovnom značenju akuzativa – granična direktivnost, odnosno dostizanje cilja ili konačna realizacija započete akcije. Stoga se namjerno značenje akuzativnih prijedložno-padežnih izraza s prijedlogom *u* prepliće sa mjesnim značenjem. Radnja se vrši s namjerom dostizanja određenog mjesta kao cilja kretanja, a upravni glagol zapravo je neki glagol kretanja.

Naprimjer:

Čovjek *stremi* u *nebo*. (MSDS, 50)
...a ja sam mislio kako *bi bilo lijepo krenuti* u *svijet*. (MSDS, 52)
...*požurio sam* u *kasabu*. (MSDS, 160)
...*polumokru nosim* u *dušek*. (SKP, 27)

Preobrazbom se uočava namjerno značenje ovih izraza:
stremi u *nebo* – *stremi* s namjerom da stigne u *nebo*,
krenuti u *svijet* – *krenuti* s namjerom da se *ode* u *svijet*,

požurio sam u kasabu – požurio sam s namjerom da stignem u kasabu,
nosim u dušek – nosim s namjerom da spustim u dušek.

Zabilježeni su i izrazi u kojima se prijedložno-padežnom formom s prijedlogom *u* iskazuje usmjerenost ka vršenju neke druge radnje s ciljem uključivanja u nju i sudjelovanja u njoj:

...uskakao u razgovor. (MSDS, 48)

Naše *su se* legende uputile u istraživanje noćnog života Sarajeva. (A, XI/24.12/13)

...uz ženu što mu je išla u posjetu. (MSDS, 55)

Zajedno *su išli* u lov. (SKP, 38)

...kad *krenemo u napad*. (MSDS, 5)

Preobrazba na dubinskoj strukturi pokazuje da se radnja upravnog glagola ovih sintagmi vrši kako bi se mogla izvršiti druga radnja koja je ovdje označena akuzativom s prijedlogom *u*:

uskakao u razgovor – uskakao da bi razgovarao,

uputile u istraživanje – uputile da bi istraživale,

išla je u posjetu – išla je da bi posjetila,

išli su u lov – išli su da bi lovili,

krenemo u napad – krenemo da bismo napali.

Neki primjeri sintagmi s akuzativom i prijedlogom *u* na mjestu zavisnog člana pokazuju bliskost namjere sa načinskim značenjem. Radnja upravnog glagola vrši se na način da bi se ispunila namjera njegovog djelovanja. Naprimjer:

...a negdje ih *zbijajući u skupine*. (MSDS, 65)

Potisnuli smo grijeh u nevidjelo... (MSDS, 60)

Nizali smo u vijenac plave i žute barske cvjetove. (MSDS, 99)

...kao da *je to rekla u šali*. (MSDS, 139)

Arhitektonska djelatnost, koja unutrašnji prostor i njegov plašt *povezuje* u harmoničnu cjelinu. (KS, 11)

...kad *su se* polako *širili ili skupljali* u prozirnu čašku. (MSDS, 7)

Preobrazbom dolazimo do uvida i u namjerno značenje ovih, istovremeno i načinskih izraza¹.

---

¹ Budući da se radi o izrazima koji su istovremeno i namjerni i načinski, preobrazba pokazuje i jedno i drugo značenje. Ovdje se daje samo preobrazba koja pokazuje namjerno značenje datih izraza, ali odgovorom na pitanje *kako*, jednostavno se ustanovljava i prisustvo načinskog značenja.

zbijajući u skupine – zbijajući s namjerom dobijanja skupina,
potisnuli smo u nevidjelo – potisnuli s namjerom da se ne vidi,
nizali u vijenac – nizali da bismo dobili vijenac,
rekla je u šali – rekla je da bi se našalila,
povezuje u cjelinu – povezuje da bi dobila cjelinu,
širili su se ili skupljali u čašku – širili su se ili skupljali da bi formirali čašku.

U velikom broju primjera akuzativ s prijedlogom *u* zapravo je dopuna upravnom glagolu i popunjava mjesto daljeg objekta, dopunjavajući na taj način glagolsku radnju prema namjeri ili namjeni njenog vršenja:

Ronio sam u nasladu poznate molitve. (MSDS, 35)

...kad ih vode u smrt. (MSDS, 87)

...i da ih upućujem u srećan život. (MSDS, 129)

Nisam uzeo u zaštitu nevina čovjeka. (MSDS, 11)

...ako ovoj bezobzirnoj ženi pomognem u ovoj hajdučkoj pljački. (MSDS, 10)

Preobrazba pokazuje i namjerno značenje ovih konstrukcija:

ronio sam u nasladu – ronio sam da bih se nasladio,

vode u smrt – vode da bi ih usmrtili,

upućujem u srećan život – upućujem ih da bi imali srećan život,

nisam uzeo u zaštitu – nisam uzeo da bih zaštitio,

pomognem u pljački – pomognem da bi opljačkala.

Akuzativ s prijedlogom *u* može se naći i u adnominalnoj poziciji, određujući tada supstantivnu leksemu uz koju stoji prema različitim kriterijima:

a) mjestu koje se želi dostići kao krajnji cilj (dakle, ovdje je riječ o prostornom ciljnom značenju):

...put u raj... (MSDS, 5); *...iako se sad preda mnom otvaraju najljepši vidici i putevi u ono* što mi ovako zabačeni nazivamo: veliki svijet. (SKP, 16);

b) rezultatu radnje (označene supstantivnom leksemom) koja podrazumijeva dostizanje određenog nivoa kao cilja te radnje:

...o upisu učenika u prvi razred osnovne škole... (ZTK); Odlučuje o *prijemu zaposlenika u radni odnos...* (ZTK); Pravo na *upis u prvi razred osnovne muzičke škole...* (ZTK).

PRIJEDLOG ZA

Prijedlog *za* u prijedložno-padežnim akuzativnim konstrukcijama ima veoma širok spektar različitih značenja, od označavanja mjesta, vremena i načina, pa do različitih nijansi namjene, cilja i namjere.

Budući da je akuzativ padež kojim se označava dostizanje nekog cilja, ne čudi što je i ovaj prijedlog razvio različite nijanse za označavanje takvih radnji. Stevanović (1974: 429) naglašava da je sve što se vrši s namjerom ostvarenja nekog cilja ujedno i namijenjeno tome cilju, pa je teško odvajati cilj ili namjeru od namjene. U ovim je slučajevima vidljiva i veza sa uzročnim značenjem.

Primjeri ukazuju na nekoliko nijansi namjernog značenja:

a) radnja upravnog glagola vrši se s namjerom postizanja i ostvarenja postavljenog cilja:

Ovdje *navodimo za potkrepu* nekoliko ovjerena primjera upotrebe. (KNJJ, 19/2, 59); U svim bi se navedenim sintagmama *za potvrdu* uzročnosti *mogla izvršiti supstitucija*. (KNJJ, 16/3-4, 192); *Sebi za uzor uzimaju* različite osobe. (HYM, 9);

b) glagolska radnja se vrši kako bi se ispunila namjena kojoj treba da posluži objekt ili subjekt koji vrši tu radnju, odnosno kako bi se ukazalo na svrhu kojoj nešto služi:

...pošto saznanja *ne koriste za dobrobit, ljepote, društveno blagostanje i sigurnost*. (HYM, 42); *Rodila ga je majka za to*. (SKP, 80); ...a kod kuće držao za to naročitoga slugu. (ABM, 20);

c) radnja se vrši s namjerom da se dođe do vršenja neke druge radnje koja se javlja kao rezultat ostvarenja prve radnje:

Za obavljanje pedagoško-metodičke prakse studenata Ministarstvo *određuje...* (ZTK); ...kakve građevinske materijale *koristi za građenje*. (KS, 224); Oni to jedino *koriste za kletve i sijanje smutnji*. (HYM, 42); Tebi se ja *obraćam za zaštitu*. (HYM, 88); ...a sav prihod *je uplaćen* Udruženju Evropski put Roma *za pomoć* romskoj djeci. (MAG, 18).

Zabilježene su i konstrukcije kod kojih je na mjestu upravnog člana glagol koji iskazuje neki zahtjev ili molbu. Namjera vršenja te radnje jeste upravo ispunjenje tog zahtjeva, molbe, želje ili sl.:

Njega treba *moliti za oprost* grijeha. (HYM, 65)

...*moliti i preklinjati za spas*. (HYM, 130)

...i dalje *se maksimalno zalaže za popularizaciju* sporta. (A, XI/24.12/17)

Morsal se u više navrata *za pomoć obraćala* i vlastima. (A, XI/24.12/41)

Preobrazbom se ukazuje na namjerno značenje prisutno u ovim konstrukcijama:
moliti za oprost – moliti s namjerom da se dobije oprost,
preklinjati za spas – preklinjati da bi bio spašen,
zalaže se za popularizaciju – zalaže se s namjerom da popularizira, obraćala se za pomoć – obraćala se da bi dobila pomoć.

Supstantivne nekongruentne sintagme na mjestu zavisnog člana mogu imati i akuzativ s prijedlogom za. U najvećem broju takvih primjera akuzativom se iskazuje namjena upravne sintakse, koja može biti:

a) apstraktna leksema:

...izdvojili u grupu za razmatranje. (KNNJ, 1985, 87); Zadovoljenje potreba korisnika enterijera treba biti osnov za projektovanje i oblikovanje svakog prostora. (KS, 17);

b) konkretna leksema:

...objekte za njihov smještaj... (KS, 22); Kao izvore toplote koristimo uređaje za grijanje. (KS, 213).

Bez obzira na to koja leksema se nalazi na mjestu upravnog člana sintagme, na mjestu zavisnog člana nalazi se deverbativna imenica.

Preobrazba je moguća uz formu X, čija je namjena Y, gdje je X upravna sintaksa, a Y zavisni član supstantivne nekongruentne sintagme. Dakle, u ovim primjerima izražena je namjena, odnosno svrha kojoj je upravljena supstantivna leksema. Pomalo je i nesuvislo govoriti o namjeri koju žele ispuniti supstantivne lekseme, naročito konkretne lekseme, pa je i to razlog što je ovdje namjena u prvom planu:

a) grupa za razmatranje – grupa čija je namjena razmatranje,

osnov za projektovanje – osnov čija je namjena projektovanje;

b) objekti za smještaj – objekti čija je namjena smještaj,

uređaj za grijanje – uređaj čija je namjena grijanje.

S druge strane, u supstantivnim nekongruentnim sintagmama na mjestu upravnog člana može se naći i leksema koja je nastala od glagola ili je zamjenjiva glagolskom leksemom. U takvim sintagmama akuzativna konstrukcija s prijedlogom za ukazuje na namjeru s kojom se vrši radnja, sada iskazana supstantivnom leksemom (deverbativnom imenicom):

...imenovanje za vršioca dužnosti. (DA, XIII/ 4627)

...u svrhu osposobljavanja za samostalan rad u okviru svoje struke. (DA, XIII/ 4607)

...priprema za bavljenje zimskim sportovima... (A, XI/24.12/59)

...o Ahmadovim *planovima za ubistvo sestre...* (A, XI/24.12/41)
...prethodnu *saglasnost za imenovanje* direktora. (ZTK)

Zabilježeni su i slučajevi u kojima se namjerno značenje može iskazati i predikatskom semikopulativnom konstrukcijom *imati za cilj*. Vidimo da se u ovakvim konstrukcijama pojavljuje karakteristična leksema *cilj* u obliku akuzativa sa prijedlogom *za*. Ova konstrukcija zahtijeva objekt u besprijedložnom akuzativu kojim se eksplicira ono što je namjera vršenja radnje:

...zaoštavanje monetarne i kreditne politike *za cilj ima borbu* protiv odliva kapitala. (DA, XIV/4728)
...koje, prema njegovom mišljenju, *ima za cilj samo provokaciju*. (DA, XIII/4607)
...koja *ima za cilj unapređenje* rada zdravstvenih službi. (SN, IX/2/132)
...*ima za cilj formiranje* prostora potrebnog čovjeku za manifestiranje njegovih životnih aktivnosti. (KS, 11)

U navedenoj konstrukciji umjesto bližeg objekta u besprijedložnom akuzativu može se pojaviti:

a) infinitiv:

Savjetodavni rad, koji je *imao za cilj obogatiti* odgojni rad... (ZNS, 184);

b) spoj *da+prezent*, koji je zamjenjiv infinitivom:

Nastavni kolegiji iz oblasti zaštite okoliša i održivog razvoja imaju za cilj *da osposobe* buduće nastavnike razredne nastave... (ZNS, 418).

Može se zaključiti kako akuzativne sintagme s prijedlozima zauzimaju značajno mjesto među sintaksičkim jedinicama za izražavanje namjernog značenja. Najčešće su verbalne sintagme u kojima je na mjestu upravnog člana uglavnom neki od glagola kretanja. Međutim, nisu rijetke ni supstantivne sintagme sa karakterističnim deverbativnim imenskim leksemama na mjestu upravnog ili zavisnog člana. Primjeri ukazuju i na karakterističnu bliskost značenja namjere, cilja, namjene i svrhe.

Izvori

A	Azra, magazin za cijelu porodicu, XI/24.12/, Sarajevo, BiH
ABM	Abdurezak Hivzi Bjelevac, <i>Minka</i> , Svjetlost, Sarajevo, 1999.
DA	Dnevni avaz, Sarajevo, XIII/4561 – 4682, XIV/4703 – 4724
EČL	Enver Čolaković, <i>Legenda o Ali-paši</i> , Svjetlost, Sarajevo, 1998.
HYM	Harun Yahya, <i>Muhammed</i> (s.a.v.s.), Bosančica print, Sarajevo, 2004.
KNJJ	Književni jezik, Časopis za jezik i književnost, 19/2, 16/3 – 4, Sarajevo
KS	Tatjana Neidhart, <i>Kultura stanovanja</i> , Svjetlost, Sarajevo, 1999.

MAG	Magazine za tebe i tebe, br. 27, Sarajevo, BiH, 2009.
MSDS	Meša Selimović, <i>Derviš i smrt</i> , Svjetlost, Sarajevo, 1984/85.
SKP	Skender Kulenović, <i>Ponornica</i> , Svjetlost, Sarajevo, 1984/85.
SN	Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, god. IX i X
ZNS	Zbornik Naučnog skupa, Pedagoški fakultet, 2008.
ZTK	Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnoj školi, “Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona”, br. 7/97, 1997

Literatura

- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković (1968), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, VIII, neizmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Katičić, Radoslav (2002), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Treće, poboljšano izdanje, HAZU, Nakladni zavod, Globus, Zagreb.
- Maretić, Tomo (1963), *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb.
- Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović (1999), *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci i Dobra vest, Novi Sad
- Savić, Jadranka (1999), “Prijedložno-padežne sveze u hrvatskim gramatikama 19. i 20. stoljeća”, *Jezikoslovlje*, god. II, br. 2–3, str. 57–72, Osijek.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (2001), *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Stevanović, Mihailo (1974), *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Drugo izdanje, Naučna knjiga, Beograd.

Adresa autorice

Author's address

Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici
Zmaja od Bosne 56
72000 Zenica
BiH
alica_arnaut@yahoo.com

ACCUSATIVE WITH PREPOSITIONS FOR EXPRESSING INTENTIONAL MEANING

Summary

In a complex system of prepositional case terms expressing intentional meaning significant place has accusative with prepositions *na*, *po*, *u* and *za*. Accusative, as the case of marginal directivity, points to achievement of a certain goal. However, here, intention that this goal is not only achieved or to be held by it in some other way is really important. Therefore, these terms usually occur in the phrases with administrative verb word, but at the place of administrative member may occur substantive word, and, less frequently, an adjectival one.

Key words: accusative, intention, goal, prepositional case terms

UDK 811.163.4*3'367.625(045)

82'282:811.163.4*3(045)

Pregledni rad / Review paper

Primljen / Received on 16. 9. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 5. 10. 2013.

Hurija IMAMOVIĆ

Javna ustanova Mješovita srednja škola "Kalesija"

DOPUNE MODALNIM I FAZNYM GLAGOLIMA U BOŠNJAČKOJ NARODNOJ KNJIŽEVNOSTI

U ovome radu prikazana je distribucija infinitiva i prezenta sa *da* u službi dopune modalnim i faznym glagolima u bošnjačkoj narodnoj književnosti. Posebno je prikazana frekventnost upotrebe jednog i drugog oblika u epskoj narodnoj pjesmi, epsko-lirskoj pjesmi, sevdalinci te usmenoj priči. Navedeni su primjeri upotrebe nekih glagola u službi modalnih i faznyh glagola koji nisu zabilježeni u literaturi.

Ključne riječi: modalni glagoli, fazni glagoli, dopune, infinitiv, prezent sa *da*, bošnjačka narodna književnost

1. Jedno od bitnih obilježja modalnih i faznyh glagola jeste da su komunikativno nepotpuni, nepunoznačni, te zahtijevaju dopunu drugoga, punoznačnog glagola u obliku infinitiva ili konstrukcije prezent + *da*. U literaturi o bosanskom jeziku postoje razilaženja u vezi s upotrebom infinitiva i prezenta s veznikom *da* u službi dopuna modalnim i faznym glagolima. Iznose se čak i potpuno suprotna mišljenja. U *Gramatici bosanskoga jezika* (Jahić – Halilović – Palić 2000: 365) navodi se da je uobičajena upotreba infinitiva, mada su dopuštene i dopune u prezentu s veznikom *da*, dok Riđanović (2003: 167) smatra da je u službi dopune modalnim i faznym glagolima češća upotreba prezenta s veznikom *da*.

U novijoj lingvističkoj nauci, kao jedna od sintaksičkih razlika među bosanskim, srpskim i hrvatskim jezikom ističe se i razlika u obliku dopune modalnim i faznym glagolima u infinitivu ili prezentu sa *da*.

Posljednjih godina javilo se nekoliko radova u vezi s ovim problemom u bosanskom jeziku. U ovome radu bit će prikazana distribucija infinitiva i prezenta sa *da* uz modalne i fazne glagole u bošnjačkoj narodnoj književnosti, u epskoj pjesmi, epsko-lirskoj pjesmi, sevdalinci i usmenoj narodnoj priči.

2. Dopune modalnim i faznim glagolima u bošnjačkoj epskoj pjesmi

Kao izvori za istraživanje bošnjačke usmene epike korištena su tri izvora: *Junačke pjesme muhamedovske* (Marjanović 1899: 4–104) – JPM, *Narodne pjesme Bošnjaka I* (Hörmann: 1996: 69–169) – NPB i *Ženidba Smailagić Mehe* Junački ep (Kujundžić 1994: 21–121) – ŽSM.

U izvorima za istraživanje bošnjačke usmene epike pronađeno je 148 upotreba modalnih glagola. Preovladavaju dopune s infinitivom u 136 primjera. Dopune u prezentu sa *da* zabilježene su 4 puta, a 8 puta modalni glagoli javljaju se bez dopune. Najčešći modalni glagol je *moći*, slijede *htjeti* i *smjeti*.

Osim glagola *žaliti*, svi zabilježeni modalni glagoli spomenuti su u literaturi:

Pa za tebe da ne žale, sine,
Umrijeti, pa ni poginuti (ŽSM 58)

Zabilježeni modalni glagoli dio su i standardnog bosanskog jezika. Pored standardnih, u nestandardnim oblicima najčešće se javljaju glagoli *htjeti* i *morati*, zatim *smjeti*, *umjeti*:

Očima ga vidjeti ne možeš (NPB 88)
Ni dorat hi pozobat ne more (ŽSM 31)
Jer ga ćeli oni ufatiti (JPM 10)
Hoš Primorku za snahu primiti (JPM 52)
Ćili su moje roblje prodavati (JPM 53)
Moreš ludo glavu izgubiti (JPM 57)
Ako bi me ktila poslušati (JPM 61)
Pa ščahoše momci polaziti (JPM 68)
Šćadijahu porobiti kulu (NPB 158)
Da mi smide biti mušterija (JPM 4)
Šta imadem žalit u Travniku (NPM 132)

Glagol *htjeti* u modalnom značenju zabilježen je 24 puta. U prezentu je zabilježeno 10 primjera, 7 s dopunom u infinitivu, 2 u prezentu sa *da* i jedan bez dopune. Jednom

se javlja u negiranom obliku s dopunom u infinitivu a dva puta s dopunom u prezentu sa *da*. Glagol *htjeti* kao dio futura I uvijek se javlja s infinitivom.

Zanimljiv je primjer dopune ispred glagola *htjeti* u modalnom značenju koja je u prezentu s veznikom *da*:

Al' se Babić da okani neće (JPM 95)

A Bartulić da s' okani neće (JPM 95)

U istraživanom korpusu usmene bošnjačke epike zabilježeno je 38 upotreba faznih glagola, 37 puta s dopunom u infinitivu i jednom s imenskom dopunom u akuzativu. Najčešći je fazni glagol *početi*, zatim *stati*. U literaturi su spomenuti glagoli *nastaviti*, *početi*, *stati*. Glagol *začeti* u značenju *početi* u literaturi nije ubrojan među fazne glagole:

A ovako začē besjediti (NPB 113).

Rječnici ne bilježe glagol zabilježen u aoristu – *priče*, koji danas ne postoji u standardnom jeziku:

Divičica pridignula glavu,

A Osmanu priče besjediti (JPM 94)

Tad joj Osman priče besjediti (JPM 95)

U jednom primjeru zabilježen je glagol *početi* sa čak 6 dopuna:

Počēse se podizāt kalpaci,

Zlatni ćurci turat na čivije,

Oštre sablje preko bedre dvije,

Bijele se palahati brade,

A sjajati na čelo zerdavi,

Mladijem se crne oči mutit,

Povrh čela šatreti čelenke, (ŽSM 24).

Glagol *trebati* oba puta upotrijebljen je u bezličnom obliku.

3. Dopune modalnim i faznim glagolima u bošnjačkoj epsko-lirskoj pjesmi

Modalni i fazni glagoli i njihove dopune u bošnjačkoj epsko-lirskoj pjesmi ekscerpirani su iz djela *Usmena balada Bošnjaka* (Duraković 1995) – UBB.

U istraživanom korpusu bošnjačkih epsko-lirskih pjesama pronađeno je 55 upotreba modalnih glagola, 40 s dopunom u infinitivu, 6 s dopunom u prezentu sa *da* i 9 bez dopune. Jedino se glagol *htjeti* javlja s dopunom u prezentu sa *da*. Najčešći je glagol *moći*, zatim *htjeti*. Svi pronađeni modalni glagoli zabilježeni su u literaturi.

Glagoli moći, *htjeti* i *smjeti* javljaju se i u nestandardnim oblicima:

radi bismo kazat dobre glase,
ne moremo, *već kakono jeste* (160)
što je drago more omrznuti (282)
Taman ščaše skočit na obalu (178)
nešće *mlada ni ruke umiti* (238)
ne smim *sada brata dočekati* (189)
ne mogaše, jer ne smidijaše (196)

Glagol *htjeti* u modalnom značenju upotrijebljen je 10 puta. U negativnom prezentu pronađena su 3 primjera s dopunom u prezentu sa *da*. U ostalim glagolskim oblicima s dopunom u infinitivu javlja se u 3 primjera a uz prezent sa *da* u 2 primjera.

Glagol *htjeti* kao dio futura I javlja se uvijek s dopunom u infinitivu.

Zanimljiv je primjer u kojem je glagol *htjeti* upotrijebljen prvi put kao dio futura I, a drugi put u modalnom značenju, ali u oba primjera s dopunom u infinitivu:

Neće reći: ‘Nehće doći Mujo’ (279).

Zabilježen je i primjer u kojem je glagol *htjeti* u modalnom značenju upotrijebljen u enklitičkom obliku, bez dopune, radi zahtjeva versifikacije:

Išći mala koliko ćeš (153).

Na osnovu toga možemo zaključiti da je u usmenoj bošnjačkoj baladi preovladavala upotreba infinitiva kao dopune modalnim glagolima.

U istraživanom korpusu bošnjačke epsko-lirske pjesme pronađeno je 10 faznih glagola, u 9 primjera s dopunom u infinitivu i jednom bez dopune. Dopune u prezentu sa *da* ne javljaju se uz fazne glagole.

Najčešći je glagol *stati*.

U literaturi nije zabilježen glagol *jamiti* u značenju faznog glagola:

Kad je veče po večeram bilo,
Jami Fata avdest uzimati, (162)

Smatramo da u ovom primjeru glagol *jamiti* ima značenje *početi*, *uzeti*. U rječnicima se navode dva značenja glagola *jamiti*. Jahić (1999:284) navodi da *jamiti* ima značenja: 1. *uzeti* (*Jami to i šuti*, *Jami hodžu za bijelu ruku* /Nar. pj./, *Jami metlu*, *stade mesti dvore* /Nar. pj./, *Jamte nas iz Duvna* /Prušćanin/ 2. *ostaviti*.

Jahić zatim navodi da *jamiti* u Hercegovini znači *uzeti*, a u Bosni *ostaviti*. I sam glagol *uzeti*, pored osnovnog značenja, može biti upotrijebljen u značenju faznog glagola, ali Jahić ne navodi takav primjer upotrebe za glagol *jamiti*.

U *Rječniku bosanskoga jezika* (Jahić 2011: 377) takođe se navode značenja: 1. (nešto, nekoga) *uzeti*, *uhvatiti*, *prihvatiti*, *zgrabiti* 2. (nekoga) *lišiti slobode*, *uhapsiti*;

uloviti, ukebati i 3. *proći se nečega, okaniti se, ostaviti*. Naveden je primjer upotrebe u osnovnom značenju glagola uzeti (sevd. *hajde, moj Azize, jami saz i kucni der nam onu*), a li ne i u značenju faznog glagola.

I u *Rječniku bosanskoga jezika* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 456) navode se značenja: 1. *uzeti, uhvatiti, zgrabiti* i 2. *ostaviti, pustiti, napustiti*. Također nije naveden primjer upotrebe u značenju faznog glagola.

4. *Dopune modalnim i faznim glagolima u sevdalinci*

Kao izvor za istraživanje modalnih i faznih glagola i njihovih dopuna u sevdalinci korišteno je djelo *Za gradom jabuka. 200 najljepših sevdalinki* (Lovrenović 2004) – ZGJ.

U istraživanom korpusu sevdalinke pronađeno je 50 primjera s modalnim glagolima, od toga 43 primjera s dopunom u infinitivu, 5 s dopunom u prezentu i 2 bez dopune. Svi zabilježeni glagoli već su spomenuti u literaturi u značenju modalnih glagola. Najfrekventniji je glagol *moći*, zatim *htjeti*. Jedino se glagol *htjeti* javlja s dopunom u prezentu s veznikom *da*. Glagol *moći* javlja se i u nestandardnom obliku.

Glagol *htjeti* kao dio futura I uvijek se javlja s dopunom u infinitivu.

Od faznih glagola zabilježen je jedino glagol *stati* i to u svim primjerima s dopunom u infinitivu.

5. *Dopune modalnim i faznim glagolima u bošnjačkoj usmenoj priči*

Za istraživanje modalnih i faznih glagola u bošnjačkoj usmenoj priči korištena je *Antologija bošnjačke usmene priče* (Softić 1997) – ABU.

U istraživanom korpusu bošnjačke narodne priče modalni glagoli zabilježeni su u 477 primjera. S dopunom u infinitivu se javljaju 349 puta, a s dopunom u prezentu sa *da* 97 puta. Bez dopune je zabilježen 31 primjer.

U literaturi nisu u modalne glagole ubrojani glagoli *zaželjeti* i *žaliti*. Zabilježen je nestandardni oblik glagola *najvoljeti*.

Najfrekventniji je glagol *moći*, zatim *htjeti* i *morati*. U nestandardnim oblicima javljaju se glagoli *htjeti, moći, umjeti*:

Tidnu da uništu bostandžiju... (161)

... *nije stio ništa da radi...* (90)

... *da sam je hotio od dragosti živu izjesti...* (272)

... *ne umim ti kazati...* (122)

Tribaš – kaže – i ti da radiš... (233)

Glagol *htjeti* u modalnom značenju zabilježen je 101 put. Dopune u prezentu, 57, preovladavaju u odnosu na dopune u infinitivu, 34. U 10 primjera javlja se bez dop-

une. U prezentu se javlja 44 puta. U potvrdnom obliku javlja se 4 puta s dopunom u infinitivu, 16 puta s dopunom u prezentu sa *da* i 6 puta bez dopune. U negativnom prezentu javlja se 12 puta i uvijek uz dopunu u prezentu sa *da*. U upitnom obliku javlja se u 6 primjera, 5 puta s dopunom u infinitivu, i jednom bez dopune. U ostalim glagolskim oblicima glagol *htjeti* u modalnom značenju s dopunom u infinitivu zabilježen je u 34 primjera, s dopunom uz prezent sa *da* u 19 primjera i bez dopune u 4 primjera.

Glagol *htjeti* kao dio futura I uglavnom je dopunjen infinitivom, ali je zabilježeno 6 primjera s dopunom u prezentu sa *da*, jednom uz duži potvrdni oblik, 2 puta uz negativni oblik, a zabilježena su tri primjera dopune u prezentu sa *da* uz enklitički oblik glagola *htjeti*:

Sada će dakle, da je traži gdje je pala. (54)

Ko će da vid, efendija?! (253)

...a danas ću da žmirim... (256)

Na istoj strani u istom kontekstu javljaju se dopune uz negativni oblik glagola *htjeti* kao dio futura I i u infinitivu i u prezentu sa *da*:

Ali, ako nećeš da sustaneš, moreš s menom.

Ali, ako nećeš sustati, moreš s menom. (32).

Glagol *trebati* zabilježen je u 14 primjera s dopunom u infinitivu. U 9 primjera nalazi se u bezličnom a u 5 primjera u ličnom obliku. S dopunom u prezentu zabilježen je 4 puta u bezličnom i jednom u ličnom glagolskom obliku (*Tribaš i ti da radiš.* 233).

Zanimljiv je primjer:

Neće nam da se tiskamo sa svitinom, kad svak napoji, onda ćemo mi svoju stoku. (236)

Fazni glagoli u istraživanom korpusu bošnjačke usmene priče zabilježeni su u 168 primjera, s dopunom u infinitivu u 149 primjera, s dopunom u prezentu sa *da* u 17 i bez dopune u dva primjera. Najfrekventniji je fazni glagol *početi*.

U literaturi u značenju faznih glagola nisu zabilježeni glagoli *nageti*, *stisnuti* *udariti* i *poći*:

... a hodža pojaše njegova konja pa stisne bježati... (267)

... poboja se, te nagne bježati kako su ga noge nosile. (172)

... udari bježati što god bolje može. (130)

... pođe siromah još više plakati i govoriti... (55)

Javlja se i glagol u aoristnom obliku *počme*. Pretpostavljamo da je to svršeni oblik glagola koji Maretić bilježi *počimati* u značenju *anfangen* (1924: 88). Maretić napominje da je: “bolje: počinjati, počinjem”. Od gramatičkih oblika on navodi *počimam*, *počimljem*.

... *počme* kupovati žito i trpati u te hambarove... (234).

6. Zaključujemo da uz modalne glagole u istraživanom korpusu bošnjačke narodne književnosti preovladava upotreba infinitiva (u 564 primjera ili 77,69%) u odnosu na prezent sa *da* (u 112 primjera ili 15,43%), dok se upotreba modalnih glagola bez dopune javlja u 50 primjera (6,9%).

I uz fazne glagole u istraživanom korpusu bošnjačke narodne priče preovladava upotreba infinitiva (203 primjera ili 87,12%) u odnosu na prezent sa *da* (17 primjera ili 7,29%). Bez dopune fazni glagoli javljaju se u 12 primjera (5,15%), a uz imensku dopunu u akuzativu pronađena je samo jedna upotreba faznog glagola.

Izvori i skraćénice

- ABU** – *Antologija bošnjačke usmene priče*, priredila Aiša Softić, Alef, Sarajevo, 1997.
JPM – *Junačke pjesme muhamedovske*, uredio dr. Luka Marjanović, knjiga četvrta, Matica Hrvatska, Zagreb, 1899, str. 4–104.
NPB – *Narodne pjesme Bošnjaka I*, sabrao Kosta Hoermann, Preporod, Sarajevo, 1996, str. 69–169.
UBB – *Usmena balada Bošnjaka*, urednik Enes Duraković, Preporod, Sarajevo, 1995.
ZGJ – *Za gradom jabuka. 200 najljepših sevdalinki*, priredio Ivan Lovrenović, Civitas, Sarajevo, 2004.
ŽSM – *Ženidba Smailagić Mehe. Junački ep*, priredio Enes Kujundžić, Bosanska riječ, Wuppertal, 1994, str. 21–121.

Literatura

- Bulić, Halid (2012), “Dopune modalnim i faznim glagolima u djelima Meše Selimovića, Skendera Kulenovića i Derviša Sušića”, u: Ismail Palić, ur., *Sarajevski filološki susreti I*, 42–53, Bosansko filološko društvo, Sarajevo.
Čedić, Ibrahim (2001), *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.
Čedić, Ibrahim at al. (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.
Čedić, Ibrahim (2009), “Bosanskohercegovački jezički standard u XX vijeku”, u: Tošović – Wonisch (2009), 55–66.

- Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Isaković, Alija (1992), *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika*, Trilogija o bosanskom jeziku, Knj. 3, Ljiljan, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2010), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom 1. i 2, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2011), *Rječnik bosanskog jezika*, tom 3, Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Maretić, Tomo (1924), *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik. Dopuna Broz-Ivekovićevu "Rječniku hrvatskoga jezika"*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Riđanović, Midhat (2003), *Totalni promašaj: Prikaz Gramatike bosanskoga jezika Dž. Jahića, S. Halilovića i I. Palića*, TKD Šahinpašić, Sarajevo.
- Špago-Ćumurija, Edina (2009), "Bosnian or Croatian? Sintaksičke razlike u kursevima bosanskog i hrvatskog jezika za strance", u: Tošović – Wonisch (2009), 433–445.
- Tošović, Branko, Arno Wonisch, ur. (2009), *Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Graz; Institut za jezik Sarajevo, Sarajevo.

Adresa autorice

Author's address

Hurija Imamović
Javna ustanova Mješovita srednja škola "Kalesija"
Patriotske lige br. 24
75260 Kalesija
hurijai@yahoo.com

COMPLEMENTS OF MODAL AND PHASE VERBS IN BOSNIAK FOLK LITERATURE

Summary

In this paper we will present examples of infinitive distribution and present tense with “da” serving as complements to modal and phase verbs in Bosniak folk literature. We will especially focus on the frequency of usage of both forms in epic folk poem, epic-lyric song, “sevdalinka” and in oral stories. The examples included here are examples of some verbs serving as complements to modal and phase verbs which have not been recorded in the relevant literature.

Key words: modal verbs, phase verbs, complements, infinitive, present tense with “da”, Bosniak folk literature

UDK 811.163.4*3'367.332.8(045)
81'367.7(045)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljen / Received on 15. 10. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 15. 12. 2013.

Halid BULIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

VEZNICI I JUNKTORI U BOSANSKOM JEZIKU – TEORIJSKO I TERMINOLOŠKO RAZGRANIČENJE

U gramatičkoj se literaturi nazivu *veznik* pripisuju različita značenja. Njime se označava i jedna vrsta riječi i jedna vrsta *dijelova rečenice*. Ta dvoznačnost skoro redovno ima za posljedicu poistovjećivanje *veznika kao vrste riječi* i *veznika kao dijelova rečenice*. U ovom je radu uvedeno teorijsko i terminološko razgraničenje tih dvaju značenja. Nakon razmatranja termina koji su se u lingvistici dosad koristili za imenovanje veznih sredstava, za veznike kao vrstu riječi zadržan je naziv *veznik*, a za vezna sredstva na nivou rečenice odabran je naziv *junktor*. Usvojene su i precizne definicije veznika i junktora. *Junktori* su definirani kao *riječi ili funkcionalno povezane grupe riječi koje povezuju homofunkcionalne jedinice u prostoj ili složenoj rečenici ili koje uvode zavisnu klauzu u sastav složene rečenice*. U skladu s tim veznici su definirani kao *nepromjenljive riječi koje u rečenici uvijek vrše ulogu junktora i ne vrše pritom funkciju nijednog od šest temeljnih rečeničnih dijelova (subjekt, predikat, objekt, adverbijal, atribut, apozicija)*.

Ključne riječi: veznik, junktor, vrsta riječi, rečenica, dio rečenice, koordinacija, subordinacija

1. Veznici se u gramatikama bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika redovno prepoznaju kao posebna vrsta riječi. Međutim, definicije veznika i opis njihovih funkcija u literaturi često su neprecizni i nedovoljno razgraničavaju veznike od drugih vrsta riječi i rečeničnih dijelova. I sam naziv *veznik* (*svezica, sveza*) upućuje na to da ele-

ment na koji se odnosi služi da nešto *povezuje* s nečim drugim, da je to neko *vezno sredstvo*. Međutim, i druge se vrste riječi na neki način mogu prepoznati kao sredstva koja povezuju druge elemente, naprimjer, prijedlozi ili kopulativni i semikopulativni glagoli. S druge strane, naziv *veznik* prilično je opterećen s više različitih značenja i može se odnositi na različita *vezna sredstva* za čije su proučavanje zadužene različite grane gramatike.

1.1. U nekim se tekstovima naziv *veznik* koristi i za riječi koje se u savremenoj lingvistici ne smatraju veznicima. Takav je slučaj, naprimjer, u Maretićevoj *Gramatici*, u kojoj su veznici podijeljeni na *usporodne (I red)*, “koji služe za usporedno vezanje rečenica (...), a mogu vezati i riječi”, *zavisne (II red)*, “koji služe za zavisno vezanje rečenica”, i *III red veznika*, gdje pripadaju “veznici koji ne vežu ni rečenica ni riječi, već samo jače ističu značenje koje rečenice ili riječi” (Maretić 1963: 532, usp. i Simeon I 1969: 712). Na istom mjestu Maretić ističe da “kad dakle ima ‘veznika’ koji ništa ne vežu, onda se lako uviđa da ime ‘veznici’ nije opravdano za neke između ‘veznika’, ali bi to ime teško bilo zamijeniti boljim; ono je prijevod lat. imena *coniunctiones* (a lat. je ime prijevod grčkoga imena *syndesmoi*) kao i njem. *Bindewörter*, rus. *союзы* itd.”. Neke riječi za isticanje smatraju se *veznicima* i u nekim novijim tekstovima (usp. Peco – Stanojčić 1972: 460, Jahić – Halilović – Palić 2000: 302, Stanojčić – Popović 2004: 127). U novije se vrijeme Maretićevi *veznici III reda* ne smatraju veznicima, već *riječcama* (usp. i Palić 2003: 98, Silić – Pranjković 2005: 254).

1.2. Naziv *veznik* može se u sklopu termina *tekstualni veznik* odnositi na jezička sredstva kojima se povezuju rečenice u sklopu *vezanog teksta*. Za takvu vrstu “veznika” u literaturi je uobičajen naziv *konektori* (usp. Velčić 1987: 7, Jahić – Halilović – Palić 2000: 459, Čedić 2001: 230, Pranjković 2004: 458, Silić – Pranjković 2005: 252) i njih proučava *sintaksa vezanog teksta*.

2. Bez ikakvih dodatnih određenja naziv *veznik* koristi se za obilježavanje elemenata u sastavu rečenice koji povezuju klauze u složenoj rečenici ili služe da se klauze u sastavu složene rečenice dovedu u određene gramatičke i značenjske odnose. Usto ostaje još i osnovno značenje termina *veznik* – jedna posebna vrsta riječi. *Veznici* s dvama posljednjim navedenim značenjima bit će predmet našeg zanimanja u ovom radu. Budući da se predstavnici *veznika kao vrste riječi* i predstavnici *veznika kao dijelova rečenice* često ne podudaraju, veoma je korisno za te dvije grupe jezičkih jedinica uvesti različite termine. Takvo nešto sasvim je opravdano, ne samo zbog praktičnosti već i zato što i druge vrste riječi i rečeničnih dijelova imaju posebne ter-

mine. Tako se za vrste riječi koriste termini *imenica, glagol, pridjev, prilog...*, a za dijelove rečenice *subjekt, predikat, atribut, adverbijal...*

2.1. Na problem dvoznačnosti termina *veznik* u lingvistici ukazuju i L. Hudeček i M. Mihaljević (2008: 178):

Naziv *veznik* u našim se gramatikama redovito upotrebljava u dvama značenjima. Njime se označuje i vrsta riječi, tj. morfološka jedinica, i jedinica funkcionalnog razreda, tj. sintaktička jedinica. Zbog te se općeprihvaćene dvoznačnosti toga naziva često događa da se u poglavlju o morfologiji, u kojemu se obrađuju *veznici* kao vrsta riječi, donose i višerječni *veznici* i *vezničke* skupine, što je posve nelogično (članovi svake vrste riječi morali bi dakako biti riječi, tj. nužno jednorječne jedinice). (...) Nelogično je i to da se *veznici* sustavno određuju kao nepromjenljive riječi, a pritom se kao *veznici* navode npr. odnosne zamjenice *koji* i *što*. Riječi koje u rečenici imaju *vezničku* funkciju mogu i ne moraju pripadati morfološkom razredu *veznika*. Takve riječi pripadaju i drugim vrstama riječi i nisu nužno nesklonjive. Kad se riječi razvrstavaju u razrede, valja posebno voditi računa o tome da se ne miješaju kategorije i njihove sintaktičke funkcije.

Autorice napominju da je “višeznačni naziv *veznik* unutar istoga područja (gramatike)”, ustvari kršenje “jednog od temeljnih terminoloških načela (tj. načelo koje nalaže izbjegavanje višeznačnosti u nazivlju)” (usp. Hudeček – Mihaljević 2008: 178) te dodaju da bi

bilo (...) najbolje, a rekli bismo i nužno, da se razlikuje naziv za vrstu riječi i naziv za sintaktičku jedinicu. Ako se pak s tradicijskih razloga prihvati da naziv *veznik* ima dva značenja, tj. da označuje i vrstu riječi i jedinicu funkcionalnog razreda, trebalo bi pomno voditi računa o tome da se dvoznačnost termina *veznik* uvijek uzima u obzir te da se u morfologiji ne spominju dvorječni i višerječni *veznici* (*vezničke* skupine i složeni *veznici*) jer oni ne mogu pripadati *veznicima* kao vrsti riječi, nego samo *veznicima* kao funkcionalnome razredu. (Hudeček – Mihaljević 2008: 179)

Autorice u citiranom tekstu ipak ne vrše spomenuto “nužno” terminološko razdvajanje.

2.2. Nerazlikovanje *veznika* kao vrste riječi od riječi ili grupa riječi koje u rečenici imaju *veznu* funkciju dovelo je do pojave mnogih nejasnoća u gramatikama i

gramatičkim radovima. Nejasnoće se najčešće ogledaju u činjenici da se prilikom opisa složenih rečenica ustanovi da riječ koja ima ulogu *veznog sredstva* nije *veznik* (kao vrsta riječi). U tim se tekstovima u takvim situacijama obično umjesto riječi *veznik* skoro sasvim neobavezujuće upotrijebi neki *pseudotermin*, naprimjer, *veznička riječ*, *veznički prilog*, *veznička konstrukcija*, *riječi u funkciji veznika* i slično, a da se pritom uopće ne definira šta taj naziv znači. Onda se taj naziv mora tumačiti *intuitivno*, a to u dobroj mjeri znači *proizvoljno*.

2.3. U vezi s tim je i podjela veznika na *prave veznike* i *neprave veznike* ili *vezničke riječi*, koja se navodi uz opis veznika u mnogim gramatikama (usp. Brabec – Hraste – Živković 1966: 156, Vajzović – Zvrko 1994: 96, Barić i dr. 1997: 281, Jahić – Halilović – Palić 2000: 300, Ham 2002: 101, Stanojčić – Popović 2004: 127). Veznici su *pravi* ako su samo veznici i ništa drugo, a *nepravi* su ako osim veznicima pripadaju i nekoj drugoj vrsti riječi (zamjenicama, priložima i sl.). Međutim, budući da su i *nepravi veznici* ipak *veznici*, a veznici se u gramatikama definiraju kao *nepromjenljive* riječi, onda je svrstavanje *zamjenica*, koje su *promjenljive* riječi, u veznike protivrječno. Takva je podjela neprihvatljiva, bez obzira na to što je zastupljena u tako velikom broju gramatika. Takva podjela potkopava sama sebe i treba je napustiti. Za nju I. Palić (2012: 247) smatra da “ne samo da nije korisna nego je i štetna”. Prema njegovim riječima “naziv *nepravi veznici* nije dobar jer sugerira da je njihova *veznička* priroda drukčija od *vezničke* prirode *pravih veznika*, a nije tako” (Palić 2012: 248).

2.4. U vezi s definicijama veznika i nazivima koji se koriste za vezna sredstva I. Palić (2012: 244) primjećuje da se u definicijama veznika u literaturi oni spominju kao *nepromjenljive riječi*, iako se u njih svrstavaju i promjenljive jedinice i jedinice od više riječi. Zato autor smatra da veznike treba definirati kao “*riječi ili funkcionalno objedinjene spojeve riječi kojima se sintaksičke jedinice povezuju u cjeline istoga ili višega ranga*”. Pritom smatra da “terminološki sistem bosanskoga jezika nije dobro (...) opterećivati nepotrebnim terminima kakvi se mogu u obilju pronaći po gramatikama, kao, npr., *vezničke riječi*, *veznički izrazi*, *vezničke konstrukcije*..., a pogotovo ne terminima tipa *veznički prilog/prilog u funkciji veznika*, *veznička čestica/čestica u funkciji veznika* itd. Imajući na umu predloženu definiciju veznika, svi su sadržaji koji se nastoje pokriti pobrojanim i sl. terminima sadržani u osnovnom terminu *veznik*” (Palić 2012: 244). U tom radu autor veznike predstavlja dominantno kao *funkciju*. Ipak, dopušta i podjelu veznika na *veznike u užem smislu*, “gdje bi pripadale riječi i skupovi riječi koje se u jeziku ne upotrebljavaju osim kao veznici”, i *veznike u širem smislu*, “gdje bi se ubrajale riječi i skupovi riječi koji mogu imati i

nevezničku upotrebu (različiti priloz, zamjenice, čestice i dr.)” (usp. Palić 2012: 248). Napominje da *veznici u širem smislu* nisu manje veznici zbog drugih funkcija koje imaju.

3. U daljem tekstu mi ćemo naziv *veznik* koristiti samo za predstavnike jedne vrste riječi, koja će biti određena svojom definicijom, a za *veznike kao dio rečenice* izabrat ćemo drugi termin. Razmotrit ćemo najprije koji su se sve nazivi u gramatičkoj tradiciji koristili za označavanje veznih sredstava.

3.1. U *Školskom rječniku lingvističkih termina u bosanskom jeziku* I. Čedića osim termina *veznik* navodi se i termin *konjunkcija*. Uz natuknicu *veznik* upućuje se¹ na *konjunkcija* (Čedić 1999: 190), a *konjunkcija* je definirana kao “vrsta riječi koja se zove još: *veznici, sveze, svezice, npr. i, pa, ili, pošto, jer, kad, ako* itd. Služba im je da povezuju rečenice i rečenične dijelove...” (Čedić 1999: 99). August Musić koristio je termin *konjunkcija* (usp. naslove “Rečenice s konjunkcijama ‘ako, neka, li’ u hrvatskom jeziku” /1898: 1–79/ i “Rečenice s konjunkcijom ‘da’ u hrvatskom jeziku”). Ti su termini danas neuobičajeni u bosnistici. Naziv *konjunkcija* ne koristi se kao glavni ni u knjizi *Osnovi gramatike bosanskog jezika* I. Čedića (usp. Čedić 2001: 141), koja je objavljena dvije godine poslije spomenutog *Rječnika*.

3.2. Autori knjige *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (Babić i dr. 1991: 733) napominju da se “u novijim radovima nastoji prave i neprave veznike nazvati jednim nazivom: *konektor*, a to bi se hrvatski moglo reći *vezilo, vežnjak, poveznik, poveznica* ili *svezica*.” Već smo konstatirali da se termin *konektor* danas odnosi na vezna sredstva na nivou teksta. Za nazive *vezilo, vežnjak, poveznik* i *poveznica* ne možemo pronaći nikakvo teorijsko opravdanje. Čak i ako bi bilo poželjno umjesto termina stranog porijekla *konektor* koristiti domaći, navedena su četiri termina nepotrebna. Ako se nazivom *konektor* “nastoji (nazvati) prave i neprave *veznike* (isticanje H. B.)”, a već je ustvrđeno da se “*veznici* (isticanje H. B.) dijele na prave i neprave” (Babić i dr. 1991: 733), onda sigurno za naziv *konektor* nema bolje hrvatske zamjene od naziva – *veznik*. Spomenute nazive nije podržala ni praksa, jer je termin *veznik* stabilan i neupitan.

3.3. Za korištenje termina *svezica*, kao i njemu bliskog termina *sveza*, može se naći više opravdanja. Može se reći da naziv *sveza* ima dugu tradiciju u bosnistici, budući

---

² Ovo ne treba shvatiti kao autorovu normativnu preporuku oblika *konjunkcija*. Autor *Rječnika* ukazuje na to da je on “samo ponegdje naznačio kako poneki od termina ima izraženiju frekvenciju, što ne znači da mu se u upotrebi daje prednost na štetu nekog drugog. Rječniku nije svrha da normira terminologiju...” (Čedić 1999: 7).

da se koristi već u *Gramatici bosanskoga jezika* iz 1890. godine (str. 127–128) kao i u *Bosansko-turskom učitelju* Ibrahima Edhema Berbića iz 1893. godine (usp. Karadža-Garić – Glibanović-Vajzović 1985: 44). Aleksandar Belić koristio je termin *svezica*, ponekad i *sveza* (usp. npr.: “Ali kod njih se najčešće dešava da ista *svezica* dobije mnoga značenja. To biva naročito kod hipotaksičkih *sveza* /isticanja H. B./” /Belić 1998: 97²). Za upotrebu u srednjim školama Belić je propisivao termin *svezica*, a uz termine *veznik*, *konjunkcija* i *sveza* uputio na *svezicu* (usp. Belić 1999: 231, 240, 255)³. U *Enciklopedijskom leksikonu* (Peco – Stanojčić 1972: 440) uz natuknice *sveza* i *svezica* upućuje se na natuknicu *veznici*.

U ovome radu neće se koristiti niti preporučiti oblici *sveza* niti *svezica*, iako imaju uporište u tradiciji. Razlog za to jeste činjenica da se oni danas doimaju kao arhaični i ne koriste se kao glavni u savremenim gramatikama niti priručnicima bosanskog jezika (usp. Vajzović – Zvrko 1994: 96–97, Jahić – Halilović – Palić 2000: 300–302, Bulić 2001: 141, Čedić 2001: 141).

3.4. Termin *savez*, koji se navodi u Broz – Ivekovićevu *Pravopisu* (1901: 385), a koji je koristio i Đ. Daničić (usp. Karadža 1983: 143), danas se uopće ne koristi. U vrijeme austrougarske uprave na govornom prostoru srpskohrvatskog jezika koristili su se još neki termini. Oni su do danas potpuno zastarjeli. Takvi su, naprimjer, *veza*, *sveznik*, *sastavak*, *sastav*, *sajuz*, *sojuz* itd. (usp. Stančić 1986: 157).

3.5. U literaturi se ponekad za vezna sredstva upotrebljava i naziv *konektiv*. Uzgredno ga spominje B. Kunzmann-Müller (2004: 29, 32), iako i u njenom tekstu dominira naziv *veznik*. Prema podacima koje navodi M. Velčić (1987: 18), koristi ga T. van Dijk da označi “skupinu tipičnih izraza različitih sintaktičkih kategorija” kojima se izražavaju “veze među rečenicama ili jezičnim činjenicama”. I. Pranjković koristi ga makar u jednom radu (usp. naslov “Strukture s konektivom te u hrvatskome književnom jeziku”⁴). U *Hrvatskoj skladnji* (Pranjković 1993: 78–83) naslov tog rada promijenjen je u “Rečenice s veznikom *te*”.

3.6. Ipak, obilje termina za označavanje *veznih sredstava* u bosnistici nije iskorišteno za razdvajanje *veznika* kao *vrste riječi* i *veznika* kao *jedinice koja u rečenici vrši*

---

² Belićeve knjige *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku* (I i II dio) objavljujane su u više izdanja, ali je štampanje prvog dijela započeto 1939. godine (usp. Belić 1998: 20).

³ *Gramatička terminologija* koju je uredio A. Belić, na koju se ovdje pozivamo, prvi je put izdata 1932. godine (usp. Belić 1999: 223).

⁴ Objavljen u *Radovima Zavoda za slavensku filologiju* 26, 1991, Zagreb, str. 15–21. Podatak navodimo prema Pranjković 1993: 242.

funkciju povezivanja, nego su se svim navedenim nazivima uvijek označavale obje pojave.

4. Realnu potrebu za razdvajanjem pojma *veznik* u *morfološkom* i *sintaksičkom* smislu ilustriraju i definicije *veznika* navedene u *Rječniku bosanskoga jezika*:

1. u morfologiji, vrsta nepromjenjivih riječi kojima se vežu druge riječi, skupovi riječi i klauze (surečenice) u rečenici (u bosanskome: *i, pa, ili, a, ali, da, jer, ako* itd.) **2.** u sintaksi, različite vrste nepromjenjivih (u bosanskome: *ni, nego; gdje, kamo, kako* itd.) i promjenjivih (u bosanskome: *koji, čiji, kakav* itd.) riječi u toj ulozi (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1431).

U *Rječniku* nije izvršeno i terminološko razdvajanje tih dvaju značenja, jer se u dosadašnjoj gramatičkoj literaturi za oba značenja skoro uvijek upotrebljavao samo jedan naziv, obično *veznik*. Kao što je rečeno, mi u ovome radu i terminološki razdvajamo *veznike kao vrstu riječi* “u morfologiji” i *veznike kao dijelove rečenice* “u sintaksi”.

5. Koliko nam je poznato, u gramatičkoj literaturi o “književnojezičkom (= standardnojezičkom) dijasistemu na štokavskoj osnovici, odnosno štokavskog porekla (provenijencije)” ili kraće “štokavskom književnojezičkom (standardnojezičkom) dijasistemu” jedini koji je terminološki *djelimično* razgraničio *veznike* kao *vrstu riječi* i *veznike kao dijelove rečenice* jeste Ljubomir Popović (1998). On razlikuje *veznike* i *rečenične funktore*. “Veznici (sveze, svezice, konjunkcije) predstavljaju jednu od standardnih vrsta reči u gramatikama i rečnicima. To su nepromenljive (najčešće proklitičke) reči koje služe da povežu proste rečenice u složenoj, a neke služe i da povežu naporedne delove proste rečenice (ili sintagme)” (Popović 1998: 385–386). Međutim, autor uočava i činjenicu da

za povezivanje zavisnih rečenica sa glavnim ne služe samo veznici nego i neke reče (...) i upitne i odnosne zamenice i prilozii. Otuda se u sintaksi ponekad značenje naziva *veznik* proširuje i na druga sredstva povezivanja zavisnih rečenica u složenoj, ili se govori o vezničkim rečima, ili – najčešće – o rečima sa funkcijom *veznika*. Tako se, pored morfosintaksičkog značenja koje reč *veznik* ima na području vrsta reči, u okviru analize složenih rečenica javlja i jedno funkcionalno značenje, koje objedinjuje *funkcionalno srodne reči različitih vrsta* (isticanje H. B.). Pojam *rečenični (= klauzalni) funktori* (...) predstavlja dalje funkcionalno uopštavanje pojma *zavisni veznici i reči sa funkcijom zavisnog veznika*, jer obuhvata – u okviru nešto drugačije koncepcije

sintakse – i analogna jezička sredstva koja se koriste u nezavisnim (= samostalnim) upitnim, uzvičnim i voluntativnim rečenicama. (Popović 1998: 386)

6. Mi ćemo u ovome radu za *dijelove rečenice* koji su se dosad nazivali *veznicima*, *vezničkim riječima*, *riječima u službi veznika* ili sličnim nazivima koji su nekad netačni ili neprecizni koristiti naziv *junktor*. Smatramo da ima više razloga zbog kojih je on podesniji od termina *funktor*. Prije svega, termin *funktor* u gramatičkoj je tradiciji već “zauzet” i definirano je šta on označava. A naše se shvatanje sadržaja i opsega pojma *junktora* ne podudara s Popovićevim poimanjem *funktora*, po kome u *funktore* ulaze i “sredstva koja se koriste u nezavisnim (= samostalnim) upitnim, uzvičnim i voluntativnim rečenicama”.

6.1. S druge strane, naziv *junktor* ima određenih prednosti. Izabrali smo ga po ugledu na termin *jonctif*, koji koristi Lucien Tesnière (1980: 381). Ulrich Engel *jonctif* je preveo na njemački kao *Junktiv* (usp. Tesnière 1980: 381), a Ivana Franić (2006: 88) na hrvatski kao *junktiv (spojnik)*⁵. Tesnière (1980: 81) koristi ovaj naziv da označi “leere Wörter, die volle Wörter oder von diesen gebildete Nexus miteinander zu verbinden haben”⁶. Naziv *junktor* koristi se za označavanje veznih sredstava i u nekim njemačkim gramatikama, naprimjer, u Zifonun i dr. 1997: 60–61⁷.

6.2. Sličan nazivu *junktor* jeste *junktiv (junctive)*. Kao što smo rekli, koristi ga U. Engel, a također ga koriste De Beaugrande i Dressler (usp. 1996: 71–72) za izraze koji su pokazatelji *junkcije (junction)*, koja je “a clear device for signalling the relationships among events or situations”. Oni razlikuju četiri tipa *junkcije*: *konjunkciju*, *disjunkciju*, *kontrajunkciju* i *subordinaciju*. Sva četiri su tipa prepoznatljiva po svojim klasama *junktiva*. Međutim, ističu i da neki tipovi *junkcije* (eksplicitno spominju *konjunkciju*) “can carry across the boundaries of the sentence”, što ih približava onome što mi nazivamo *konektorima*.

6.3. Neki autori koriste i naziv *junktor* za označavanje sredstava kojima se vežu rečenice u vezanom tekstu, kao što čini K. Štrkalj Despot: “*Junkcija* među dijelovima

⁵ *Spojniki* nije pogodan termin za korištenje u ovakvom kontekstu u bosnistici, jer se već koristi kao sinonim za *interfiks* (usp. Barić i dr. 1997: 291, Jahić – Halilović – Palić 2000: 307).

⁶ “prazne riječi koje povezuju jedne s drugima pune riječi ili čvorove koje one grade.” (Prijevod H. B.)

⁷ Tu se *junktori* dijele na *subjunktore*, *konjunktore* i *adjunktore*. Za njih se kaže da su *izrazi s operativnom funkcijom (Ausdrücke mit operativer Funktion)*, ali se uz opis *konjunktora* izričito kaže da su vrsta riječi (*Wortart*). Situacija je, dakle, slična kao i s riječju *veznik* u bosnišičkoj tradiciji.

teksta postiže se eksplicitnim sredstvima tekstne veze, koja se u tekstnoj lingvistici (Beaugrande – Dressler, 1981: 71) nazivaju *junktorima*” (2008: 75); “Sredstva kojima se postiže *junkcija* među dijelovima teksta nazivaju se u tekstnoj lingvistici *junktorima* (Malmkjær, 1991: 464)” (2008: 67). Međutim, u tekstovima na koje se autorica poziva (bar u izdanjima koja su nama dostupna) ipak se ne koristi naziv *junktor*, nego *junktiv*⁸. Zato smatramo da ne treba preporučiti upotrebu naziva *junktor* za označavanje veznih sredstava na nivou teksta. Rijetke upotrebe riječi *junktor* sa značenjem ‘vezno sredstvo na nivou teksta’ ne predstavljaju smetnju da preporučimo da se u bosnistici naziv *junktor* koristi isključivo za označavanje veznih sredstava na nivou rečenice.

6.4. I druge sporadične upotrebe naziva *junktor* u gramatičkoj tradiciji potvrđuju da se on koristi kao naziv za vezno sredstvo na nivou rečenice. Tako je i u sljedećem odlomku iz teksta J. Silića (2006: 50):

Riječ *i* ima dakle dvije uloge: ulogu vezivanja i ulogu isticanja. O tome nam je reći koju više. – U prvoj ulozi *i* vezuje dvije rečenice u složenu rečenicu: *Ivan sjedi i piše*, a u drugoj ističe članove rečenica: (*Ivan sjedi i piše.*) *I Marko sjedi i piše*. U drugoj ulozi uz to što ističe *i* vezuje. Razlika je međutim između prve i druge uloge vezivanja u tome što u prvoj ulozi vezuje samo dvije (*Ivan sjedi i piše*), a u drugoj dvije i više (mogućih) rečenica (*Ivan sjedi i piše. – I Marko sjedi i piše. I Stjepan sjedi i piše...*). Zato bismo prvu ulogu mogli nazvati surečeničnom, a drugu međutekstnom. Po nama je dakle *i* u prvoj ulozi vezno sredstvo na razini složene rečenice (dakle veznik-junktor), a u drugoj vezno sredstvo na razini teksta (dakle veznik-konektor).

6.5. Oblik *junktor* formalno je pogodan da se koristi kao hiperonim terminima *konjunktor* i *subjunktor*, koji već imaju tradiciju u lingvistici (usp. Mrazović – Vukadinović 1990: 360, 371, Silić – Pranjković 2005: 251, Pranjković 2008: 330). Termin *konjunktor* koristi se da označi takozvane *nezavisne veznike* (veznike u *koordiniranim strukturama*), a *subjunktor* da označi *zavisne veznike* (veznike u *subordiniranim strukturama*). Za njih se u lingvistici koriste još i nazivi *koordinator* (Kristal

---

⁸ Usp.: “A clear device for signalling the relationships among events and situations is JUNCTION, the use of **junctive expressions** (...). At least four major types should be discussed (...). These types are recognizable by the classes of **junctives** as **surface cues** for each.” Također, ni u članku “*Text Linguistics*” u knjizi *The Linguistics Encyclopedia* K. Malmkjær (2006: 624), u izdanju koje nam je dostupno, ne koristi se riječ *junktor*, nego se, ustvari, ukazuje na stavove De Beaugrandea i Dresslera, koji koriste *junctive*.

1988: 132, Riđanović 1998: 192, Stanojčić – Popović 2004: 353) i *subordinator* (Kristal 1988: 249, Riđanović 1998: 193, Stanojčić – Popović 2004: 301, Trask 2005: 383). Za upotrebu u bosnistici ne preporučujemo umjesto termina *subordinator* kalk *podrednik*, koji se navodi u prijevodu knjige R. L. Traska *Temeljni lingvistički pojmovi* na hrvatski jezik (usp. Trask 2005: 383).

7. Naše razdvajanje *veznika* (uopće) na *veznike kao vrstu riječi* i na *junktore* nije podudarno s podjelom *veznika* na *prave veznike* i *neprave veznike* ili *vezničke riječi*, koje je sprovedeno u više gramatika. Podjela *veznika* na *prave* i *neprave* u literaturi je obično oštra i isključiva; *veznici* su, prema toj podjeli, ili *pravi* ili *nepravi*. Međutim, naš termin *junktori* ne podudara se sa značenjem termina *nepravi veznici*, jer on uključuje sve riječi i konstrukcije koje u rečenici vrše *vezničku funkciju* (priloge, zamjenice...), ali i “prave veznike”. Drugim riječima, podjela *veznika* na *prave* i *neprave* vrši se na nivou morfologije, a naše razdvajanje *veznika* (uopće) ustvari je razdvajanje gledišta s kojih se oni analiziraju. *Veznici* (kao vrsta riječi) jesu činjenice koje su značajne na nivou morfologije, za koju smatramo da je zadužena i za klasifikaciju riječi.⁹ *Junktori* su činjenica koja je značajna na nivou sintakse.

8. Nakon što smo *veznike* i *junktore* terminološki razgraničili i nagovijestili šta koji od razmatranih termina označava, ostaje još i da navedemo njihove precizne definicije. Budući da smo *veznike* odredili kao vrstu riječi, moramo prihvatiti i drugu činjenicu koja iz toga proizlazi: *svaki je veznik jedna riječ*. Za *junktore* smo rekli da označavaju dijelove *rečenice*, a to ne mora značiti da je svaki junktor samo jedna riječ. Junktor se može sastojati od više riječi. Druga tvrdnja koja tradicionalno ulazi u definiciju *veznika*, a koju ćemo i mi zadržati kao dio definicije jeste činjenica da su *veznici nepromjenljive* riječi. Dakle, ako je neka riječ promjenljiva, ona sigurno nije *veznik*. Ipak, ako neka promjenljiva riječ u rečenici vrši ulogu povezivanja, ona može biti junktor. *Junktori* ne moraju biti nepromjenljivi.

8.1. Uspoređivanje ranijih opisa *veznika* pokazuje da su oni uvijek bili definirani i opisivani preko funkcije koju vrše u rečenici. U vezi s funkcijom koju *veznici* mogu

---

⁹ U ovom radu smatrat ćemo *morfologiju* dijelom gramatike “koji se bavi *vrstama* (isticanje H. B.), oblicima i tvorbom riječi” (Jahić – Halilović – Palić 2000: 173), premda je poznato da se često klasifikacija riječi posmatra kao sintaksičko pitanje (usp. O’Grady – Dobrovolsky – Aronoff 1993: 157, Tallerman 1998: 29–35). U svakom slučaju, sigurno je da u bosanskom jeziku morfologija i sintaksa ne mogu funkcionirati jedna bez druge. Zato treba znati da je naše proglašenje *veznika kao vrste riječi* morfološkim problemom samo uvjetno.

vršiti treba imati na umu veoma važnu činjenicu da veznici obuhvataju dvije grupe riječi koje se umnogome ponašaju različito. To su *koordinacijski veznici* i *subordinacijski veznici*. Oni se razlikuju prema vrsti jedinica među kojima uspostavljaju vezu. *Subordinacijski veznici javljaju se samo u sastavu složenih rečenica*. U njima oni uvode zavisnu klauzu u sastav osnovne. U prostim rečenicama ne mogu se pojaviti zavisni veznici. S druge strane, koordinacijski veznici mogu povezivati i nezavisne klauze i zavisne klauze koje su u međusobnoj koordinaciji te sintagme, sintakse, čak i nepunoznačne riječi (npr. *ispred i iza kuće*). Ali konstrukcije koje oni povezuju moraju biti homofunkcionalne.

8.2. Druga je značajna razlika u tome što koordinacijski veznici redovno stoje između elemenata koje povezuju, čak ostaju između njih i kad oni zamijene mjesta (*otac i majka, majka i otac*), dok subordinacijski veznici redovno stoje na početku zavisne klauze koju uvode u sastav osnovne (*Javi mi se čim dođeš kući, Čim dođeš kući, javi mi se*).¹⁰

8.3. Neki koordinacijski veznici mogu imati funkciju povezivanja i na nivou vezanog teksta, dakle mogu biti konektori. To su tzv. *gramatički konektori*. “**Gramatički se konektori** formalno i značenjski podudaraju s odgovarajućim nezavisnim gramatičkim veznicima, ali se funkcionalno od njih jasno razlikuju” (Jahić – Halilović – Palić 2000: 459). “U gramatičke konektore ubrajamo veznike *i, pa, a, ni, ali, nego, no i ili*” (Silić 1984: 109). Stoga prilikom izvođenja definicije veznika koja će obuhvatiti i koordinacijske i subordinacijske veznike treba uzeti u obzir i tu sposobnost koju koordinacijski veznici imaju, a subordinacijski nemaju. Koordinacijski veznici u tekstu mogu biti konektori, a u rečenici mogu biti junktori. Za razliku od njih, kako smo već rekli, subordinacijski veznici mogu se pojaviti samo u složenoj rečenici u službi junktora. Zato je za definiranje veznika kao vrste riječi koja obuhvata i koordinacijske i subordinacijske veznike bitno uzeti u obzir njihovo ponašanje u rečenici, odnosno bitno je najprije definirati *junktore*.

9. Na osnovu svega rečenog junktore možemo definirati kao *riječi ili funkcionalno povezane grupe riječi koje povezuju homofunkcionalne jedinice u prostoj ili složenoj rečenici ili koje uvode zavisnu rečenicu u sastav složene rečenice*.

9.1. Svi veznici u rečenici vrše junktorsku ulogu. U tekstu, kao što smo rekli, neki veznici mogu biti i konektori. Zato ćemo veznike i definirati na osnovu osobina koje ispoljavaju u rečenici, jer se te osobine odnose na sve veznike.

¹⁰ Izuzetak predstavlja veznik *li*, koji je enklitika i ne može se pojaviti na prvom mjestu u rečenici, već mora imati neku riječ (*domaćina*) ispred sebe.

9.2. Također, junktorska uloga nije jedina uloga koju veznici mogu imati u rečenici. Koordinacijski veznici u određenim okolnostima mogu imati i ulogu isticanja, odnosno intenzifikacije sadržaja koje povezuju. To je moguće samo u slučajevima kad ispred prvog koordinanda u nizu stoji riječca (intenzifikator) koja je homoforna s koordinacijskim veznikom i koja prvenstveno ističe sadržaj prvog koordinanda. Ipak, prisustvo takvih riječca omogućava da i koordinacijski veznici koji imaju isti oblik kao one dobiju djelimično i intenzifikatorsku ulogu, pored one junktorske, koju imaju i bez prisustva riječci ispred prvog koordinanda. Ilustrirat ćemo tu pojavu na primjerima:

- (1) Došli su tetka *i* tetak.
- (2) Došao je *i* tetak.
- (3) Došli su *i*₁ tetka *i*₂ tetak.

U primjeru (1) riječ *i* nesumnjivo je veznik. Ona povezuje koordinande ne ističući ni jedan ni drugi. U primjeru (2) riječ *i* je riječca. Ona stoji ispred riječi *tetak* i ističe je, intenzificira njen značaj, ne povezujući je pritom ni s kojom drugom homofunkcionalnom jedinicom. U primjeru (3) riječ *i* pojavljuje se dvaput. *I*₁ ima čisto intenzifikatorsku funkciju, kao *i* u (2) pa je treba smatrati riječcom. *I*₂ ima i intenzifikatorsku i junktorsku funkciju. Međutim, to ne znači da je treba smatrati i veznikom i riječcom. Primarna uloga koju riječ *i*₂ u primjeru (3) ima jeste junktorska, kakva je *i* u (1). Intenzifikatorska je uloga tu sporedna, odnosno posredna, jer je više izaziva riječ *i*₁, dok je junktorska prisutna u riječi *i*₂ samoj po sebi i bila bi prisutna (tačnije jedina) i u slučaju da *i*₁ nije navedeno u primjeru (3). Zbog svega navedenog riječ *i*₁ smatramo riječcom, a *i*₂ isključivo veznikom. Tako možemo zaključiti: *jedina funkcija koju veznici kao vrsta riječi uvijek vrše u rečenici jeste junktorska*. Spomenuta mogućnost da veznici intenzificiraju značenje koordinanda koje povezuju sporedna je, posredna, uvjetovana prisustvom drugih elemenata i ima je samo nekoliko koordinacijskih veznika: *i*, *ni*, *niti*, *ili*, *bilo*, *ja*, *(h)em* i *ha*. Junktorska uloga jeste *jedina* koja je *uvijek* zastupljena. Riječ *jedina* ovdje nam je bitna i zbog činjenice da neki junktori koji nisu veznici (zamjenice, prilozni ili spojevi koji ih sadrže) mogu u rečenici vršiti i neku drugu funkciju osim junktorske, kao što su funkcije *subjekta*, *objekta*, *adverbijala*, *atributa* i sl. Ovom su tvrdnjom takve riječi i konstrukcije isključene iz veznika kao vrste riječi i ne mogu praviti zabunu. Na osnovu prethodno navedenih osobina te usvojene definicije junktora može se usvojiti i definicija veznika kao vrste riječi. Veznici se mogu definirati kao *nepromjenljive riječi koje u rečenici uvijek vrše ulogu junktora (dakle povezuju homofunkcionalne jezičke jedinice ili uvode zavisnu klauzu u složenu rečenicu) i ne vrše pritom funkciju nijednog od šest temeljnih rečeničnih dijelova (subjekt, predikat, objekt, adverbijal, atribut, apozicija)*.

10. Zahvaljujući usvojenim definicijama veznika (vrste riječi) i junktora (dijelova rečenice) mogu se ukloniti mnogi nesporazumi, kakvi su se u gramatičkim opisima dosad mogli naći. Svi veznici mogu biti junktori, a svi junktori nisu veznici. Junktori mogu biti i druge vrste riječi, poput zamjenica i priloga, a također i grupe riječi koje vrše povezuvačku funkciju. Tako ne postoji mogućnost da se relativne zamjenice proglašavaju veznicima zato što povezuju zavisnu klauzu s osnovnom. Razgraničenje veznika i junktora omogućava da te zamjenice i dalje budu zamjenice (i samo zamjenice) kao vrsta riječi, a da im se uz funkciju koju imaju kao rečenični član (subjekt, objekt, adverbijal, atribut...) prizna i junktorska funkcija. Navedene definicije omogućavaju da se dalje istražuju međusobni odnosi veznika i junktora, stepen njihova podudaranja, njihove vrste i pojedini članovi, zatim međusobni odnosi veznika i drugih vrsta riječi te odnosi junktora i drugih dijelova rečenice.

Literatura

- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Nakladni zavod, Zagreb.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1997), *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Beaugrande, Robert-Alain de, Wolfgang Dressler (1996), *Introduction to Text Linguistics*, Eighth impression, Longman, London, New York.
- Belić, Aleksandar (1998), *Opšta lingvistika*, "Izabrana dela Aleksandra Belića I", Budućnost, Novi Sad.
- Belić, Aleksandar (1999), *Pravopisi: pravopisi, Belić o pravopisima, gramatička terminologija*, "Izabrana dela Aleksandra Belića 11/1", Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd; Budućnost, Novi Sad.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković (1966), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Bulić, Refik (2001), *Bosanski jezik. Jezičko-pravopisni priručnik za učenike osnovnih i srednjih škola*, Bosanska riječ, Tuzla.
- Čedić, Ibrahim (1999), *Školski rječnik lingvističkih termina u bosanskom jeziku*, Institut za jezik, Sarajevo.
- Čedić, Ibrahim (2001), *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.

- Franić, Ivana (2006), “Jezikoslovno nazivlje u Tesnièreovim *Éléments de syntaxe structurale*”, *Filologija* 46–47, 77–99.
- Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.
- Ham, Sanda (2002), *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Hudeček, Lana, Milica Mihaljević (2008), “Veznička sinonimija i antonimija u hrvatskoj leksikografiji”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34, 167–199, Zagreb.
- Iveković, Franjo, Ivan Broz (1901), *Rječnik hrvatskoga jezika*, svezak II, P–Ž, Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek), Zagreb.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Karadža, Mevlida (1983 /izdato 1984/), “Izvori srpskohrvatske gramatičke terminologije – uloga i mjesto Vuka Karadžića u njenom formiranju i standardizaciji”, *Radovi X*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo.
- Karadža-Garić, Mevlida, Hanka Glibanović-Vajzović (1985), “O gramatičkoj terminologiji u djelu *Bosansko-turski učitelj* Ibrahima Berbića”, *Književni jezik* 14/1, Odsjek za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Institut za jezik, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Sarajevo, 41–50.
- Kristal, Dejvid (1988), *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* (preveli Ivan Klajn i Boris Hlebec), Nolit, Beograd.
- Kunzmann-Müller, Barbara (2005), “Veznici u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku”, u: Bagić, Krešimir, ur., *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2004*, Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola, Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb, 29–39.
- Malmkjær, Kirsten, ed. (2006), *The Linguistics Encyclopedia*, Taylor & Francis e-Library (first published 1991 by Routledge, London, New York).
- Maretić, Tomo (1963), *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb.
- Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović (1990), *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci; Dobra vest, Novi Sad.
- Musić, August (1898), “Rečenice s konjunkcijama ‘ako, neka, li’ u hrvatskom jeziku”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti: Razredi filologijsko-historijski i filozofijsko-juridički*, CXXXIV, 1–79.
- O’Grady, William, Michael Dobrovolsky, Mark Aronoff (1993), *Contemporary Linguistics. An Introduction*, Second Edition, St. Martin’s Press, New York.

- Palić, Ismail (2003), “O klasifikaciji nepromjenljivih riječi u bosanskome jeziku”, *Pismo* I/1, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 93–102.
- Palić, Ismail (2012), “Opis veznika u gramatikama bosanskoga jezika”, *Sarajevski filološki susreti: Zbornik radova, knjiga I*, 241–251.
- Peco, Asim, Živojin Stanojčić, ur. (1972), *Enciklopedijski leksikon. Mozaik znanja. Srpskohrvatski jezik*, Interpres, Beograd.
- Popović, Ljubomir (1998), “Rečenični funktori”, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 27/2, Beograd, 385–403.
- Pranjeković, Ivo (1993), *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Pranjeković, Ivo (2004), “Konjunktori, subjunktori i konektori u hrvatskome standardnom jeziku”, *Riječki filološki dani. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanog u Rijeci od 14. do 16. studenoga 2002*, Filozofski fakultet Rijeka, Rijeka, 457–462.
- Pranjeković, Ivo (2005), “Što je kao”, *Pismo* III/1, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 55–60.
- Pranjeković, Ivo (2008), “Nepromjenjive riječi i gramatika”, *Njegoševi dani – zbornik radova* 1, Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet Nikšić, Nikšić, 329–335.
- Riđanović, Midhat (1998), *Jezik i njegova struktura*, treće izdanje, Šahinpašić, Sarajevo
- Silić, Josip (1984), *Od rečenice do teksta (teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*, SNL, Zagreb.
- Silić, Josip, Ivo Pranjeković (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Silić, Josip (2006), “Tekst i funkcionalni stilovi”, u: Bačić, Krešimir (ur.), *Raslojavanje jezika i književnosti: Zbornik radova 34. Seminara Zagrebačke slavističke škole*, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola, Hrvatski seminar za strane slaviste, Zagreb, 33–56.
- Simeon, Rikard (1969), *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Stančić, Ljiljana (1986), “Lingvistička terminologija u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske uprave”, *Radovi* XII, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Institut za jezik, Sarajevo.
- Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović (2004), *Gramatika srpskoga jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Štrkalj Despot, Kristina (2008), “Tekstna kohezija u hrvatskoj srednjovjekovnoj drami”, *Croatica et Slavica Iadertina* IV, Sveučilište u Zadru, Odjel za slavistiku i kroatistiku, Zadar, 65–87.

- Tallerman, Maggie (1998), *Understanding Syntax*, Arnold, London.
- Tesnière, Lucien (1980), *Grundzüge der strukturalen Syntax* (Herausgegeben und übersetzt von Ulrich Engel), Klett-Cotta, Stuttgart.
- Trask, Robert Lawrence (2005), *Temeljni lingvistički pojmovi*, preveo s engleskog Benedikt Perak, Školska knjiga, Zagreb.
- Vajzović, Hanka, Husein Zvrko (1994), *Gramatika bosanskog jezika I.-IV. razred gimnazije*, Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Velčić, Mirna (1987), *Uvod u lingvistiku teksta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Zifonun, Gisela, Ludger Hoffmann, Bruno Strecker et al. (1997), *Grammatik der deutschen Sprache*, Band 1, Walter de Gruyter, Berlin, New York.

Adresa autora

Author's address

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Franje Račkog 1
71000 Sarajevo
BiH
halidb10@yahoo.com

CONJUNCTIONS AND JUNCTORS IN BOSNIAN LANGUAGE – THEORETICAL AND TERMINOLOGICAL DISTINCTION

Summary

In the grammatical literature different meanings are ascribed to the term *conjunction*. It is considered both as a type of word and as a part of a sentence. This ambiguity almost always results in making conjunctions as types of word and conjunctions as parts of a sentence identical. This paper introduced the theoretical and terminological distinction between the two meanings. After consideration of the terms that have previously been used in linguistics for naming connecting words, the term *conjunction* is kept for conjunctions as types of words, and for connecting words at the sentence level the term *junctor* has been chosen. Precise definitions of *conjunction* and *junctor* have been adopted. *Junctors* are defined as *words and functionally related groups of words that connect homofunctional units in a simple or complex sentence, or that introduce a dependent clause in a complex sentence structure*. In accordance with it, *conjunctions* are defined as *invariable words in the sentence always functioning as junctors and they do not perform the function of any basic sentence elements (subject, predicate, object, adverbial, attribute, apposition)*.

Key words: conjunction, junctor, type of words, sentence, part of sentence, coordination, subordination

UDK 811.112.2'367.623:811.163.4*3(045)

811.163.4*3'367.623:811.112.2(045)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljen / Received on 17. 9. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 5. 10. 2013.

Meliha HRUSTIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

PRIDJEVSKA PREDIKACIJA: SEMANTIČKE ULOGE UVJETOVANE PRIDJEVOM U NJEMAČKOM I BOSANSKOM JEZIKU

U radu se analiziraju semantičke uloge kojima mjesto u rečenici otvara pridjev. S obzirom na sposobnost prediciranja i realiziranja rečenice, pridjev može svojim argumentima otvoriti određene semantičke uloge koje se ovdje analiziraju na osnovu u literaturi ranije razrađenih semantičkih uloga, bez obzira na površinsku strukturu. Samo diferenciranje ovih uloga pokazuje da ono može biti veoma detaljno, a kontrastivna analiza dokazuje da semantičke uloge ne zavise toliko od vrste riječi koliko od značenja same predicirajuće riječi.

Ključne riječi: pridjev, pridjevska predikacija, semantičke uloge, dubinski padež

1. Uvod

Mada je cijela padežna gramatika (kao i teorija valentnosti) začeta na semantičkim ulogama koje zavise od glagola, padežni sistem koji je začeo Fillmore a koji su drugi lingvisti preuzimali i doradivali može se prenijeti i na pridjev kao upravni element. Stoga će u narednom izlaganju biti riječi o značenju pridjevskih dopuna koje proizlaze iz konstelacije rečenice a zavise od pridjeva kao nosioca predikacije¹.

Broj semantičkih uloga koje uvjetuje pridjev, kao i glagol, nije i ne može biti konačan i mijenja se od autora do autora. Njihov broj se i mora mijenjati jer ih je

¹ U ovom radu se nadovezujem na svoja zapažanja objavljena u *Bosanskom jeziku* br. 9 (u radu pod nazivom *Semantičke uloge pridjeva u njemačkom i ekvivalenti u bosanskom*

nemoguće definirati na savršeno jasan i precizan način, te se ne mogu izbjeći dvosmislenosti u primjeni tih uloga. Osim toga, uvijek je moguće i dalje izdiferencirati neko značenje, tako da je shvatljivo da broj semantičkih uloga (i glagola i pridjeva) u lingvističkoj literaturi nije definitivno određen. Broj semantičkih uloga mijenja se i zavisi od svrhe u koju će se dotična lista primjenjivati – različit će biti broj semantičkih uloga u svrhu određenja nekih sintaksičkih problema ili za potrebe leksikografije i pisanja rječnika naspram broja semantičkih uloga za potrebe stilistike ili lingvističke obrade podataka (usp. Von Polenz, 1988: 169). Stoga se ni ova lista semantičkih uloga ne treba smatrati konačnom.

Polaznu osnovu za određenje semantičkih uloga koje predicira pridjev u ovom radu predstavlja opširna lista koju daje Lee (1994: 150) i koji izdvaja 19 semantičkih uloga pridjeva. U obzir su uzeti i rezultati drugih njemačkih autora koji su se bavili semantičkim ulogama glagola, prije svega Von Polenza (1988: 170), koji navodi 19 dubinskih padeža, te Helbig/Buscha (1988: 560), kod kojih nalazimo 21 dubinski padež. Ovi autori pažnju su posvetili dubinskim padežima glagola, a ne i pridjeva.

Helbig/Buscha (1988: 559) smatraju da su “semantički padeži odnosi, funkcije i da ih određuje leksičko značenje predikata”. Mada se pod predikatom većinom smatra glagol, slične relacije određuje i pridjev, kao i imenica², te se i prema njima mogu određivati semantičke uloge u rečenici. Naime, kada jedan izraz daje neku informaciju o svojim referentima u rečenici, smatra se da „predicira“ (Löbner, 2003: 155), a predicirati mogu glagoli, imenice i pridjevi. Naravno, centralnu ulogu u rečenici zadržava glagol – on može predicirati više povezanih referenata, te na taj način daje smisao rečenici. Imenice i pridjevi prediciraju samo o svojim vlastitim referentima.

Kod određenja semantičkih uloga pridjeva valja prije svega imati na umu da je tu riječ o značenju pridjevskih dopuna koje nastaju konkretnom upotrebom u rečenici i koje zavise isključivo od upotrijebljenog pridjeva. Određuje se, naravno, i subjekt, koji se u čisto sintaksičkoj klasifikaciji ne svrstava u pridjevske dopune (nego u glagolske), ali je jasno da njegova semantička relacija zavisi od upotrijebljenog pridjeva. Priloške odredbe i glagola i pridjeva, koje na sintaksičkom nivou smatramo do-

---

jeziku), gdje sam analizirala semantičke uloge koje u njemačkom jeziku može nositi pridjev (a što se u bosanskom jeziku većinom realiziralo semantičkom ulogom priloga). Ovdje se zapažanja prenose na semantičke uloge koje uvjetuje pridjev kao nositelj predikacije, dakle na semantičke uloge koje nose argumenti uvjetovani pridjevom. Kao i u spomenutom radu, i ovdje je uočljivo da površinska i dubinska struktura zaista predstavljaju dva zasebna nivoa lingvističkog istraživanja. Naime, dubinska struktura se ne mijenja, bez obzira na realizaciju na površinskoj strukturi (npr. u njemačkom jeziku pridjev, u bosanskom prilog; ili u njemačkom jeziku pridjev, u bosanskom jeziku glagol). Semantička čvrstina opstaje bez obzira na sintaksičku realizaciju.

² O semantičkim ulogama imenica usp. Teubert 1979.

dacima a ne dopunama, ne traže nikakvo dalje specificiranje u smislu semantičkih uloga jer su već svrstane u semantičku klasu i stoga se mogu smatrati specificiranim rečeničnim članom (usp. Helbig/Buscha 1998: 560). S druge strane, subjekt i objekti nisu specificirani i stoga traže bliže semantičko određenje.

2. Semantičke uloge uvjetovane pridjevom

Prema analizi prikupljenog korpusa može se izdvojiti više semantičkih uloga koje su uvjetovane pridjevom.

2.1. *Agentiv*

Agentiv označava osobu ili instituciju, eventualno životinju koja namjerno vrši radnju. Većinom mu se pripisuje semantička oznaka (+anim), dakle riječ je o živom biću, no mišljenja sam da se i institucije mogu posmatrati kao namjerni vršioci radnje. Von Polenz (1988: 170) ističe da je “agens” poznat još u tradicionalnoj gramatici, prije svega u pasivnoj rečenici i kod “nomen agentis”. Navedeni primjeri pokazuju jasnu namjeru vršioca radnje da tu radnju i izvrši, a predikaciju uvodi pridjev (*Er ist behilflich* . – *Er hilft*.):

Er ist der Dame beim Aussteigen *behilflich*. (Duden, Stilwrt. 136)

On je od pomoći / pomaže dami pri izlasku.³

Der Berg ist **durch Bergsteiger** besteigbar. (Lee, 1994: 166)

Planinari se mogu popeti na ovo brdo / planinu.

“...wenn **du** mit der Übersetzung fertig bist...” (216)

“...**ti** dođi kad prevedeš...” (Karahasan I, 158)

(...kada budeš *gotov* s prevodom)

“Ti si stvarno *dobar* prema meni...” (Karahasan II, 177)

“**Du** bist wirklich *gut* zu mir...” (215)

eine *von jedem Schüler* in kurzer Zeit problemlos *lösbar* Aufgabe (Motsch, 1999: 296)

(?) zadatak za kratko vrijeme *rješiv za svakog učenika* bez problema

---

³ Primjere iz korištene lingvističke literature prevela autorica.

zadatak koji **svaki učenik može riješiti** bez problema za kratko vrijeme

das für den Schaden haftbare **Institut** (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 258)
institut koji jamči za štetu

U svim ovim primjerima vidljiva je namjernost agentiva u vršenju date radnje ili u sprovođenju određenog stanja. Da se u agentiv može uključiti i institucija a ne samo živo biće svjedoči posljednji navedeni primjer. Neki njemački pridjevi nemaju svoj pridjevski ekvivalent u bosanskom jeziku (npr. njemački pridjev *haftbar* – na bosanskom glagolski ekvivalent *jamčiti*), no vidljivo je da se otvorena semantička uloga ne mijenja, bez obzira da li predikaciju vrši pridjev ili glagol.

Kod Teuberta (1979: 91) u agentiv spadaju i nežive prirodne pojave i osobine / procesi koji su prouzrokovali neki događaj, npr. *der Krater des Meteoriten* (Der Meteorit verursacht einen Krater). Ovakve pojave koje označavaju uzrok ovdje izdvojamo u zaseban padež kauzativ.

2.2. *Kauzativ*

Kauzativ označava razlog neke radnje ili stanja, dakle uzrok zbog kojeg je došlo do određene radnje ili stanja. Von Polenz ovaj padež također naziva “Causativ/Ursache” (1988: 171). Helbig / Buscha (1988: 560) smatraju da je “Ursacher” neživi uzročnik nekog uzročnog odnosa, npr. *Das Laub raschelt* (*Lišće šušti*). Lee (1994: 17) navodi primjere i za pridjeve:

Karl ist stolz *auf das Zeugnis*. – Karl je *ponosan na svoju svjedodžbu*.

Er ist blind *vor Eifersucht*. – On je *slijep od ljubomore*.

Diese Farbe ist vorteilhaft für dich. – (?) *Ova boja* je za tebe od prednosti⁴.

Kriterij koji Lee (1994: 16) navodi za utvrđivanje kauzativa jeste “dopuna 2 uzrokuje dopunu 1”, npr.: *Die Eifersucht macht ihn blind./Ljubomora ga čini slijepim*. Drugi kriterij koji se također može primijeniti jeste u slučaju kada dopuna 1 uzrokuje stanje dopune 2: *Diese Farbe bewirkt einen Vorteil für dich. / Ova boja uzrokuje prednost za tebe*.

Zabilježili smo još neke primjere u kojima je očigledan uzrok stanja ili osobine izražene pridjevom:

“...da ne oslijepim, pišući u mraku.” (Veličković, 160)

---

⁴ Prijevod gramatičke prirode s ciljem pokazivanja semantičke uloge. Sama prihvatljivost prijevoda je upitna što prikladno i naznačavam.

“...dass ich **durch die Schreiberei** im Dunkeln *blind* werde.” (192)
(...da **zbog pisanja** u mraku ne oslijepim)

“Bio sam *mu zahvalan za to divljenje...*” (Karahasan II, 201)
“Ich war ihm dankbar **für diese Bewunderung...**” (253)

Er ist **gegen Hitze empfindlich**. (Duden, Stilwrt., 233)
On je *osjetljiv na vrućinu*.

Er war *blass vor Erregung*. (Duden, Stilwrt., 166)
Bio je *blijed od uzbuđenja*.

Sie ist *krank vor Liebe*.
Ona je *bolesna od ljubavi*.

2.3. Eficirani objekt

Ovaj padež označava osobu ili stvar koja nastaje u toku neke radnje ili nekog procesa. S obzirom da je riječ o rezultatu radnje, Lee (1994: 150) ovaj padež naziva “rezultativ”⁵. Kriterij za određenje ovog padeža jeste da nešto nastaje ili biva proizvedeno u toku neke radnje (usp. Lee 1994: 150). Riječ je o primjerima tipa:

“...tek kad je **završila čitanje...**” (Karahasan II, 291)
“...als sie **mit dem Lesen fertig** war...” (391)

Ich bin **zum Stillschweigen verpflichtet**. (Duden, Stilwrt.766)
Dužan sam **da ćutim**.

Ovaj padež je puno značajniji pri opisivanju semantičkih uloga glagola. Spominje ga i Fillmore (1971: 5), pod definicijom da je eficirani objekt ono što je rezultat nečije aktivnosti i nastaje u toku ili nakon nje, dok je aficirani objekt u stvari pravi objekt aktivnosti, koji je postojao i prije nje, što je vidljivo na sljedećim primjerima:

Peter beschädigte den Tisch. – Petar je ošteti sto.
Peter machte den Tisch. – Petar je napravio sto.

Eficirani objekt nalazimo kod većine autora. Helbig / Buscha (1988: 560) eficirani objekt nazivaju rezultat (ili eficirani objekt), npr.: **Das Haus wird jetzt gebaut**. U istom značenju navode ga i Von Polenz (1988: 171) i Engel (1996a: 360). Kod pridjeva je, kako

⁵ Usp. latinski *afficio* – djelovati na koga, postupati, obuzimati; naspram *efficio* – učiniti, izvesti, činiti, sagrađiti... (Latinsko-hrvatski rječnik, 1995)

vidimo, dosta rijedak, prije svega zato što pridjevi po svom značenju češće izražavaju stanje ili osobinu, a ne proces, koji je preduvjet za dobijanje rezultata iz tog procesa.

2.4. Aficirani objekt

Aficirani objekt predstavlja semantičku jedinicu na koju je usmjerena radnja ili način ponašanja. Helbig / Buscha (1988: 560) smatraju da se ovim padežom agens mijenja u svom stanju, osobini ili položaju. Kod Leea (1994: 166) ovaj se padež naziva Benefaktiv, ali on ističe da je kod ove semantičke uloge važna njena aficiranost, tj. usmjerenost radnje na semantičku ulogu. Kod Von Polenza (1988: 170) se ovaj padež također zove Benefaktiv / Nutznießer, bzw. Geschädigter i označava “osobu u čiju se korist ili štetu izvodi neka radnja”.

Kod pridjeva je očigledna usmjerenost radnje, osobine ili ponašanja na dati objekt:

Er ist **der Dame** beim Aussteigen behilflich. (Duden, Stilwrt. 136)

On je od *pomoći* / *pomaže* **dami** pri izlasku.

“Ti si stvarno *dobar* **prema meni...**” (Karahasan II, 177)

“Du bist wirklich *gut* **zu mir...**” (215)

“Stiller war einfach *eifersüchtig* **auf ihren Hund...**” (Stiller/106)

“Stiller je prosto bio *ljubomoran* **na njenog psa...**”

das **für den Schaden** *haftbare* Institut (Sommerfeldt / Schreiber, 1983:258)
institut koji jamči **za štetu** (M.H.)

“Priznajem da nisam *vješt* **ovakvim igrama...**” (Karahasan I, 109)

“Ich gebe zu, dass ich **derartiger Spielchen** *nicht kundig* bin...” (146)

“...otac je **u Faruka** doslovno *zaljubljen...*” (Karahasan I, 43)

“...der Vater ist geradezu *verliebt* **in Faruk...**” (S. 56)

2.5. Iskusitelj⁶

Riječ je o dubinskom padežu koji je prisutan od samih početaka padežne gramatike: kod Fillmorea je on nazvan Dativ (D) i predstavlja “padež živog bića koji je aficiran

---

⁶ U njemačkoj i engleskoj lingvističkoj literaturi ovaj padež se često navodi pod imenom *experienter*.

aktivnošću ili događajem koji se izražava glagolom” (Fillmore, 1971: 34). Von Polenz ovaj semantički padež također naziva *Experiens / Erfahrender* (1988: 170) jer on označava najčešće osobu koja na sebi spoznaje neki psihički proces ili stanje. Lee (1990: 155) ovaj padež naziva *Posesiv*, ali se čini da se ovaj naziv kosi sa padežom koji označava da je nešto u posjedu nekoga ili mu stoji na raspolaganju (usp. Von Polenz 1988: 171). Nalazimo ga i kod Engela (1996a: 360) pod nazivom FER, sa objašnjenjem da je riječ o “(nenamjernom) nosiocu neke osobine, stanja ili procesa, primjenjivim kako na živa tako i na neživa bića”.

Iskusitelj je, dakle, padež koji označava nosioca stanja, osobine ili odnosa i stoga je vrlo važan za semantičke uloge koje diktira pridjev čija je osnovna semantička odrednica upravo to da određuje druge riječi po kakvoj osobini ili svojstvu. Nije ograničen samo na živa bića, nego je moguća primjena i na neživim entitetima:

“...i to čak i onda kad onome nije bilo do šale...” (Karahasan II, str. 84)

“...und das selbst dann, wenn **jener** nicht zum Scherzen aufgelegt war...” (S. 87)

“*Sličan je onome...*” (Karahasan I, 146)

“Aber **er** war **ihm** *ähnlich* genug...” (200)

“...ali nisu zbog toga **u narodu** *neomiljeni*.” (Veličković, 75)

“...aber nicht deshalb sind sie **beim Volk** *unbeliebt*.” (89)

“Nadam se da **im** je i bez posebnih objašnjenja jasno ...” (Karahasan II, 233)

“Ich hoffe, dass **ihnen** auch ohne besondere Erklärungen *begreiflich* ist...” (304)

“...koliko **mu** je *poznato*...” (Karahasan II, 273)

“...soviel **ihm** *bekannt*...” (365)

“...**njemu** je uglavnom *svejedno*.” (Karahasan I, 61)

“...**ihm** ist es mehr oder weniger *egal*.” (81)

“...kad sam na Tevabovim grudima vidio nacrtan onaj trokut...” (Karahasan II, 252)

“...als **ich** auf Tevabs Brust des aufgezeichneten Dreiecks *gewahr wurde*...” (333)

“**(Ja)** Priznajem da nisam *vješt* ovakvim igrama...” (Karahasan I, 109)

“Ich gebe zu, dass **ich** derartiger Spielchen nicht *kudnig* bin...” (146)

“Iz dna duše **mi** je *žao* Tevaba...” (Karahasan II, 248)

“Vom Herzen *leid* tut es **mir** um Tevab...” (328)

“...da je **duša** *umorna* od ljubavne prepletenosti s unutrašnjim tijelom i od ljubavne borbe s njegovim sokovima.” (Karahasan II, 183)

“**Die Seele** wird *müde* der Liebesverflechtungen mit dem inneren Körper, des Liebeskampfes mit dessen Säften.” (224)

“Je si li to **ti** *ljut na mene*, gospodaru?” (Karahasan II, str. 45)

“Solltest **du** etwa *verärgert* über mich sein, Herr?” (S. 34)

“...**otac** je u Faruka doslovno *zaljubljen*...” (Karahasan I, 43)

“...**der Vater** ist geradezu *verliebt* in Faruk...” (S. 56)

Kod Helbiga (1988: 560) ovaj padež se dijeli na sljedeće uloge:

- Nosilac stanja (Zustandsträger) – *Die Wäsche* ist trocken. – *Veš* je suh.
- Nosilac psihičkih procesa (Träger psychischer Prozesse) – *Der Spieler* ärgert sich über die Niederlage. – *Igrač* se ljuti zbog poraza.
- Nosilac spoznaje (Erkenntnisträger) – *Der Trainer* erkennt die Situation. (T: Die Situation ist dem Trainer bekannt.) – *Trener* spoznaje situaciju. (T: Situacija je *treneru* poznata.)
- Nosilac relacije (Relationsträger) – *Die Frau* hat blondes Haar. – *Žena* ima plavu kosu.

Lee (1994) ovaj padež dijeli na posesiv, koji označava semantičku jedinicu koja iskustveno saznaje neko fizičko ili psihičko stanje ili je pogođena takvim stanjem (*Er* ist gut aufgelegt.) i na Vorgangsträger, koji označava jedinicu koja spoznaje neku promjenu (*Er* wird gewahr, dass die Lösung falsch ist.).

2.6. *Predmet spoznaje*

Predmet spoznaje se često javlja uz ulogu iskusitelj. Označava semantičku jedinicu koja je predmet nečije spoznaje, osobine ili stanja. Spominju ga i Helbig / Buscha (1988: 561) i navode primjere:

Er ist *des Weges* kundig.

Dem Trainer ist *die Situation* bekannt.

Eventualno preplitanje postoji između predmeta spoznaje i aficiranog objekta, ali smo ovaj padež izdvojili u zasebnu podgrupu koja označava živi ili neživi entitet ili situaciju koja se spoznaje, dok aficirani objekt označava semantički entitet na koji su usmjereni stanje ili osobina. Predmet spoznaje vidljiv je u sljedećim primjerima:

„Čim sam **ga vidio**, bilo mi je jasno...” (Karahasan II, 206)

“Sobald ich **seiner** *ansichtig wurde*, war mir klar...” (262)

“...und **dessen Eigenarten** *ihm nicht gerade vertraut sind?*” (Karahasan II, S. 70)

“...i o **čijim navikama** ne zna baš mnogo?” (str. 72)

“I tako postajemo sve potpunije *svjesni svoga bosanstva...*” (Karahasan I, 95)

“Und so werden wir **uns unserer selbst** immer deutlicher *bewusst...*” (127)

“...kad sam na Tevabovim grudima **vidio** nacrtan **onaj trokut...**” (Karahasan II, 252)

“...als ich auf Tevabs Brust **des aufgezeichneten Dreiecks** *gewahr wurde...*” (333)

2.7. Posesiv

Posesiv je semantička uloga koja označava predmet pripadanja u većoj ili manjoj mjeri, dakle da neko nešto posjeduje ili ne posjeduje. Ovaj padež nalazimo kod Von Polenza (1988: 171) sa istim značenjem, dok ga Lee (1994: 155) navodi u značenju nosioca dispozicije, osobine ili odnosa, koji se u ovoj analizi podudara sa padežom eksperijencer. Riječ je o padežu koji označava da neko ili nešto ima ili nema u nekoj količini. Helbig / Buscha (1988: 562) ovu relaciju svrstavaju pod padež Relationsträger: **Zwei Abteilungen gehören** zu dieser Sektion.

Za ilustraciju se mogu navesti sljedeći primjeri:

Diese Speise ist **an Vitaminen** *arm*. (Sommerfeldt / Schreiber, 1983: 60)

Ovo jelo je *siromašno* **vitaminima** / nema puno **vitamina**.

“Ili barem **biti bez svih mojih glupih grešaka**.” (Karahasan II, str. 57)

“Oder wengstens *bar* **aller meiner dummen Fehler**.” (S. 52)

die **zum Kollektiv** gehörigen Mitarbeiter (Sommerfeldt / Schreiber, 1983: 214)
radnici koji pripadaju **kolektivu**

“Ili je Šamšid džin kao i on, pa ima **višak znanja...**” (Karahasan I, 224)

“Entweder war Schamschid ein Dschinn wie er und *reich* **an Wissen...**” (310)

2.8. *Finativ*

Finativ označava semantičku jedinicu koja predstavlja cilj radnje ili interesa agentiva, cilj kojem se teži ili eventualno ne teži. Taj cilj nije aficiran, dakle ne trpi nikakvu radnju, nego samo označava usmjerenost ka cilju zbog kojeg se radnja (stanje / osoba) vrši ili kojem se teži. Kod pridjeva je češće riječ o stanju ili osobini usmjerenim ka nekom cilju nego o radnji:

“...i to čak i onda kad onome nije bilo do šale...” (Karahasan II, str. 84)

“...und das selbst dann, wenn jener nicht **zum Scherzen aufgelegt** war...” (S. 87)
(...nije bio *raspoložen za šalu*.)

“...i *spreman* na povjerljiv, prijateljski razgovor.” (Karahasan II, 386)

“...und *bereit* zu einem vertraulichen, freundschaftlichen Gespräch.” (528)

“...ako trebaju nekoga vidjeti, ako namjeravaju nešto čuti...” (Karahasan I, 173)

“...wenn sie jemanden sehen müssen oder **auf Neuigkeiten erpicht** sind...” (237)

Der Gefangene ist **nach Liebe hungrig**. (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 178)
Zatvorenik je gladan / *željan ljubavi*.

Der Hund ist **auf Fleisch scharf**. (Sommerfeldt / Schreiber, 1983: 367)

Pas je *željan mesa*.

Er ist **wild auf das Mädchen**. (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 430)

On je opsjednut tom djevojkom/On želi tu djevojku.

Kod semantičkih uloga glagola Engel (1996a: 360) navodi ovaj padež kao “svrhu ili cilj nekog dešavanja (neprostornog)”. Lee (1994: 169) daje i test za finativ, odnosno mogućnost parafraze – šta E1 želi, čemu teži ili se opire jeste E2, tj. finativ. Drugi kriterij je da se radnja ili stanje okreće protiv nekoga. Ako ovaj test odgovara i ako taj “neko” ili “nešto” nije aficiran, ne mijenja se niti je eficiran, onda je riječ o finativu. Lee navodi još neke primjere za finativ:

der die taegliche Pflege gewohnte Hund - pas naviknut na svakodnevnu njegu
der *auf die Antwort* begierige Richter – sudac koji željno čeka *odgovor*
der *von seinem Vater* abhängige Sohn – sina zavisano *od svoga oca*
das *zum Ausgehen* fertige Mädchen – djevojska spremna *za izlazak*.

2.9. Modativ

Modativ je padež koji na neki način opisuje svojstvo koje je označeno pridjevom i koje traži pojašnjenje. Kod glagola ga navodi Engel (1996a: 360) i naziva ga QUAL, tj. padež koji označava osobinu koja se pripisuje nekoj veličini. Lee (1994: 171) tvrdi da modativ specificira sadržajno nedovršena, nespecifična stanja ili osobine izražene pridjevom. Ova semantička uloga pridjeva podudara se sa modalnom dopunom na sintaksičkom nivou:

Das Material ist **schlecht** *beschaffen*. (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 83)
Materijal je **loše** *napravljen*.

On je **dobro** *raspoložen*.
Er ist **gut** *aufgelegt*.

Der Kuchen ist **schlecht** *geraten*. (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 29)
Kolač nije uspio. (Kolač je **loše uspio**.)

Dieser Mann ist **patriotisch** *gesinnt*. (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 231)
Ovaj muškarac je **patriotski** *nastrojen*.

2.10. Mjera

Padež koji označava mjeru neke osobine kojom se opisuje nalazimo dosta često, mada kod relativno malog broja pridjeva. Ovu semantičku veličinu spominju Engel (1996a: 360) pod nazivom QUANT (Maß- und Mengenbestimmung) i Lee (1994: 179). Riječ je o jedinici koja mjerno određuje težinu, dužinu ili bilo kakvu drugu dimenzionu vrijednost nečega, te se i javlja uz “pridjeve dimenzije”:

das **8 Stunden** *alte* Baby (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 52)
beba *stara* **8 sati**

der **5 km** von hier entfernte Hafen
luka udaljena odavdje **5 km**

der **2 m** *große* Schrank
ormar *visok* **2 m**

2.11. Instrumental

Instrumental je padež koji nalazimo kod gotovo svih autora, počev od Fillmorea pa do današnjih dana. Označava osobu, stvar ili radnju, dakle sredstvo koje je potrebno za izvršenje neke radnje. Von Polenz (1988: 171) navodi da se pod instrumentom može smatrati alat, sredstvo, metoda ili postupak koji se koristi za dostizanje radnje izražene predikatom. U našem jeziku je ovaj padež (kao i lokativ) većinom zadržan i u površinskoj strukturi tako da se oblikom razlikuje od ostalih površinskih padeža i prisutan je u padežnoj paradigmi. U njemačkom jeziku se, kada se upotrebljava uz pridjeve, koristi sa prepozicijom *durch*, i najčešće uz pridjeve sa sufiksom *-bar*. Uz instrumental se javljaju i participi u pridjevskoj ulozi, koje ipak smatramo prelaznom kategorijom između pridjeva i glagola:

Die Brücke ist **durch Autos** *befahrbar*. (Lee, 1994: 186)

Preko mosta mogu preći automobili. / Most je *prohodan za automobile*.

Der Junge ist **durch Geduld** *erziehbar*. (ibd.)

Dječak se može vaspitati strpljenjem.

“Zato što je bio zadovoljan ovim odgovorom, *zabavljen nekim novim mislima...*” (Karahasan I, 163)

“...weil er **mit neuen Gedanken** *beschäftigt* war...” (223)

“...dok je ležala *osvježena tuširanjem...*” (Karahasan I, 86)

“...wenn sie *erfrischt vom Duschen* dalag...” (114)

2.12. Lokativ

Lokativ je također padež koji je u našem jeziku očuvan i u površinskoj strukturi, mada ne baš identično sa dubinskom strukturom. U njemačkom jeziku se uglavnom (ali ne uvijek!) podudara sa situativnom dopunom. Prisutan je kod svih autora i označava mjesto ili prostor na kome se odvija predikatska radnja. Autori često prave i dalje diferenciranje na porijeklo radnje, tj. odakle neka radnja ili proces dolazi, pa se govori o Origativu / Ursprung, i na usmjerenost radnje, pa se uvodi padež Direktiv / Ziel (Von Polenz, 1988: 172). I Engel pravi ovu istu razliku (DIR1 i DIR2), s tim što uvodi još i dodatnu mogućnost pređenog prostora, koji označava sa DIR3 (Engel 1996a: 362). Većinom se javlja sa različitim prepozicijama, mada se može pojaviti i u ulozi drugih sintaksičkih dopuna:

“...**der Himmel** ist voll fliegender Funken...” (Stiller, 53)

“...**nebo** je puno *letećih* iskrica...”

das sich **dort** *befindliche* Lager (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 75)
skladište koje se **tamo** nalazi

“...ako je zaista Mukaffa koji obitava **u nevidljivom svijetu.**” (Karahasan II, 129)

“...wenn er wirklich der **in der unsichtbaren Welt** *ansässige* Mukaffa ist.” (152)

“...koji je **tu** bio *prisutan.*” (Karahasan II, 84)

“...welcher **dabei** gewesen war.” (88)

Er war **in Berlin** *heimisch.* (Duden, DUW: 681)

U Berlinu je bio njegov dom.

Dieser Artikel ist nur noch **im Fachgeschäft** *erhältlich.* (Duden, DUW: 450)

Ovaj proizvod se može naći još samo **u specijaliziranim prodavnicama.**

Ich bin **in dieser Schule** *tätig.*

Zapostlena sam **u ovoj školi.**

2.13. *Temporativ*

Temporativ je dosta rijetka semantička uloga i služi za oznaku vremena u kojem se neka radnja odvija ili uopće za oznaku odnosa prema trajanju, ili početku ili završetku neke radnje.

Rijetko se javlja, ali ga autori ipak svrstavaju u svoje liste semantičkih uloga. Kod Von Polenza (1988: 172) on se i zove temporativ, dok ga Engel (1996a: 362) svrstava zajedno sa prostornim određenjem u padež SIT. Primjeri:

der **in drei Zügen** *matte* Gegner (Sommerfeldt/Schreiber, 1983: 329)
protivnik koji je *matiran* **u tri poteza**

Der Betrag ist **am / bis zum 1. April** *fällig.* (Duden, DUW: 482)

Iznos prispijeva za plaćanje **(do) 1. aprila.**

“Taj pregled je trebalo uraditi **davno prije...**” (Veličković, s.29)

“Diese Untersuchung war **längst fällig...**” (S.34)

2.14. *Kvalifikativ*

Riječ je o semantičkoj jedinici koja na precizniji način kvalificira nosioca osobine ili stanja označenog pridjevom. Time se značenje pridjeva sužava i kvalificira do određene semantičke vrijednosti. Engel (1996a: 360) također govori o padežu QUAL, dok Lee (1994: 180) ovakve primjere svrstava u semantičku ulogu “Gleichsetzungsgröße”, jer smatra da se ovom frazom izjednačuje odnosna imenica i referentni element pridjeva.

Primjeri:

“...on je sada kod velikog vezira Ibrahima kao odgojitelj njegove djece.”
(Karahasan I, 150)

“...der jetzt *beim Großvezir Ibrahim als Erziehrer tätig* ist.” (204)

Dieser Fall ist *typisch für diese Einrichtung.* (Duden, DUW: 1573)

Ovaj slučaj je *tipičan za ovu ustanovu.*

2.15. *Oblast djelovanja*

Ova uloga označava većinom apstraktnu oblast djelovanja značenja izraženog pridjeva i njime se bliže određuje sadržaj pridjeva. Spominje ga Lee (1994: 176) pod nazivom “Geltungsbereich”. Riječ je o semantičkoj ulozi koja ograničava važenje osobine izražene pridjevom na tačno određenu oblast i poništava njegovo generalno, sveobuhvatno značenje, npr:

“...čini mi se silno *spretan u toj vrsti poslova.*” (K.II, 65)

“...er scheint mir außerordentlich *geschickt, was diese Sorte Handwerk betrifft.*“ (59)

“Silno se ponosio što je jednom...” (Karahasan II, 199)

“Furchtbar *stolz war er darauf, einmal...*” (249)

Er ist der Dame *beim Aussteigen behilflich.* (Duden, Stilwrt. 136)

On je *od pomoći/pomaže* dami **pri izlasku.**

To mi je *korisno* za moje istraživanje.

Das ist mir **für meine Forschung nützlich.**

U širem smislu ova se semantička jedinica može prenijeti na sadržaj koji izražava osobinu datog pridjeva:

der **zu dieser Aufgabe fähige** Bewerber – kandidat sposoban **za ovaj zadatak** (usp. Lee 1994: 174).

3. Zaključak

Neke od ovih semantičkih uloga se mogu kombinirati, neke isključuju jedna drugu. Tako smo mogli primijetiti da, recimo, eficerani objekt podrazumijeva pojavljivanje agentiva u rečenici (bez obzira što je u bosanskom jeziku taj agentiv, odnosno subjekt kao površinski padež, često izostavljen), npr:

“...tek kad je završila čitanje...” (Karahasan II, 291)

“...als **sie mit dem Lesen fertig** war...” (391).

Isto tako, aficerani objekt se uvijek pojavljuje s agentivom, npr:

Er ist **der Dame** beim Aussteigen *behilflich*. (Duden, Stilwrt. 136)

On je od pomoći/pomaže **dami** pri izlasku.

S druge strane, agentiv se ne može pojaviti zajedno sa kauzativom, jer agentiv podrazumijeva namjernog vršioca radnje, dok kauzativ označava upravo suprotno:

Er war *bläss vor Erregung*. (Duden, Stilwrt., 166)

Bio je blijed **od uzbuđenja**.

Tamo gdje se pojavljuje kauzativ, prisutan je i iskusitelj (kao površinski subjekt):

Er war *bläss vor Erregung*. (Duden, Stilwrt., 166)

Bio je blijed od uzbuđenja.

“Bio sam *mu zahvalan za to divljenje*...” (Karahasan II, 201)

“**Ich** war ihm dankbar **für diese Bewunderung**...” (253)

I “iskusitelj” kao semantička uloga koja pretpostavlja semantičku jedinicu koja na sebi spoznaje ili doživljava nešto isključuje pojavu agentiva:

“*Sličan je onome*...” (Karahasan I, 146)

“Aber **er** war *ihm ähnlich* genug...” (200).

Gotovo sve navedene semantičke uloge uvjetovane pridjevom važe kako za njemački tako i za bosanski jezik. Ipak, uočljive su bitne razlike među samim prid-

jevima. Prije svega, vrlo je vjerovatno da semantička uloga temporativ ne postoji u bosanskom jeziku, jer je broj pridjeva i u njemačkom jeziku koji uslovljavaju pojavljivanje temporativa vrlo ograničen. Druge semantičke uloge se mogu registrirati i u bosanskom jeziku, mada se često pridjevi u kontrastiranim jezicima potpuno razlikuju. Agentiv kao semantička uloga se pojavljuje u oba jezika. Ipak, primijetno je da za neke pridjeve u njemačkom jeziku ne postoje pridjevski ekvivalenti u bosanskom jeziku (u prijevodu u ovom radu su korišteni glagoli). Međutim, semantičke uloge se ne mijenjaju, bez obzira na promjenu vrste riječi, dakle predikacija ostaje ista:

Er ist der Dame beim Aussteigen behilflich. (Duden, Stilwrt. 136)

On pomaže dami pri izlasku.

Der Berg ist **durch Bergsteiger** besteigbar.

Planinari se mogu popeti na ovo brdo/planinu.

S druge strane, neki pridjevi u bosanskom jeziku mogu realizirati agentiv prepozitivnom frazom, npr:

zadatak *rješiv* **za mene**

Taj tekst je **za mene** čitljiv.

Takvo rješenje je **za nas** neprihvatljivo.

Instrumental je semantička uloga koja se često u njemačkom jeziku realizira prepozitivnom dopunom u njemačkom jeziku na sintaksičkom nivou, dok je u bosanskom jeziku zadržan i površinski padež instrumental. No učestalost pojavljivanja je ipak više vezana za particip, tj. glagolski pridjev / prilog, u oba jezika:

“Zato što je bio zadovoljan ovim odgovorom, *zabavljen* **nekim novim mislima**...” (Karahasan I, 163)

“...weil er **mit neuen Gedanken** beschäftigt war...” (223)

“...dok je ležala *osvježena* **tuširanjem**...” (Karahasan I, 86)

“...wenn sie *erfrischt* **vom Duschen** dalag...” (114)

Drugi pridjevi, poput *befahrbar*, *erziehbar*, uopće nemaju svoj pridjevski ekvivalent na bosanskom jeziku. Vrlo je vjerovatno da se oni pridjevi koji u bosanskom jeziku traže agentiv mogu kombinirati i s instrumentalom, poput:

Zadatak je rješiv **ovom metodom**.

Ostale semantičke uloge u pridjevskoj predikaciji su uglavnom istovjetne u oba jezika. U slučajevima u kojima postoji pridjevski ekvivalent u bosanskom jeziku,

sama semantika pridjeva uvjetuje pojavljivanje određene semantičke uloge. Takav je slučaj sa kauzativom, npr.:

Bio je blijed **od uzbuđenja**.

ili sa padežom mjere:

kuća udaljena odavde **5 km**.

Ipak, semantičke bi uloge u bosanskom jeziku trebalo provjeriti na opširnijem korpusu isključivo bosanskog jezika, što bi možda iskristalisalo i druge ili drugačije semantičke uloge.

Literatura

- Engel, Ulrich (1994), *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin. (1. Aufl. 1977).
- Engel, Ulrich (1995): *Tiefenkasus in der Valenzgrammatik*. U: Eichinger/ Eroms (1995). s. 53–65. Hamburg.
- Engel, Ulrich (1996a, 1988), *Deutsche Grammatik*. Heidelberg.
- Engel, Ulrich (1996b), *Semantische Relatoren. Ein Entwurf für künftige Valenzwörterbücher*. U: Weber, N. (Hrsg.): *Semantik, Lexikographie und Computeranwendungen (= Sprache und Information 33)* Tübingen.
- Fillmore, Charles (1971, 1968), *The case for case. Njem.kao: Plädoyer für Kasus*. U: W. Abraham (Hrsg. 1971). s. 1–118.
- Fillmore, Charles (1981, 1977), *The case for case reopened. Njem. kao: Die Wiedereröffnung des Plädoyers für Kasus*. U: Pleines, J. (1981): *Beiträge zum Stand der Kasustheorie*. Tübingen.
- Helbig, Gerhard (1987), *Valenz, semantische Kasus und „Szenen“*. U: DaF 24. s. 200–205.
- Helbig, Gerhard (1992), *Probleme der Valenz- und Kasustheorie*. Tübingen.
- Helbig, G./ Buscha, J. (1988): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig.
- Hrustić, Meliha (2011), *Pridjev i pridjevske dopune u njemačkom i bosanskom jeziku. Prikaz u svjetlu gramatike zavisnosti*. Bosansko filološko društvo. Sarajevo.
- Hrustić, Meliha (2012): *Semantičke uloge pridjeva u njemačkom i ekvivalenti u bosanskom jeziku*. U: *Bosanski jezik. Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli*. Str. 49–69.

- Lee, Sun-Muk (1994): Untersuchungen zur Valenz des Adjektivs in der deutschen Gegenwartssprache. Die morphosyntaktische und logisch-semantische Bestimmung der Ergänzungen zum Adjektiv. Europäische Hochschulschriften. Löbner, Sebastian (2003): *Semantik. Eine Einführung*. Walter de Gruyter: Berlin – New York.
- Motsch, Wolfgang (1999): *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*. Hrsg. H.W. Eroms/G.Stickel, Berlin.
- Sommerfeldt, K.-E./Schreiber, H.(1983): Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive. Leipzig.
- von Polenz, Peter (1988), Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens. Berlin – New York.
- Teubert, Wolfgang (1979): *Valenz des Substantivs*. Düsseldorf.
- Žepić, Milan: *Latinsko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga. Zagreb 1995.

Korpus

- DUDEN. Das Stilwörterbuch. (= Der Duden in 12 Bänden. Bd. 2) Mannheim etc. 6. Aufl. 1998.
- Dževad Karahasan: “*Istočni Diwan*.” Sarajevo-Publishing (= Karahasan I).
- Dževad Karahasan: “*Der östliche Diwan*.” Roman. Übersetzt von Katrin Becker. Wieser Verlag.
- Dževad Karahasan: “*Šahrijarov prsten*.” Bosanska knjiga. Sarajevo (= Karahasan II)
- Dževad Karahasan: “*Schahrijars Ring*.” Übersetzt von Klaus Detlef Olof. Rowohlt. Berlin.
- Max Frisch: “*Stiller*.” Suhrkamp. (= Stiller).
- Nenad Veličković: “*Konačari*.” Sarajevo (= Veličković).
- Nenad Veličković: “*Logiergäste*.” Roman. Übersetzt von Barbara Antkowiak. Verlag Volk und Welt. Berlin.

Adresa autorice

Author's address

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
BiH
meliha.hrustic@untz.ba

ADJECTIVAL PREDICATION: SEMANTIC ROLES INTRODUCED BY ADJECTIVES IN GERMAN AND BOSNIAN LANGUAGE

Summary

In this paper we have analyzed the semantic roles which are introduced by an adjective into the sentence. The adjective can predicate and realize the sentence; consequently it is also possible for the adjective to open specific semantic roles for its arguments. These semantic roles are analyzed in this paper based on the existing lists of semantic roles, without regard to the surface structure. The semantic roles can be very detailed, but the contrastive analysis shows that the function in the deep structure does not depend on the word class but rather on the meaning of the predicating word.

Key words: adjective, adjectival predication, semantic roles, deep case

UDK 811.163.4*3'373.7-31(045)

81'373.7-31(045)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljen / Received on 25. 10. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 15. 12. 2013.

Edna KLIMENTIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

EKSPRESIVNO-STILSKI POTENCIJAL FRAZEMA (na primjerima iz romana *Hodža Strah Derviša Sušića*)

Rad se bavi ekspresivno-stilskim odlikama frazema na primjerima iz romana *Hodža Strah Derviša Sušića*. Na odabranim se primjerima nastoji objasniti od čega zavisi ekspresivnost i kako odrediti koji su frazemi ekspresivniji. S tim u vezi porede se vrijednosti razgovornih i knjiških frazema.

Ključne riječi: razgovorni i knjiški frazemi, ekspresivnost, emocionalnost, desemantizacija, metafore, metonimije, poređenja

1. Iako se o ekspresivno-stilskom potencijalu frazeoloških jedinica općenito malo pisalo, nesumnjivo je da frazemi, upravo zbog svoje stilske markiranosti, nalaze svoje mjesto u književnoumjetničkom stilu. Lingvisti su uglavnom stava da svi frazemi posjeduju ekspresivno-stilski potencijal budući da snagom svoje ekspresije oni relativiziraju nominativnu¹ funkciju jezika što je, u konačnici, u vezi sa ciljem da se jezik učini neobičnim, originalnim, svježim, drugačijim od normiranog. Dakle, neupitan je ekspresivno-stilski potencijal frazema, ali postavlja se pitanje kako odrediti koji su frazemi ekspresivniji i od čega zavisi ekspresivnost. U ovom radu pokušat ćemo dati odgovor na to pitanje služeći se primjerima iz romana *Hodža Strah Derviša Sušića*.

---

¹ Osnovne jezičke funkcije su nominativna (referencijalna, denotativna) i ekspresivna (ekspresivno-stilska, estetska) i one su u antonimijskome odnosu. (Tanović 2000: 48)

2. Pod frazemima će se u ovom radu smatrati spoj od najmanje dvije “autosemantične riječi” od kojih barem jedna ima transponirano tj. pomjereno značenje.² Ovoj odlici se u savremenim definicijama dodaju još i sposobnost reproduciranja, neraščlanjivost skupa riječi i uklapanje u kontekst³. U savremenoj lingvističkoj literaturi frazemi se analiziraju u skladu sa takvim definicijama i pritom se često zanemaruje “činjenica da su frazeologizmi⁴ izrazito stilski obilježeni” (Pranjković 2003: 18) te da u toj stilskoj markiranosti i leži njihova vrijednost.

Opća klasifikacija frazema na temelju stilskih odlika podrazumijeva tri grupe frazema: međustilske, razgovorne i knjiške (Tanović 2000: 51). Omjer knjiških i razgovornih frazema u romanu Hodža Strah uvjetovan je žanrovskim odlikama Sušičevoga romana. Prvi dio romana je nekrologijskog tipa te su knjiški frazemi češći nego u drugom dijelu. U drugom dijelu brojni su dijalozi pa je više i razgovornih frazema koji su u službi govorne karakterizacije likova. Ekspresivni potencijal imaju i knjiški i razgovorni frazemi budući da se njihovo postojanje temelji na stepenu otklona od denotativnog značenja. U vezi sa tim Tanović iznosi sljedeće:

---

² U savremenim analizama se kao frazemi posmatraju i veze između autosemantičke i sinsemantičke riječi, što znači da se kao frazemi posmatraju i sintakseme, odnosno fonetske riječi: “Opsegom najmanja jedinica jest fonetska riječ. To je frazem koji se najčešće sastoji od jedne autosemantičke i jedne (ili više) sinsemantičke riječi, pri čemu je najvažnije za taj strukturni tip da čini jednu akcentsku cjelinu“ (Fink 2002: 8). Također postoje shvatanja da se kao frazem može posmatrati i jedna riječ u vidu frazemske sraslice ili frazemske složenice (akobogda, zaboga, zbrda-zdola, danas-sutra...) te da se to “ne bi smjelo isključivati iz frazeološkoga fonda hrvatskoga jezika samo zato što su na formalnome planu postale jednorječnice...” (Kovačević, Radmanović 2013: 272). U ovome radu opredijelili smo se za definiciju frazema prihvaćenu u tradicionalnoj bosnistici.

³ Navedene odlike frazema proizišle su iz Matešićeve definicije: “Frazemi su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspolažući pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi mogu vršiti sintaksičku funkciju u rečenici” (Matešić 1982: VI). Uz ove odlike Željka Fink Arsovski iznosi da je za frazeme nastale “na bazi slobodnih sveza riječi karakteristična slikovitost” (2002: 6) te da je frazemima “često svojstvena ekspresivnost i konotativno značenje (najčešće negativno)” (2002: 7).

⁴ U dosadašnjoj literaturi bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika korišteni su različiti termini za imenovanje frazema. U starijoj literaturi najčešće se navodi termin frazeologizam (Antica Menac, Dragana Mršević-Radović, Abdulah Mušović, Milenko Popović, Željka Fink-Arsovski). Pored ovog termina u upotrebi su i termini frazem(a), frazeološki izraz, frazeološka jedinica, kao i termini: idiom, idiomatski izraz, idiomatska fraza, ustaljeni izraz, okamenjeni sklop, okamenjena fraza, automatizirana fraza, automatizirani element, leksikalizirani skup riječi, nedjeljivi skup riječi, nepravna složenica, stabilni skup riječi, frazeološka konstrukcija, frakcionirani znak itd. U ovom radu koristit će se termin frazem, osim onda kada se citiraju riječi drugih autora.

Ekspresivnost zavisi u najvećoj mjeri od semantičke strukture frazeoloških jedinica i značenjskih veza među njihovim komponentama, tj. od odnosa denotativnog značenja leksema i i prenesenog značenja frazeme kao cjeline. Spojevi riječi i sintagme koje ne ostaju samo na primarnoj nominaciji nego realiziraju i svoja asocijativno-konotativna značenja obično posjeduju stanovit slikoviti i ekspresivni potencijal...Skupovi riječi i sintagme čije su komponente u manjoj mjeri prošle kroz semantičke transpozicije, a u znatnoj mjeri očuvale denotativna značenja, imaju slabiju stilsku markaciju ili su čak stilski neutralne. (Tanović 2000: 50)

Iz navedenoga slijedi da ekspresivnost pojedinog frazema zavisi od njegove sposobnosti da se udalji od denotativnog značenja njegovih sastavnica. Što je frazem semnatički udaljeniji od značenja sastavnica, to je ekspresivnost jača. U tom smislu naglašenu ekspresivnost imaju frazeme čije su sastavnice doživjele potpunu semantičku transpoziciju. Ekspresivnost se pojačava i spajanjem neočekivanih sastavnica unutar frazema. Što je efekt iznevjerenog očekivanja veći, veći je stepen ekspresivnosti.

3. Procesi potpune i djelimične dezaktuelizacije u istraživanom korpusu odvijaju se putem tropa, prvenstveno metaforizacijom, metonimizacijom i poređenjem te će se u radu razmatrati frazemi nastali posredstvom ovih triju figura.

3.1. Metaforizacijom su nastali frazemi sa nekom od somatskih sastavnica:

GLAVA / ŽIVOT:

"...ti Beć i majku, ko nas povede, lude glave da gubimo!" (10)

"...zbog kojih toliki Bošnjaci ludo gube i glave i imetke..." (148)

"...jesmo li nas dvojica starih batalija žive glave iz boja iznijeli..." (156)

"prekosutra može koštati i čina i imetka, a možda i glave." (127)

"...samo da za tuđ račun glave svoje dragocjene ne gube..."(149)

"A mogao sam začas platiti glavom..."(80)

"Glavu...glavom ćeš ti ovo platiti..."(142)

"No, videći da valja glavu spasavati..." (89)

ŽIVOT / KRV:

"...za takve tokmake krv svoju dajem."(67)

"...da mi carska hazna vrati djelić onoga što su sirote Koluhijske stoljeće i po novcem, krvlju i glavama davale."(166)

"Sokaci puni raspojasanih naoružanih gomila koje danju urlaju tražeći krv..." (238)

Metaforizacijom je nastao i frazem *piti (kome) krv*, koji u romanu ima značenje *mučiti koga lošim postupcima* i koji vjerno predstavlja osjećanja koja prožimaju čovjeka koji je podvrgnut patnjama od drugog čovjeka, te je stoga čest i u razgovornom jeziku:

“...bezbrojnoglave aždaha koja pije krv i kida živo meso mirnih i radinih žitelja...” (30).

O osjećanjima govori i frazem *kidati (kome) živo meso* koji u navedenom kontekstu pojačava značenje prvoga frazema.

Leksemima koji pripadaju žargonu ekonomije motivirani su frazemi u sljedećim primjerima:

“...ili si pašče koje svaka hrđa iz nekog Stambola ili Travnika može za svoj račun napujdati...” (115)

“...samo da za tuđ račun glave svoje dragocjene ne gube...” (149)

“Uze računati koliko je milja od Biline prevalio, ali se mali račun zamrsi...” (34)

“...ginuti u istim takvim mundurama po svijetu za bečke račune...” (299)

“...a oni će u takvim mundurama ginuti za bečke babe zdravlje.” (300)

U nekim su frazemima konkretne situacije doživjele metaforizaciju. Neki frazemi u sastavu imaju leksem koji pripada tematskoj grupi kuhinja, ali je taj leksem u potpunosti desemantiziran :

“Aj, vidio si kakav karišik od bečkih škutora učinismo...” (160)

“Da vidite kakav ću vam krvav rusvaj zakuhati!” (60)

“...u kakvu se to čorbu stara budala uvalila...” (241)

“...ali bi učeni čaršijski jebivjetri, što boja nikad vidjeli nisu, rekli da vrijeđam carski i vezirski znak i omastio bih konopac ili gajtan...” (164)

Metaforizacijom su nastali i frazemi: *doći sebi* (16), *gluha pamet* (20), *izići čitav* (22), *lipsati od umora* (23), *biti sastavljen od koca i konopca* (23), *obрати bostan* (24), *odazvati se tišinom* (26), *otkinuti se od roda* (27), *zaplivati Dunavom sna* (30), *zamr-siti račun* (34), *usukati se (što) u pamet* (36), *obigrati (koga, što) vidom* (36), *sitna pamet* (37), *dati tabanima vatru* (284)...

3.2. Na metonimijskoj zamjeni pojmova temelji se transpozicija značenja u frazemima: *baciti oko (na što)* (300), *iskapati oči* (164), *ispadati oči (od sevdaha)* (63), *sjeći (koga) očima* (275), *podviti rep* (231), *skratiti jezik* (56), *okrenuti leđa* (173, 278, 310), *čuvati leđa* (24), *zarežati kroz zube* (173), *svesti mrak pod obrve* (51), *srce na mjestu* (221), *pripržiti guzici* (196), *dolmiti guzice* (16), *čuvati / sačuvati zadnjicu, poturiti pod nos* (289), *polomiti kuji rebra* (56).

Metonimijsku zamjenu za izgublenu prisebnost u ljutnji ili bijesu pronašli smo i u frazemu proširenom ekspanzijom da bi se pojačala ekspresija:

“...*nagleda se plačljivi Sulejman strahota i nasluša jauka svojih Kudeljana, pa se smraču u oku i u mozgu i u obrazu i u grlu...*” (123).

Posebnu pažnju privlače frazemi koji u sastavu imaju ime zemlje ili grada. Ovi nazivi koriste se sa prenesenim značenjem sile koja je, u vrijeme kada se radnja vršila, dolazila upravo iz Beča i Stambola. Za ove frazeme Tanović (2000: 40) iznosi da su motivirani konkretnim realijama ili pojavama. Frazelogizacija se u njima postiže posredstvom logičke generalizacije određenoga sadržaja putem koje dobijaju status opće imenice. Tanović dalje ističe: „Semantizacija frazeoloških jedinica nastalih semantičko-asocijativnim transpozicijama od konkretnog događaja ili okolnosti ka uopćenim, invarijantnim situacijama temelji se na poznavanju osnovnih ekstralingvističkih podataka koji su motivirali sam proces frazeologizacije, (Tanović 2000: 60).

Osim kognitivnih obilježja svi frazemi nose i emocionalna obilježja pa su tako svi negativno konotirani:

“...*ti Beč i majku, ko nas povede, lude glave da gubimo!*” (10)

“*Beč se zaljuljao da Stambolu vrati milo za drago...*” (175)⁵

“...*zašto ne obiđe preko Unđurovine i Moldavine i ne banu Stambolu pod pendžere?!*” (160)

Beč i Stambol su u konkretnim primjerima dijelovi upotrijebljeni da označe cjelinu: Beč – Austrougarska, Stambol – Osmansko carstvo. Ekscerpirani primjeri pokazuju da se Beč i Stambol doživljavaju kao sile koje donose nemir u Bosnu i zbog kojih se gine. To su zapravo stereotipi koji se odnose na sve koji su reprezentu tuđega, tuđine. Primijetan je proces apelativizacije, odnosno poopćavanja vlastitih imena. U tom procesu apelativizacije imena Beč i Stambol zamjena su za instituciju vlasti. Ponekad su ova imena zamjena za događaj, kao u primjerima iz našeg korpusa u kojim su zamjena za imenicu rat: *poći na Beč* (122), *tisnuti (koga) na Beč ili Budim* (135), *ispratiti Beč* (184). Frazemi su shvatljivi u historijskom kontekstu za koji su korišteni i danas više nisu aktivni.

Frazemi nastaju i metonimizacijom gesti (Mršević-Radović 1979: 37). U nefrazološkoj sintagmi *tapšati koga po ramenu* sadržan je opis geste. Upotrijebljena u našem korpusu ova sintagma ne opisuje određenu gestu, već ukazuje na to da je činom tapšanja po ramenu neko podržao nekoga: “*Muhtar je tapšao Udovicu po ramenu.*” (62).

---

⁵ Ponekad se u upotrijebljenim nazivima gradova osjeća prisustvo personificiranja. U konkretnom primjeru Beč i Stambol predstavljeni su kao osobe sa konkretnim ljudskim sposobnostima.

U konstrukciji *padati na sedždu* opisana je radnja koju čini vjernik prilikom molitve. Opis ove aktivnosti poslužio je autoru da izrazi novo značenje. Metonimijskim putem konstrukcija je transformirala svoje značenje u *biti ponizan, klanjati se kome, poštovati koga*:

“...u skut i u ruku te ljubim, na sedždu ti padam!” (127).

Isto značenje prepoznali smo i u primjeru “*Sili treba na koljena prići!*” (43), gdje opisana gesta *prići (kome)* na koljena ne znači doslovno puzanje već metonimijskom transpozicijom služi za imenovanje stanja poniznosti odnosno poštovanja prema nekome.

3.3. Marina Katnić-Bakaršić (2001: 333) iznosi da postoje dva tipa poređenja: poređenje tipa *simile* i poređenje tipa *comparatio*. Poređenje tipa *simile* prevodi se kao sličnost, nalikost. Dva različita pojma zbližavaju se po osobinama ili svojstvima. To svojstvo po kojem se dva pojma zbližavaju zapravo je treći član u poređenju, tzv. *tertium comparationis*.⁶ Tako su nastali neki poredbeni frazemi iz našega korpusa:

slobodan kao odbjeglo june (20), *sipati (djecu) kao pšenično zrnje* (72), *pamet kao biberovo zrno* (90), *izbaciti kao s lopate* (117), *oči kao fildžani* (173), *zapamtiti kao bismillu* (175), *naleći (na što) kao na djedovinu* (185), *vri kao veseo džehenem* (185), *naleći kao kvočka na jaja* (215), *čući kao zvijer* (220), *ar-laukati kao zvijer* (289), *stajati kao munara* (293).

Poređenje tipa *comparatio*, kako ističe Marina Katnić-Bakaršić, kvantitativno je poređenje. “Ova figura također poredi dva predmeta ili pojave, ali ukazujući na različit stepen ispoljavanja neke njihove osobine, tj. svojstva” (Katnić-Bakaršić 2001: 333). To znači da predmeti u poređenju nemaju jednak stepen nekog zajedničkog svojstva. U našem korpusu pronašli smo i takav primjer:

“...ja mislim da mu nejma mozga ni koliko zelena šljiva.” (82).

Istaknuta ljudska odlika (pamet, razum) iako je već u početku negirana, dodatno se poništava tako što se poredi sa pameću šljive. Pored poredbene strukture može se prepoznati i hiperboliziranje određene osobine.

4. Ukoliko je proces desemantizacije nepotpun, tj. ukoliko su sastavnice frazema u znatnoj mjeri očuvale svoja denotativna značenja, slabije su stilski markirane. Frazemi sa djelimičnom dezaktuelizacijom manje su ekspresivni.⁷

---

⁶ Postoje različita tumačenja termina *tertium comparationis*. Amela Šehović smatra da je *tertium comparationis* iskazan u onim poredbenim frazemima kod kojih je relat izražen pridjevom (pun kao/ko brod, napuhan kao/ko balon), a da u svim ostalim frazemima nije iskazan (glava kao/ko bambus) (2009: 184).

⁷ Navodimo samo reprezentativne primjere. Broj primjera među ekscerpiranim frazemima je mnogo veći.

- rasti (kome) ugled:

“...ugled Hodže i njegove vojske rastao...” (275)

- zidati uvjerenje:

“...mudri Demir je znao da smisao nauke, koja uvjerenje zida...” (33)

- obuzeti (koga) misli:

“...i obuzeše ga misli koje je on smatrao dubokim...” (35)

- mjeriti svaku riječ:

“Pročita sve, polako mjereći svaku riječ.” (43)

- pozlatiti se (kome) ruke:

“...ruke mu se pozlatile ko je peko...” (44)

- očuvati obraz:

“...a zahvaljuj meni što ti obraz očuvasmo!” (63)

U ovim primjerima sastavnice frazema nisu u potpunosti izgubile svoju referencijalnu funkciju⁸, ali je prednost data ekspresivnosti i stilskoj boji.

Neki od frazema koje smo analizirali pokazali su posjedovanje denotativnog (osnovnog) značenja koje je neutralno. Ovi frazemi upotrebljavani su u romanu s namjerom da pruže obavijest. Zato kažemo da su ovi frazemi stilski neutralni:

gubiti glavu (10, 148), *crna sudbina* (134), *kriška čemera* (105), *direk života* (140), *dugi đerdan godina* (163), *gladna godina* (42), *glad žanje* (170), *kuga kosi* (170), *zapaljena glava* (141), *gluha pamet* (20), *mrtvo meso* (106), *tanka nafaka* (120), *čiste namjere* (134)...

Sniženu stilsku vrijednost imaju i frazemi koji u sastavu imaju žargonizam. Ovi primjeri upotrebljavani su u svrhu govorne karakterizacije likova, ali i u opisima:

dolmiti guzice:

“*Stambolija vukao do Beča i natrag...guzice njihove dolmio, a mi...*” (16)

pripržiti guzici:

“...uvidjeli da im je svima zajedno imetku i guzici pripržilo.” (196)

gladiti muda:

“*Uzeo si tu gladiti muda...*” (131)

gladiti muda pod jorganom:

“...*ko još muda pod jorganom gladi!*” (138)

Iako vulgarizmi upotrijebljeni u naznačenim primjerima spadaju u sniženo markiranu leksiku, oni čine sastavni dio kolokvijalnoga jezika koji je Derviš Sušić u romanu nastojao što vjerodostojnije predstaviti. Sniženi stilski potencijal nije utjecao na ek-

---

⁸ Referencijalna funkcija u jeziku je osnovna funkcija. U tumačenju frazema primarne su funkcije ekspresivna i stilska, a referencijalna funkcija je u drugom planu.

spresivnost ovih konstrukcija. Ne može se negirati ni postojanje emocionalne obojenosti ovih izraza i namjera da se njima iskažu bijes, ljutnja, razočarenje i slične, uglavnom negativne emocije.

Sniženi ekspresivno-stilski potencijal imaju i razgovorni frazemi koji se odlikuju jednostavnošću i slikovitošću. Neki od njih poslužili su autoru za izražavanje različitih vrsta raspoloženja prema određenim pojavama i predmetima:

biti posve helać (277), otići u helać (263), ići na živce (289), izbaciti kao s lopate (117), naleći kao kvočka na jaja (215), uvaliti se u čorbu (241), naleći (na što) kao na djedovinu (185), biti (čega, koga) preko glave (25), isukati (što) iz glave (149), izbiti (kome što) iz glave (134), utuviti (kome što) u glavu (262), od šake do lakta (180), sit se napsovati (286), mic po mic (286), nogu pred nogu (185), puče bruka (173), okaniti se čorava posla (121)...

Takvih je frazema najviše u romanu.

5. Oni frazemi u kojih je proces desemantizacije završen u potpunosti i značenja njihovih pojedinačnih sastavnica više se ne prepoznaju imaju i veći stilski potencijal. Dakle, ukoliko se značenje frazema prepoznaje samo na globalnom planu, ekspresivnost je jača:

skočiti (kome što) na nos (45), čekati posljednje dobrojutro (45), svesti mrak pod obrve (51), skratiti jezik (56), polomiti kuji rebra (56), saviti bajrake (50), vratiti se bilju i kamenju (50), zasjesti crni gavranovi (75), piti krv (kome) (30), biti lake ruke (70), davati krv (67)...

U svim navedenim primjerima niti jedan leksem unutar frazema nije očuvao svoje denotativno značenje. Globalno značenje moguće je samo u ovome spoju i ni u jednom drugom. Budući da se njihova značenja teže prepoznaju bez potpunog uvida u kontekst, kažemo da su ovakvi primjeri ekspresivniji i stilski efektiniji od nekih drugih. Posebno se u tom smislu ističu frazemi u sljedećim kontekstima:

- **piti krv; kidati živo meso:**

“bezbrojnoglave aždahe koja pije krv i kida živo meso mirnih i radinih žitelja...” (30)

- **saviti bajrake; vratiti se bilju i kamenju:**

“...možemo saviti bajrake i vratiti se bilju i kamenju.” (50)

Dva frazema sa istim ili sličnim značenjem nađu se jedan do drugoga i na taj način pojačava se slikovitost situacije, ali i ekspresivne i stilske odlike frazema.

Ekspresivnost upotrijebljenih frazema u romanu *Hodža Strah* pojačavana je modificiranjem i mijenjanjem nekih od komponenata frazema. Tako smo umjesto

uobičajenoga frazema *sisati (kome) krv na slamčicu*, u romanu pronašli frazem *srkati (kome) krv* (163). Na prvi pogled čini se da su ova dva frazema sinonimi i da supstitucijom jednog leksema drugim ne dolazi do promjena u značenju. Međutim, leksemi *sisati i srkati*⁹ ne izriču jednak stepen radnje koja se njima imenuje. *Srkati* iskazuje veću mjeru značenja koje se iskazuje. Globalno značenje frazema nije se promijenilo, ali evidentne su nijanse u značenjima ovih frazema. Upravo u tim iznijansiranim značenjima, kao i u reduciranju prijedložko-padežne veze, pronalazimo argumente za pojačanu ekspresivnu i stilsku vrijednost upotrijebljenog frazema.

Tamo gdje je očekivanje iznevjereno ekspresivnost je jača. Efekt iznevjerenog očekivanja postiže se supstitucijom leksema koje su, u nekom smislu, antonimski suprotstavljene, kao u primjeru *kao grom u homoru* (156), u kojem je umjesto leksema *kopriva* upotrijebljen leksem *homora*, kao svojevrsan antonim u datome kontekstu. Frazem *kao grom u homoru* nastao je leksičkom izmjenom frazema *kao grom u koprivu* koji je motiviran narodnom izrekom *Neće grom u koprivu* pa stoga ima značenje male vjerovatnoće da se nešto dogodi. Autor je, poznajući semantičke vrijednosti ovog frazema, potražio adekvatniji termin. *Homora* (jela) kao visoko šumsko rastinje suprotstavljena je *koprivi* (niskom rastinju) i time je povećana vjerovatnoća da se nešto dogodi, jer grom će prije udariti u *homoru*, nego u *koprivu*. Sve navodi na činjenicu da je frazem ekscerpiran iz romana samo u strukturnom smislu varijanta frazema *kao grom u koprivu*. U semantičkome smislu to je jedan novi frazem, autorski frazem¹⁰ sa novim značenjem.

6. Proces frazeologizacije je proces koji počiva na tropima. Stepem desemantizacije sastavnica frazema utiče i na ekspresivno-stilski potencijal frazema. Što je veći

---

⁹ *Sisati*: stisnutim usnama uvlačiti tekućinu u usta bez zraka (Halilović, Palić, Šehović 2010: 1195).

Srkati: jesti šta žitko ili piti kakvu tekućinu otvarajući usta više nego što je potrebno i proizvodeći pritom šum (Halilović, Palić, Šehović 2010: 1241).

¹⁰ Osnovu autorskih frazema vrlo često čine neki uobičajeni frazemi koji se oneobičavaju različitim postupcima ekstenzije, odnosno dodavanja određenih leksema ili prijedložko-padežnih konstrukcija. Ponekad se postupak oneobičavanja temelji na jednostavnom zamjenjivanju jedne lekseme drugom. Nisu rijetki ni primjeri redukcije, odnosno izostavljanja dijelova koji su redundantni i koji unutar frazema ne donose novu informaciju. Osnov za ovakav vid frazeologizacije skoro su uvijek frazemi preuzeti iz narodnoga jezika. Pojave ovih varijacija unutar frazema dovode se u vezu sa okazionalnim frazeologizmima “koji predstavljaju individualne ili tekstom vezane varijacije već postojećih frazeoloških izraza. U takvim slučajevima riječ je o frazeološkim modifikacijama ili varijacijama, tj. o strukturnoj ili leksičkoj zamjeni određenog člana frazema koja može biti (ali i ne mora) zabilježena leksikografski” (Hrustić 2001: 51). Prema Tanovićevom kazivanju postojanje au-

semantički otklon od referencijalnog, veći je i ekspresivno-stilski potencijal. U književnoumjetničkom djelu ekspresivni potencijal zavisi i od frekventnosti upotrebe. Češćom upotrebom ekspresija frazema blijedi. Zato ih autori često “osvježavaju”. Tako nastaju knjiški frazemi sa višim stepenom ekspresije u odnosu na razgovorne frazeme. Uz ekspresivnost se, kao bitna odlika frazema, često navodi i emocionalnost pa se čak dovode i u uzajamno-posljedičnu vezu. Međutim, ovdje bi se moglo istaći da su analize pokazale da emocionalnost nije nužna odnosno da svi ekspresivni frazemi nisu nužno i emocionalni, ali da su svi emocionalni nužno ekspresivni i slikoviti.

Izvor

Sušić, Derviš (1986), *Hodža Strah*, Sarajevo: NIŠRO “Oslobođenje”

Literatura

- Arsovski-Fink, Željka (2002), *Poredbena frazeologija. Pogled izvana i iznutra*, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Bulić, Refik (1999), *Bosanski jezik u praksi i normi*, PrintCom, Tuzla.
- Bulić, Refik; Šator, Muhamed (2001), *Naš jezik. Udžbenik za 1. razred srednjih škola*, Bosanska riječ, Tuzla.
- Halilović, Senahid (1995), *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo.
- Halilović, Senahid; Palić, Ismail; Šehović, Amela (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Hrustić, Meliha (2001), *Kontrastivna analiza frazeoloških izraza sa komponentom “kopf” / “glava” u njemačkom i u b/h/s. jeziku*, Tuzla.
- Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Kasumović, Ahmet (1990), *Jezik i folklor*, Univerzal, Tuzla.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001), *Stilistika*, IPP “Ljiljan”, Sarajevo; Naučna i univerzitetska knjiga, Sarajevo.

---

torskih frazema je činjenica koju ne treba ni potejenjivati niti precjenjivati: “Evidentno je da pisci preuzimaju ideje, a djelomice i sadržaj iz narodnoga frazeološkoga blaga i na temelju toga kreiraju ili 'rekreiraju' nove frazeološke jedinice. Znatno su rjeđi primjeri frazeoloških jedinica koje u cjelosti predstavljaju rezultat individualnog pišćevog stvaralaštva. Na drugoj strani, mnoge autorske frazeološke jedinice postepeno iz literarnih djela ulaze u razgovorni jezik, nerijetko uz stanovite oblike prilagođavanja i simplificiranja na strukturnom i semantičko-stilskom planu. Radi se, dakle, o uzajamnom utjecaju jednih frazeoloških izraza na druge.” (Tanović 2000: 95)

- Kovačević, Miloš (1991), *Gramatika i stilistika stilskih figura*, Književna zajednica Drugari, Sarajevo.
- Kovačević, Barbara; Ramadanović, Ermina (2013), “Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno)”, *Rasprave*, Institut za hrvatski jezik, br. 39/1, Zagreb, str. 271–291.
- Kravar, Zoran (1995), *Estetika tropa, Tropi i figure*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 75–105.
- Matešić, Josip (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: IRO “Školska knjiga”.
- Mršević-Radović, Dragana (1987), *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Beograd.
- Simeon, Rikard (1969), *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I–II*, Matica Hrvatska, Zagreb.
- Solar, Milivoj (1977), *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb.
- Šehović, Amela (2003), “Eufemizmi i tabu-riječi”, *Književni jezik*, Godište 21, br. 1, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik Filozofskoga fakulteta i Institut za jezik, Sarajevo, str. 53–60.
- Šehović, Amela (2004), “Ekspresivni potencijal frazema u Muradbegovićevim dramama Na Božijem putu i Pomrčina krvi”, *Književni jezik*, Godište 22, br. 1–2, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik Filozofskoga fakulteta i Institut za jezik, Sarajevo, str. 122–134.
- Šehović, Amela (2009), Leksika razgovornoga bosanskoga jezika, u: *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, str. 111–326.
- Šiljak-Jesenković, Amina (2003), *Nad turskim i bosanskim frazikonom*, Orijentalni institut, Sarajevo.
- Tanović, Ilijas (2000), *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.

Adresa autorice
Author’s address

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
BiH
edna.klimentic@untz.ba

EXPRESSIVE AND STYLISTIC POTENTIAL OF IDIOMS
(based on examples from the novel
***Fear Imam* by Derviš Sušić)**

Summary

This paper deals with expressive and stylistic features of idioms based on examples from the novel *Fear Imam* by Derviš Sušić. Through selected examples it is attempt to explain the terms of which the expressiveness depends on and to determine which idioms are more expressive. In addition to that issue the values of the conversational and literary idioms will be compared.

Key words: conversational and literary idioms, expressiveness, emotionality, desemantization, metaphors, metonymy, comparisons

UDK 811.163.4*3'373.21(497.6 Ilijaš)(045)
81'373.21(497.6 Ilijaš)(045)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljen / Received on 13. 11. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 15. 12. 2013.

Nihada IBRIŠIMOVIĆ

Ilijaš

ORONIMI ILIJAŠA I OKOLICE

U radu je na temelju semantičke i strukturne analize prezentirano oko sedamdeset ilijaških oronima. Imena obuhvaćena ovim radom odnose se na uzvisine preko pet stotina metara nadmorske visine. Prezentirani korpus sačinjen je na temelju pisanih izvora i terenskih istraživanja. Pored etimoloških i etioloških tumačenja, rad sadrži toponomastičku kartu i akcentirani rječnik oronima.

Ključne riječi: oronimi, Ilijaš i okolica, etimologija, etiologija.

1. Uvod

Sarajevska općina Ilijaš, tipičnog bosanskog, ravničarsko-brežuljkastog i brdsko-planinskog terena, prostire se na površini od preko 300 kilometara kvadratnih na nadmorskoj visini od oko 500 do 1200 metara. Polovina općinskog zemljišta (16.249 hektara) je pod šumom.

Navedene geografske karakteristike upućuju na bogat korpus oronima ilijaškoga toponomastikona. Ovim radom obuhvaćeno ih je ukupno 73. Predmetom obrade u ovome radu bile su uzvisine preko 500 metara nadmorske visine. Korpus je formiran na temelju dostupnih pisanih izvora i istraživanjem na terenu.

Kako je svaki toponim sociolingvistički znak, etimološka i etiološka tumačenja ilijaških oronima otkrit će nam jezičko porijeklo, strukturu i zastupljenost jezičkih tvorbenih sredstava u građenju oronima ovoga kraja, ali i uputiti u ilijašku floru, prevashodno zastupljenost drvenastih vrsta na ovome terenu, geografske obrise, geo-

morfološki sastav tla, ljudsku djelatnost, vlasničke odnose i druge izvanjezične osobitosti istraživanoga areala.

Oronime u ovome radu prezentirali smo trojako – popisom i opisom oronima koja sadrže sažeta etimološka i etiološka tumačenja, toponomastičkom kartom i rječnikom. Na temelju etimološke i etiološke analize izvršena je semantička, strukturna i klasifikacija oronima s obzirom na jezičko porijeklo.

2. Popis i opis oronima

Oronimi u ovome dijelu donoseni su onim redom kojim su ubicirani na toponomastičkoj karti koju donosimo na kraju rada, u smjeru od jugozapada prema sjeveroistoku. Svaki oronim obrađen je jednoobrazno, na način da nakon akcentiranog oronima, i varijantnog lika ukoliko je potvrđen na terenu ili kartama, donosimo u prvoj zagradi nadmorsku visinu, u drugoj broj na toponomastičkoj karti, potom moguća etimološka tumačenja, etiologiju i jezičku strukturu oronimskoga lika. Na temelju ovakve analize, na kraju smo dali sažetu klasifikaciju oronima prema jezičkome porijeklu i strukturi.

Đurino brdo (522)¹ (Or., 1) (< lat. Georgius ← grč. Geōrgios : ratar, seljak; > Đuro: muško osobno ime svetačkog porijekla; isto i Đorđe, Georgij i Juraj i prasl. *bъrdo: tkalački češalj) Nalazi se na lijevoj strani rijeke Bosne između Čifluka i Ljubnića. Na istom lokalitetu je i ojkonom Đurina sjēča što nas upućuje na pretpostavku da motiviranost imenovanja u oba toponima dolazi od jedne osobe, nekadašnjega vlasnika imanja na ovim lokalitetima. Riječ je, dakle, o dvočlanom antropotoponimu čiji je upravni član *nomina topographica*, a u ulozi kvalifikativa je osobno ime u pridjevskoj formi izvedenoj prisvojnim sufiksom *-in(o)*.

Jòvine (569) (Or., 2) (< Jovo, hip. < Jovan : m. os. ime bibl. porijekla, uglavnom pravoslavno; isto i Ivan < grč. Ioánnēs) Kada je u pitanju ovaj oronim javlja se jezička dilema, koja ovom prilikom nije razriješena na terenu, radi li se ovdje o antropotoponimu ili fitotoponimu. Nesumnjivo je da je riječ o tvorbenoj izvedenici nastaloj pomoću sufiksa *-in(e)*, a pitanje čini li toponimsku osnovu hipokoristično osobno ime Jovo ili vrsta drveta *joha* ($h > v$), ostaje otvorenim. U bližoj okolici, u općini Vogošća, nalazimo ojkonom Jošanica (< *joha*), što bi i ovdje mogao biti motiv imenovanja, a u prilog tome ide i akcenat našega oronima. Međutim, nije neprihvatljiva ni pretpostavka da je do promjene akcenta moglo doći supstantivizacijom u krnjoj sintagmi (od *Jòvine* njive npr.).

---

¹ Broj koji donosimo neposredno uz oronime je oznaka za nadmorsku visinu.

Bòjišće (Or., 2a) (< prasl. *bojъ : arh. naziv za naoružanje, vojsku, oružani sukob) Brdo u zaseoku Drenovica u MZ Lješevo, spominje ga Milenko Filipović (1928), nije prikazano na kartama. U osnovi oronimske izvedenice je imenica *boj* na koju se nadovezuje praslavenski i sveslavenski sufiks za oznaku mjesta u šćakavskoj varijanti *-išće*. Nije poznata neposredna motiviranost imenovanja ali upućuje na mogućnost historijskoga događaja, neke bitke ili stacioniranja vojske, što je u vrijeme imenovanja bilo od osobite važnosti za imenovatelje.

Rùnjevica (609) (Or., 3) (< prasl. *runo : ovčija vuna) Imenovanje u ovom slučaju ima posredno zoonimno porijeklo (usp. Kostrača < kostrijet : kozja dlaka). Stočarstvo uopće, pa tako i ovčarstvo, na ovom je terenu imalo posebnu ulogu u privređivanju i životu ovdašnjeg stanovništva. Toponimi kao što je *Rùnjevica* to samo potvrđuju. *Rùnjevica* je tvorbena sufiksalna izvedenica pomoću složenoga sufiksa *je-ev-ica*.

Vèlikā plāna (556) (Or. 4) (< prasl. i stsl. velikъ : koji je iznad prosječnog i plana : sjenovito mjesto za odmor stoke; pasište < lat. plānus : ravan²) Dvokomponentno ime čiji kvalifikativ *velika* upućuje na moguće postojanje antonimnog toponimnog parnjaka *Mala plana*, koji nije potvrđen ni u pisanim izvorima ni na terenu. U neposrednoj blizini potvrđen je jednokomponentni oronim u singularu *Plane* (Or. 14). Imenovanje *Velika Plana* po svemu sudeći nastalo je u odnosu na ovaj oronim, koji je, samim tim, po nastanku stariji. Filipović na ovome mjestu, u lješevskom zaseoku Odžak – Do spominje brijeg *Glavica*. Riječ je predslavenska, a imenovanje je metaforično. Apelativ *glava / glavica* kao metafora je čest u toponimiji za imenovanje raznih uzvisina.

Šiljègovišće (597) (Or., 5) (< šilježe : janje < predalbanskog *selleng- < šil'ég- 'jagnjič'³) *Šiljègovišće* je brdo u naselju Balibegovići. U blizini se nalazi i brdo *Runjevica* (Or., 3). Oronim *Šiljègovišće* spominje i Filipović (1928). Zoonimnoga je porijekla u čijoj je osnovi apelativ *šiljeg* : mlad ovan (odatle *šiljegvica* : mlada ovaca, i *šilježe* : janje), što je pastirski termin „predslavenska riječ arbanaskog podrijetla, nastala u srednjovjekovnim arbanaskim katunima“ (Skok 1973: 392). Oronim je izveden sufiksom za oznaku mjesta u šćakavskoj varijanti *-išće*. Blizina *Runjevica* i *Šiljègovišća* upućuje na nekada razvijeno ovčarstvo na ovim lokalitetima, koje je, uostalom, i danas prisutno. Motivacija imenovanja je veoma slična, i u jednom i u drugom slučaju u pitanju je stočarski termin u vezi sa ovcama.

---

² O osnovi plan- i njenim značenjskim paradigmama uopće i u toponimiji pogledati: F. Bezlaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, str. 145; Pogledati: zaselak Plan sela Borovac u Žepi (Pašić 2008: 346).

³ „K. Oštir albansku riječ izvodi iz predalbanskog *selleng- < šil'ég- 'jagnjič'. K. Oštir, *K predslavenski etnologiji Zakarpatja*, Etnolog, GlasnikKr. Etnografskoga muzeja v Ljubljani, Leto I-III, Ljubljana 1926/1927, str. 22“ (Pašić 2008: 425).

Pljěševica (708) (Or., 6) (< prasl. plešь : zast. čela, predio bez drveća; istoimeni planinski masiv u Lici) Ovaj zastarjeli slavenski apelativ čest je u imenovanju oronima. Motiviran je izgledom imenovanoga referenta, odnosno odsutnošću vegetacije. Oronim *Pljěševica* izveden je pomoću nastavaka *-ev-ica*.

Vělikā gláva (Or., 6a) (< prasl. i stsl. velikъ : koji je iznad prosječnog i prasl. *golva > stsl. glava : vrh nečega; slog *la* nastao je po zakonu metateze likvida *ol > la*) Oronim nalazimo kod Filipovića (1928). Metaforične je motiviranosti, predslavenskoga porijekla objema komponentama dvočlanoga imena. Filipović ga pominje uz mjesto Kadarići.

Pětrov brějeg (631) (Or., 7) (< grč. Pétros : muško os. ime i stsl. brěgъ : brijeg) Dvokomponentni oronim antroponimnoga porijekla, prvi član je antroponim u ulozu kvalifikativa izveden sufiksom prisvojnoga značenja *-ov*, i drugi apelativ.

Māndino brdo / Māndino brdo (Or., 7a) (< Manda < Magdalena : ž. os. ime bibl. porijekla < lat. Magdalene < grč. Magdal nē : žena iz Magdale, grada u Galileji, Magdalka i prasl. *bьrdo: tkalački češalj) Nalazimo ga kod Filipovića (1928), koji ovo brdo spominje u naselju Kadarići. Da li je motivacija imenovanja *Petrovog brijega i Mandinog brda*, koji bi morali biti bliski po lokalitetu, povezana, nismo odgonetnuli. Riječ je o dvokomponentnom oronimu. Na mjestu kvalifikativa je antroponim, žensko osobno ime izvedeno prisvojnim sufiksom *-in(o)*, a identifikacijski član je apelativ geografskoga značenja. Nije nam poznato da li je imenovanje motivirano posjedovnim odnosom ili je do toga došlo na neki drugi način.

Drāgača (745) (Or., 8) (< prasl. *dorga : dugačka dolina; slog *ra* nastao je metatezom likvida *or > ra*) Oronim je izveden nastavkom *-ača*. U osnovi toponima je geografski pojam, koji po svojoj semantici ne pripada oronimima, zbog čega pretpostavljamo da je do ovoga imenovanja došlo metonimijskim putem. Tokom ovoga istraživanja nismo saznali za toponim s kojega bi ovo ime bile preneseno na naše brdo *Drāgača*. Pretpostavljamo da bi takav toponim morao postojati, da je u međuvremenu izgubio na značaju, te da bi eventualno mikrotoponimijska istraživanja mogla u vezi s tim dati neke rezultate.

Đūrina sjěča / Đūrina sjěča (585) (Or., 9) (< lat. Georgius ← grč. Geōrgios : ratar, seljak; > Đuro : muško osobno ime svetačkog porijekla; isto i Đorđe, Georgij i Juraj i prasl. *sěkti : sjeći; sječa drveća, npr.) Dvokomponentni oronim u kojem je u ulozu kvalifikativa antroponim izveden prisvojnim sufiksom *-in(a)*, dok identifikacijski član popunjava glagolska imenica. Vjerovatno je riječ o nekadašnjem privatnom posjedu na kojem su se uobičajeno sjekla drva za ogrjev odakle motiviranost imenovanja koje se zadržalo do danas.

Ōštrik (838) (Or., 10) (< prasl. i stsl. ostrf : oštar, šiljat) Oronim *Ōštrik* izveden je sufiksom *-ik*, a samo ime motivirano je izgledom ovoga brda.

Višovac (731) (Or., 11) (< prasl. i stsl. vysokŭ) Oronim je izveden sufiksima *-ov-ac*. Imenovanje je motivirano izgledom terena.

Sövrškō brdo / Sövrslkō brdo / Sövrslkā brda / Sövrslskō brdo / Spasovo brdo / Stúđino brdo (583) (Or., 12) (< prasl. *bъrdo: tkalački češalj) Brdo u Sovrlama sa, vjerovatno, najbrojnijim varijantama toponimskoga lika u ilijaškoj toponimiji. Prvi lik motiviran je imenom naselja kojem pripada i on je najstabilniji u upotrebi, doduše, u svim svojim varijantama, budući da je prisutan na kartama, u pisanim izvorima (Filipović 1928: 362), ali potvrđen i od informatora. Drugi lik je informatorima poznat, ali je izašao iz upotrebe, spominje ga Filipović. Motiviran je imenom svetkovine koja se na njemu nekada obilježavala, Spasovdanu. „Na Spasovo brdo iznosi se svake godine 'spasovnica' o Spasovu danu pa se po tome zove Spasovo brdo“ (Filipović 1928: 362). Oronim *Spasovo brdo* spominje D. Vidović u Popovu iznad sela Belenići (Hercegovina) „na kojemu se u doba osmanske okupacije održavalo i bogoslužje“ (2011: 218). Dakle, motivacija imenovanja je ista. Oronim *Stúđino brdo* prisutan je na terenu, potvrđen od informatora, ali ne i u drugim izvorima. Motivirano je imenom došljaka, naseljenika koji su se zvali Stude, a porijeklom su Albanci.

Pískavac (680) (Or., 13) (< prasl. i stsl. piskati : oglašavati se posebnim zvukom) Pískavac je brdo između Bioče i Malešića. Oronim je izveden sufiksima *-av-ac*. Imenovanje je po svemu sudeći metaforično, i moglo bi biti onomatopejne motiviranosti.

Pláne (755) (Or., 14) (< plana : sjenovito mjesto za odmor stoke; pasište < lat. plānus : ravan) *Pláne* su bezafiksalni oronim u množinskome liku. Čest toponim čija je motiviranost u vezi sa stočarstvom i njime su obično imenovana pasišta ili sjenovita mjesta za odmor stoke. U Lješevu, u neposrednoj blizini je i oronim *Vèlikā plána*.

Vrhovi (814) (Or., 15) (< prasl. *vъxъ) Bezafiksalni oronim u proširenom množinskom liku, koji je po motiviranosti imenovanja *nomina topographica*.

Gòlō brdo (761) (Or., 16) (< prasl. i stsl. goľь prasl. *bъrdo: tkalački češalj) Dvokomponentni oronim čiji je kvalifikativ opisni pridjev a u funkciji identifikacijskoga člana je *nomina topographica*. Imenovanje je motivirano izgledom terena, tj. odsutnošću vegetacije.

Kàrašnica / Kàrašnica (572) (Or., 17) (< karas, kras : kamenito tlo; isto što i krš, arhaičan naziv; etimologija nije u potpunosti rasvijetljena; HJP upućuje na posrednu etimološku vezu sa njem. *Karst?*, slično nalazimo i kod Skoka⁴) *Kàrašnica /*

⁴ *Kars* ili *kras* 'kamen oštar, tvrde pećine'; *krasa* 'zemlja kamenita; kamenit pašnjak koji se ne može kositi'; Tal. *carso*, njem. *Karst* 'isto (geografski termin)'. Nalazi se i u grčko-rom. i u arb. kursh. Postoji još na teritoriju Dečana u horonimu i hidronimu *Karaş* = hrv. *Karaševno*, odatle etnik *Karaševci* = rum. *Caraşoveni* (Hrvati). Postoji još varijanta sa ar > r: křš 'hrid, kamen, kras, rupes'. Postanjem nije ista riječ koja i postverbal *křš*, od *kršiti*, od *krhak*. Varijanta křš umjesto *kräs* nastala je zacijelo unakrštanjem sa postverbalom *křš*. (Skok 1972: II 179-180)

Kàrašnica je brdo između Mrakova i Ilijaša. Sa *Kàrašnice* / *Kàrašnice* se Ilijaš i okolna mjesta snabdijevaju vodom. Oronim je izveden sufiksima *-an-ica*, a imenovanje je motivirano geomorfološkim sastavom i izgledom tla. S obzirom na arhaičnost apelativa, imenovanje je vjerovatno dosta staro.

Šiljak (817) (Or., 18) (< šiljak : vrlo oštar vrh < prasl. *šiti : iglom sastavljati dijelove) Oronim *Šiljak* je *nomina metaphorica*, imenovanje je motivirano izgledom referenta. Izvođenje je doimensko i izvršeno je pomoću sufiksa *-(a)k*.

Šaréntov gròb / *Šaréntov grèb* (764) (Or., 19) (< prasl. i stsl. šarъ : boja i prasl. i stsl. grobъ) Dvokomponentni oronim čiji je kvalifikativ izveden od antroponima prisvojnim nastavkom *-ov*, a identifikacijski član bezafiksalna imenica koja se i na kartama i u mjesnom govoru javlja varijantno u odnosu na skupine *ro / re*.

Čòkòr (649) (Or., 20) (< tur. çotuk : čokot; trs, rozgva u vinogradu; kočanj od kukuruza; ili od mađ. čókòv : klip kukuruza bez zrnja; okomak⁵, moguća etimologija) *Čòkòr* je brdo između rijeke Bosne i Malešića. Motiviranost imenovanja ostala je nejasna.

Hàluge (Or., 21) (< prasl. i stsl. xaluga : živica) *Hàluge* su zapravo pobrđe obraslo sitnom šumom koje se pruža između Mrakova i Misoče. Ime *Hàluge* se uz ojkonom javlja i kao oronim, a inače je čest u ilijaškoj mikrotoponimiji označavajući svako zepušteno i zaraslo mjesto. U lokalnome govoru za ovakva mjesta koriste izvedenicu *zahaluđilo* se.

Nàbožić (922) (Or., 22) (< na- + Božić < Bog < prasl. i stsl. Богъ) Oronim nastao prefiksalsnom tvorbom u čijoj je osnovi naziv kršćanske svetkovine Božić izveden od riječi *bog* praslavenskoga porijekla. U praslavenskoj mitologiji postojao je iranski dualizam dobar i zao bog. Kršćanstvo je preuzelo smisao dobar bog i odatle stvorilo deminutiv na *-ić* > Božić > Isus, ili u oznaci svetkovine : rođenje Isusovo (Skok 1973). Brdo je dobilo ime po tome što se na njega penjalo na Božić.

Kìk (854) (Or., 23) (< prasl. i stsl. kyka : dio kose vezan tako da pada ili strši; HJP upućuje na posrednu etimološku vezu sa kuk, kuka < prasl. *kuka : kameni zaobljeni vrh) *Kìk* je brdo između rijeke Misoče i Potoka, zaseoka Popovića u MZ Mrakovo. Bezafiksalni oronim, nedovoljno jasne etimologije, ali navedeno etimološko objašnjenje potvrđuje stanje na terenu i upućuje na moguću motiviranost imenovanja. Kod Kasumovića nalazimo ojkonom Kik, toponimski lik danas izašao iz upotrebe ali je ostao hidronim Kik, danas ime za vodu u naselju Jarići, nekada zvanom Kik. Autor upućuje na fitonimnu motiviranost što bi se moglo dovesti u vezu i sa našim oronimom, ali riječ nismo pronašli niti u raspoloživim rječnicima niti u mjesnom leksiku.⁶

⁵ Klaić 1978: 248.

⁶ „Kik dolazi od imenice fitonimnog porijekla kikovina, po čijem raslinju/drvetu je bio bogat i poznat ovaj kraj“ (Kasumović 1991: 127).

Râvnî Nâbožić (1021) (Or., 24) (< prasl. *огвѣпъ i na- + Božić < Bog < prasl. i stsl. Богъ) *Râvnî Nâbožić*, veže se za Nabožić, ima isto etimološko i etiološko objašnjenje imenske riječi. *Râvnî Nâbožić* nosi kvalifikativ *ravni* zbog konfiguracije terena koji ga razlikuje od *Nâbožića*.

Bòrovo br̃do (1064) (Or., 25) (< prasl. *боръ i prasl. *бърдо: tkalački češalj) Dvokomponentni oronim, koje je, kako mu ime kaže, dobilo ime po borovima. Kvalifikativ fitonimnoga porijekla izveden je nastavkom prisvojnoga značenja *-ov(o)*, a na mjestu identifikacijskoga člana je neizvedena *nomina topographica*.

Vr̃(h)ovi (1188) (Or., 26) (< prasl. *врѣхъ), *Vr̃(h)ovi* su brdo uz naselje Solakovići, javlja se sa i bez etimološkoga *h*, kod govornika različite etničke pripadnosti, pa i u literaturi. Veoma raširen oronim, kako bezafiksalna, kao u našem primjeru koji se javlja u množinskom obliku, tako i u raznim izvedenicama.

Vijenac / Vijénac (1288) (Or., 27) (< prasl. i stsl. věпъсь : prvobitno značenje je nešto što je savijeno) Bezafiksalni toponim, metaforičnoga značenja, uz napomenu da apelativ vijenac u svakodnevnoj komunikaciji funkcionira i kao geografski pojam sa značenjem planinskoga lanca ili zaravnjenoga planinskog grebena. Dakle, i ovdje postoji dilema da li je riječ o *nomina metaphorica* ili *nomina topographica*, isto onoliko koliko i u slučaju toponima poput Glava, Glavica i sl. To jesu metaforični nazivi koji zbog raširenosti upotrebe sve više gube na metaforičnosti a poprimaju značenje geografskoga pojma na način kako se to dogodilo i sa danas prvenstveno geografskim pojmom brdo, npr.

Húm (Or., 27a) (< prasl. *хѣлмъ : brežuljak, uzvišenje; Skok navodi mogućnost da je riječ praslavenska posuđenica iz germanskog⁸) Iako ga ne nalazimo na istraživanim kartama, brdo je poznato po, danas zapuštenom, srednjovjekovnom gradu Dubrovniku koji je na njemu podignut, između rijeke Misoče i potoka Zenika. Neizvedena *nomina topografika*, veoma čest u toponimskim izvedenicama tipa Zahumlje, Humak, Humci i sl.

Čemerskā planina (1263) (Or., 28) (< prasl. čemerъ ← stvnj. hemera : čemerika; stanje gorčine; biljna vrsta gorkoga okusa; i prasl. *polnina : šumovit i gorovit predio; kopneno uzvišenje obično iznad 500 m relativne visine, sa više vrhova; slog *la* nastao je metatezom likvida *ol > la*); Dvokomponentni oronim u kojoj je kvalifikativ izveden sufiksom *-ska* a na mjestu identifikacijskoga člana je *nomina topographica*. Ime je motivirano ili biljnom vrstom, ili pak, prema narodnoj etimologiji, tegobnim životom u teškim planinskim uvjetima. Prema imenu planine nastala su i imena sela *Čemérnica* i *Čemerno*.

Závřšje (1392) (Or., 29) (< za + prasl. *въхъ) Oronim lokacijske motiviranosti izveden prefiksom *za-* i sufiksom *-je*.

---

⁸ Skok 1972: II 694.

Dèrnek (1465) (Or., 30) (< tur. dirnek : skup; proslava dana nekog sveca) Riječ je o najvišem vrhu Čemerske planine. Kako se radi o uzvisini na kojoj su se u prošlosti uobičajeno održavale svetkovine, vjerovatno je ime i nastalo u tursko doba po tome što su se tu održavali *derneci* u povodu pravoslavnoga Trojčindana.

Závor (1226) (Or., 31) (< prasl. *zavorъ < za + *verti : zatvoriti; zavor, zavoranj ili zasun : gredica ili klin kojim se osiguravaju vrata da se ne otvore) Oronim je po svemu sudeći *nomina metaphorica*, bezafiksalan, a do ovakvoga imenovanja je došlo najvjerovatnije zbog položaja i visine imenovanoga objekta koji zatvara određeni prostor.

Kòsa (1254) (Or., 32) (< prasl. *kosъ : blago nagnut; > kosa : padina; blaga strana brijega ili planine) Bezafiksalan oronim, prema motiviranosti imenovanja *nomina topographica*, nastao toponimizacijom apelativa.

Lîpa (1063) (Or., 33) (< prasl. *lîpa) Bezafiksalan oronim fitonimne motiviranosti. Imenovanje je motivirano vrstom drveta.

Jàsēn (1229) (Or., 34) (< prasl. *asenъ) Bezafiksalan oronim čije je imenovanje motivirano vrstom drveta. Riječ je, dakle, o fitotoponimu.

Břda (1173) (Or., 35) (< prasl. *břdo: tkalački češalj) Oronim je *nomina topographica*, bezafiksalan, nastao toponimizacijom apelativa.

Móševičkō břdo / Móševačkō břdo (1263) (Or., 36) (< ojkonima Moševići i prasl. *břdo: tkalački češalj) Imenovanje je nastalo prema ojkonimu Moševići koji u ovom dvokomponentnom oronimu ima ulogu kvalifikativa prema identifikacijskom članu brdo. Iako se na kartama, pa i u razgovoru sa mještanima uobičajeno čuje oblik *Móševačkō břdo*, naš informator s pravom upozorava da je riječ o iskrivljenom imenu koji je kao takav prvo unesen na karte, a potom prihvaćen i u narodu. Ispravan toponimski lik glasi *Móševičkō břdo*.

Glàvica (884) (Or., 37) (< prasl. *golva, stsl. glava) Oronim izveden sufiksom *-ica*. Prema motiviranosti imenovanja mogli bismo kazati da je riječ o *nomina metaphorica*, čije su, međutim, granice metaforičnosti upitne s obzirom na činjenicu da su se apelativi glava i glavica prilično udomaćile u našem jeziku kao geografski pojmovi sinonimnoga značenja sa pojmovima brdo i brežuljak.

Šátorica (875) (Or., 38) (< tur. çadır : šator) Oronim je izveden sufiksom *-ica*. Imenovanje je metaforičko, motivirano izgledom referenta.

Gràdina (1016) (Or., 39) (< prasl. *gordъ : utvrđenje) Oronim čije imenovanje upućuje na tragove ljudske djelatnosti, izveden je sufiksom *-ina*. Uobičajeni naziv za srednjovjekovna utvrđenja što je i neposredna motiviranost imenovanja.

---

⁹ I ime toponima Dernek, koji je najviša točka i platoa Čemerske planine i šire okolice (1465 m n.v.), vjerovatno je izveden iz toga što je sa njega moguće vizualno osmotriti „pola Bosne“, ali i po tome što se na njemu tradicionalno održavao svake godine teferič / dernek za pravoslavni Trojčindan. (Barić 2008: 36)

Lipovac (1358) (Or., 40) (< prasl. *lipa) Oronim *Lipovac* izveden je složenim sufiksom *-ov-ac*. Po motiviranosti je fitotoponim. Za imenovanje presudna je bila vrsta drveta.

Brèzica (1305) (Or., 41) (< prasl. berza) *Brèzica* je tvorbena izvedenica pomoću sufiksa *-ica*. Imenovanje je fitonimnoga porijekla, motivirano vrstom drveta.

Òsredak (847) (Or., 42) (< o + prasl. *serda) Oronim je izveden pomoću prefiksa *o-* i sufiksa *-(a)k*. Motiviranost imenovanja je lokalizacijska.

Ràvnī zīd (1133) (Or., 43) (< prasl. *orvъnъ i prasl. i stsl. zidъ; riječ ravan pretrpjela je metatezu likvida *or > ra*) Dvokomponentni oronim motiviran konfiguracijom terena. U ulozi kvalifikativa opisni pridjev određenoga vida *ravni*, dok je identifikacijski član imenica *zid*, ovdje metaforičnoga značenja.

Bijelō br̃do (1960) (Or., 44) (< prasl. i stsl. b/rlъ i prasl. *bъrdo: tkalački češalj) Dvokomponentni oronim u kojem je u ulozi kvalifikativa opisni pridjev bijel koji određuje toponimizirani apelativ geografskoga značenja. Ovdje moramo uzeti u obzir specifičnosti koje bijela boja ima u toponomastici. Riječ je o kamenitom terenu koje odaje dojam sivkasto-bijele boje imenovanoga terena.

Tûk (1244) (Or., 45) (< stsl. tukъ : mast, loj; debljina, rodnost, obilje) Vjerujemo da je ovaj bezafiksadni oronim ime dobio na osnovu drugoga značenja navedenog u etimološkome objašnjenju. Bujnost flore prisutne na terenu mogla bi biti povodom imenovanja. Riječ nije poznata ovdašnjem stanovništvu tako da je očito riječ o zastarjelom imenu i značenju.

Vèlikē šūme (1100) (Or., 46) (< stsl. velikъ : prid. velik i prasl. *sumъ) Dvokomponentni oronim čiji je upravni član toponimizirani apelativ šuma, čije značenjsko polje u toponomastici uglavnom popunjavaju drugi, stariji apelativi: gaj, lug, gvozd, dubrava. Ulogu kvalifikativa popunjava opisni pridjev *velik*. Imenovanje je motivirano velikim šumskim prostranstvom.

Nèbešina (1419) (Or., 47) (< ne + hipok. Bešo < tur. Beşir / prasl. i stsl. nebo : u prenesenom značenju natkrovlje, nebo) Antroponim Bešo, uz prezime Bešlija, prisutno je na ovome terenu. Oronim *Nèbešina* sazvučan je sa ovim antroponimima, zbog čega smo ga naveli u mogućoj etimologiji. Međutim, s obzirom na izrazitu visinsku dominantnost ove uzvisine nad ostalim u okruženju, pretpostavljamo da je *Nèbešina* po svojoj motiviranosti *nomina metaphorica* čiju toponimsku osnovu čini izvedenica *nebesa*. Oronim je izvedenica tvorena sufiksom *-ina*.

Kr̃njača (1073) (Or., 48) (< prasl. *kъrnъ : kratak) Oronim je sufiksadni izvedenica sufiksom *-ač(a)*. Imenovanje je opisnoga karaktera motivirano izgledom referenta. Pridjev *kr̃nj* prisutan je i u ilijaškoj hidronimiji kada se kao povod imenovanju nametnula nedovoljna dužina vodenoga toka u odnosu na tekućice u okruženju. Ovim njegovim značenjem poslužiti ćemo se i u slučaju ovoga ilijaškog oronima.

Pògladīn (1221) (Or., 49) (< po + prasl. *gladiti : poglađen, gladak, zategnut) *Pògladīn* je oronimska izvedenica tvorena pomoću prefiksa *po-* i sufiksa *-in*. Pretpostavljamo da je motiviranost imenovanja ovoga oronima u terenskoj konfiguraciji i izgledu, iako ostavljamo mogućnost da osnovu toponima čini i imenica *pogled*, što bi također bilo u skladu sa položajem imenovanoga objekta.

Jéla (1374) (Or., 50) (< prasl. *(j)edla : vrsta crnogoričnoga drveta) Bezafiksalan fitotoponim motiviran vrstom drveta.

Křk (1091) (Or., 51, 55) (< prasl. *къркъ : arhaična imenica danas potisnuta istoznačnicom grlo¹⁰) Neizvedeni oronim vjerovatno metaforične motiviranosti.

Bòrova gláva (1159) (Or., 52) (< prasl. *боръ i prasl. *golva : dio tijela; metafora za terenske uzvisine, sinonim : brdo; slog *la* dobiven je metatezom likvida *ol > la*) Dvočlani oronim čiji je upravni član *nomina metaphorica* dok je u ulozi kvalifikativa fitonim izveden od vrste crnogoričnoga drveta, karakterističnog za imenovanu uzvisinu.

Gvôzd (1153) (Or., 53) (< prasl. i stsl. gvozdъ : zast. šuma) Neizvedeni oronim u čijoj je osnovi apelativ zastarjeloga značenja. Motiviranost imenovanja je dendronimnoga / hilonimnoga porijekla.

Gròhot (1186) (Or., 54) (< prasl. *groxotъ : buka; sitno kamenje) Riječ *grohot* u mjesnom govoru je danas u upotrebi u svojstvu priloga u vezi sa glagolom smijati (grohotom se smijati : glasno se smijati). Imenovanje ovoga neizvedenog oronima je vjerovatno motivirano geomorfološkim sastavom i izgledom terena, dakle, u ovom slučaju smatramo relevantnim arhaično značenje koje se odnosi na kamenito, šljunkovito zemljište. Takva imenovanja nisu rijetka u regionalnoj toponimiji. Skok navodi primjer *Grohote* (Šolta) (1971: I 624).

Vřhovi (1089) (Or., 56) (< prasl. *врьхъ) Neizvedeni oronim, umetak -ov- pripada proširenom nastavku za množinu. Po motiviranosti *Vřhovi* su nomina topographica. Do imenovanja je došlo toponimizacijom apelativa.

Kòpitovac (1013) (Or., 57) (< prasl. *kopyto) Oronim je sufiksalna izvedenica pomoću sufiksa *-ov-ac*. Po motiviranosti je *nomina metaphorica*. Imenovanje je nastalo prema sličnosti sa dijelom životinjskoga tijela.

Brèze (1022) (Or., 58) (< prasl. *berza : vrsta bjelogoričnoga drveta) Oronim je bezafiksalan u množinskom obliku. Po motiviranosti je fitotoponim imenovan po vrsti bjelogoričnoga drveta koje se ovdje može naći.

Gùdelj (1158) (Or., 59) (< Gud : etnonim gotškoga porijekla – moguća etimologija; moguće i praslavensko porijeklo od prasl. *guděti : odzvanjati) Ibrahim Pašić ovaj ilijaški oronim dovodi u vezu sa glasinakim toponimima *Gùdov dô* i *Gùdova glàvica*. „Gudelj je zapadno od sela Vrutci u općini Ilijaš. Na brdu se nalaze arheološki ostaci suhozida

---

¹⁰ Da je nekada bila raširena u upotrebi svjedoče današnje izvedenice *krkljati*; odatle je izvedeno na *-ača krkača* 'leđa, hrbat', prilog *krkače* i sl. (Skok 1972: II 203).

(kuća?) i stara popločana lokva kakve su poznate na prostoru glasinačke ilirske kulture“ (2008: 375). Motiviranost imenovanja po ovom tumačenju dolazi od etnika *Gud*. U tom smislu indikativno je i postojanje prezimena Gudelj na širem terenu. Međutim, s obzirom na neslaganje akcenta glasinačkih i ilijaškoga toponima, moguće je ukazati i na praslavensko porijeklo onomatopejske motiviranosti od glagola *gudjeti* sa značenjem odzvanjati, koji je danas u upotrebi uglavnom u vezi sa gudačkim instrumentima (*gudjeti* : proizvoditi zvuk povlačenjem gudača na nekom gudačkom instrumentu). Akcenatska podudarnost ne isključuje ni zoonimnu motiviranost od *gundelj* : tvrdokrilni kukac, hrušt, pod pretpostavkom da je došlo do ispadanja sonanta *n*.

Nòžice (1215) (Or., 60) (< prasl. i stsl. *noga*) Oronim je *nomina metaphorica* motiviran sličnošću sa dijelom ljudskoga tijela, što nije neobična pojava u toponimiji. Izveden je pomoću sufiksa *-ica* u množinskom obliku.

Kùstura (999) (Or., 61) (< rum. *cutitura* : vrsta noža, sječiva¹¹) Bezafiksalni oronim koji je po svemu sudeći *nomina metaphorica*. Riječ *kustura*, romanskoga porijekla, u mjesnom govoru uobičajeni je naziv za mesnati ili sasušeni dio mahune kojim su obloženi grašci (graha, graška i sl.). Možemo pretpostaviti da je i u ovu sferu upotrebe riječ *kustura* ušla metaforičkim putem s obzirom na to da mahuna svojim oblikom podsjeća na sječivo. Pitanje je da li je oronim imenovan prema značenju riječi jezika *davaoca* ili adaptiranom romanizmu koji u mjesnom govoru nosi fitonimno značenje.

Junákovačkō br̄do (1128) (Or., 62) (< prasl. *junъ : mlad > na -*āk* > *jùnāk*¹² : heroj i prasl. **br̄do*: tkalački češalj) Dvokomponentni oronim čiji je upravni član geografski pojam *brdo* a u ulozu kvalifikativa prisvojni pridjev izveden sufiksima *-ov-a-čko*, čiju osnovu čini apelativ *junak*. Brdo je očito imenovano po nekom neznanom junaku ali je motiviranost nepotvrđena.

Özren (1453) (Or., 63) (< o + prasl. **zbr̄eti* : ozračen, osvjetljen; koji pruža pogled) Na planini *Özren* nalazi se i istoimeni ojkonim koji je ime dobio transonimizacijom od oronima. *Özren* je čest oronim na našem terenu. Motiviranost imenovanja je u položaju imenovanoga objekta.

Vèlikī vr̄h (1200) (Or., 64) (< stsl. *velikъ* : prid. velik i prasl. *vъxъ) Dvokomponentni oronim, *nomina topographica*, čiji je kvalifikativ opisnoga karaktera. Ova vrsta opisnoga kvalifikativa u korpusu pretpostavlja i svoga oponenta koji ovdje, međutim, nije potvrđen ni na terenu ni na raspoloživim kartama.

Vèlikō br̄do (1012) (Or., 65) (< stsl. *velikъ* : prid. velik i prasl. i prasl. **br̄do*: tkalački češalj) Sve što smo kazali za prethodni oronim vrijedi i za ovaj. U pitanju

¹¹ U Rječniku bosanskoga jezika uz riječ *kùstura* naznačeno je arapsko porijeklo riječi (ar.) uz objašnjenje „stari, istupljeni, izandali nož“ (2007: 332).

¹² „Izvedenica je na -*āk* od sveslav. i praslav. pridjeva (*junъ*), koji je propao u hrv.-srp. zbog homonimije mlad, a očuvao se samo u izvednicama“ (Skok 1972: II 785).

je, također dvokomponentni oronim, *nimina topographica*, čiji je kvalifikativ opisnoga karaktera i nema svoga oponenta u lokalnoj oronimiji.

Kāmēn (1054) (Or., 66) (< prasl. i stsl. kamy : kamen, stijena > каменъ : kamen) Oronim *Kāmēn* je tvorbeno bezafiksalan. Motivacija imenovanja je geomorfološki sastav i izgled tla.

Sjāhalica (1071) (Or., 67) (< s + prasl. *jaxati) Riječ je o tvorbenoj izvedenici pomoću prefiksa *s(a)-* i sufiksa *-ica* na glagoslku osnovu *jahal*. Oronim u sebi sadrži oblike života, odnosno putovanja u vrijeme imenovanja. Očito je da su jahaće životinje u doba imenovanja bile dominantno prevozno sredstvo, a naziv *sjahalica* označavao je mjesto na kojem se na putu uobičajeno odmaralo, što se prenijelo na cijelu planinu. Činjenica je da su na ovome terenu stoljećima bile veoma važne putne komunikacije.

Brūs (988) (Or., 68) (< prasl. *brusъ : vrsta oštrog kamena) Tvorbeno neizvedeni oronim motiviran geomorfološkim sastavom i izgledom tla.

Brèstić (1100) (Or., 69) (< prasl. *berstъ : vrsta bjelogoričnoga drveta) Oronim je izvedenica od fitonima sufiksom *-ić*. Motiviranost imenovanja je vrsta bjelogoričnoga drveta, po čemu je ovaj oronim fitotoponim.

Mālina (933) (Or., 70) (< prasl. *malina : svesl. i prasl. naziv za različite vrste jagodičastog voća, uglavnom tamnije boje, prvobitno brusnice < ie. *mel- : znači boju 'taman, nečist, zamazan) Bezafiksalni oronim koji je po svojoj motiviranosti fitotoponim. Ime je motivirano obiljem ove vrste grmolikoga voća.

Páležac (987) (Or., 71) (< paliti < prasl. i stsl. *pol- ; korijen *pol- dolazi i u izvedenicama tipa planuti gdje slog *la* nastaje po zakonu metateze likvida *lo* > *la*; u korijenju *pol-* > *pal-* dolazi do prijevoja vokala) Oronimska izvedenica složenom sufiksacijom pomoću sufiksa *-ež-ac*. Čest toponim. Imenovanje je motivirano kultiviranjem zemljišta paljenjem. Usp. Krč, Krčevina, obradive površine koje su nastale krčenjem i po tome imenovane.

Kŕnjā jēla (900) (Or., 72) (< prasl. *кѣръ : kratak i prasl. *(j)edla : vrsta crnogoričnoga drveta) Dvokomponentni oronim čiji je upravni član fitonim, a ulogu kvalifikativa nosi opisni pridjev koji upućuje na, u ovom slučaju određenu visinsku manjkavost. Oronim bi po svojoj motiviranosti mogao biti i *nomina metaphorica* s obzirom da svojim izgledom asocira na krnju jelu, iako je na ovome terenu potvrđeno i postojanje ove vrste crnogoričnoga drveta.

Kōžjē br̄do (966) (Or., 73) (< prasl. i stsl. koza¹³ i prasl. *byrdo: tkalački češalj) Oronim je dvokomponentan. Ulogu kvalifikativa ima pridjevska izvedenica od zoonima *koza*, pa bismo prema tome mogli kazati da je oronim zoonimne motiviranosti.

¹³ Što se tiče etimologije Skok navodi da postoje dva tumačenja. U izvorima korištenim u ovome radu zastupljena su tumačenja koja „pretpostavljaju za praslav. *oza s prefiksom *k-*, pozivajući se na paralelu sa *kost*“ (1972: II 173). U Malom staroslavensko-hrvatskom rječniku u vezi sa imenicom koza nalazimo primjere *kozъль* : kozlić, *kozъль* : prid. kozji i *kozълę* : kozle (2004: 115).

Upravni član, geografski pojam brdo, imenovan je po tome što su na njemu obitavale, odnosno čuvane koze.

Grāb (881) (Or., 74) (< prasl. *grabrъ vrsta bjelogoričnoga drveta) Oronim je fitotoponim motiviran vrstom drveta. Tvorbeno je bezafiksalan. Imenica *grab* je česta u toponimiji.¹⁴

3. Klasifikacije

3.1. Semantička klasifikacija

3.1.1. Oronimi apelativnoga porijekla

Sa semantičko-leksičkoga aspekta najveći broj oronima iz ovoga korpusa nastao je toponimizacijom apelativa. Manji broj ih je onimnoga porijekla i uglavnom su izvedeni od antroponima.

Među oronimima apelativnoga porijekla, u skupini imena uvjetovanih fizio-geografskim svojstvima tla razaznajemo geografske termine (*Velika glava, Petrov brijeg, Mandino brdo, Dragača, Sovrsko brdo, Vrhovi, Golo brdo, Borovo brdo, Vr(h)ovi, Vijenac, Hum, Čemerska planina, Kosa, Brda, Moševičko brdo, Glavica, Bijelo brdo, Borova glava, Vrhovi, Junakovačko brdo, Veliki vrh, Veliko brdo, Kozje brdo*), toponime koji upućuju na oblik, položaj i izgled tla (*Velika plana, Plješevica, Oštrik, Visovac, Golo brdo, Šiljak, Ravni Nabožić, Završje, Šatorica, Osredak, Ravni zid, Bijelo brdo, Velike šume, Krnjača, Ozren, Veliki vrh, Veliko brdo, Krnja jela*), geomorfološki sastav tla (*Karašnica, Grohot, Kamen, Brus*), fitotoponime (*Borovo brdo, Čemerska planina, Jasen, Lipovac, Brezica, Jela, Borova glava, Breze, Brestić, Malina, Krnja jela, Grab*) i zootoponime (*Kozje brdo, Runjevica, Šiljegovišće*)

U skupini fitotoponima mogli bismo izdvojiti posebnu skupinu koja nije motivirana niti jednom posebnom biljnom vrstom nego zajednicom biljaka. Ovakvoga porijekla u našem korpusu bili bi oronimi: *Haluge, Velike šume* i *Gvozd*¹⁵. Unutar

---

¹⁴ Usp. Grabovica i Grabov potok (Kasumović 1991: 121). „U BiH toponima s osnovom grab ima više od dvadeset“ (Isto).

¹⁵ U toponomastičkim radovima nailazimo na tumačenja koja toponimima iz ove semantičke skupine pridodaju značenja odraza duhovnoga života. „Gaj: toponim ukazuje na moguću funkciju lokacije kao svetišta tokom ranog srednjeg veka, kada su određeni gajevi, zasadi hrasta itd. mogli služiti kao mesta za vršenje obrednih radnji. Slično značenje ima i toponim Dubrave“ (Sremac 2008: 316). Zanimljivo je, također, i Šimunovićevo zapažanje u vezi sa ovakvim imenovanjima. „Na zapadnom dijelu Balkanskog poluotoka izostaje npr. šuma u toponimima, ali su česti *gozd / gvozd (...), dubrava / dubrova (...), drezga (...), gaj (...), loza (...), bor (...), lijes (...), lug (...), husta (...), kucija (...)*“ (Šimunović 1982: 240). „Sama šuma je recentan oblik u jezičnoj upotrebi i zato je slabo potvrđen u toponimiji“ (Skračić 2011: 110).

fitotoponima moguće je izvršiti klasifikaciju prema vrsti drveta, vrsti trave, vrsti uzgajane poljoprivredne kulture i sl. (usp. Cicmil-Remetić 2000). U našem korpusu najviše je imenovanja prema vrsti drveta. U neusporedivo manjoj mjeri zastupljene su uzgajane poljoprivredne kulture¹⁶. Imenovanja prema vrsti trave su također veoma rijetka, izuzetak je vrsta čemerika.

Također primjećujemo da imenovanja izvedena od naziva životinja (zootoponimi) nisu brojna, te da mogu biti metaforična, tj. nastala po sličnosti sa pojedinim životinjama, odnosno dijelivima njihovoga tijela. U našem korpusu takav je oronim *Kopitovac*. I ovdje bismo mogli izdvojiti tzv. kulturne zootoponime koji su u neposrednoj vezi sa uzgajanim životinjskim vrstama kao što su *Plane* i *Velika Plana*.

U semantičkoj skupini kulturno-povijesnih i privrednih oronima prepoznajemo odraz društvenoga života (*Gradina*, *Sjahalica*) i način kultiviranja zemljišta (*Paležac*). Izdvajaju se i tri oronima čije je imenovanje u neposrednoj vezi sa duhovnim životom (*Dernek*, *Nabožić* i *Spasovo brdo*).

3.1.2. *Oronimi onimnoga porijekla*

Toponimi onimnoga porijekla novijega su postanka. Javljaju se u 15. stoljeću. „Posjedovna značenjska skupina dolazi do izražaja u feudalnom poretku kad imenovatelja manje zanima kakav je, koliki je i gdje je dotični zemljopisni sadržaj koji treba imenovati koliko mu je važno istaknuti čiji je dotočni posjed“ (Šimunović 1992: 259). U savremenoj ilijaškoj toponimiji ovakva imenovanja su uglavnom zaselačkoga tipa. Motivirana su najčešće dominantnošću prezimena na određenom naseljenom lokalitetu. Iako znatno manje, ovakva imenovanja zastupljena su i u ilijaškoj oronimiji. Nastali su izvođenjem od postojećih toponima (*Sovrlsko* / *Sovrško brdo* < ojkonom Sovrle i *Moševičko* / *Moševačko brdo* < ojkonom Moševići), ili od antroponima (*Đurino brdo*, *Petrov brijeg*, *Mandino brdo*, *Đurina sječa*). Među oronimima onimnoga porijekla u našem korpusu, koje, primjećujemo, karakteriše dvočlanost, izdvaja se eliptični antropotoponim *Jovine*.

Iako je uobičajeno da prisvojni pridjev u funkciji jednočlanoga toponima antroponimnoga postanja dolazi u srednjem rodu (Županović 1998: 277), ovdje se to nije dogodilo. Toponim u obliku prisvojnoga pridjeva, koji je očito dobio ime po nekadašnjem vlasniku, zadržao je ženski rod množine apelativa uz koji je nekada bio.

---

¹⁶ Toponimi nastali po vrsti uzgajanih poljoprivrednih kultura u toponomastičkim radovima nazivaju se i „kulturnim“ toponimima. „U kulturne toponime svrstavaju se imenovanja svesnog ljudskog napora i želje da se prirodni resursi stave u funkciju životnih potreba stanovništva“ (Cicmil-Remetić 2000: 1374).

3.2. *Strukturalna klasifikacija*

S aspekta strukturalnoga ustrojstva ilijaške oronime možemo razvrstati¹⁷ na jednočlana i dvočlana (višečlana) imena, pri čemu jednočlana imena dalje razvrstavamo u tri osnovne grupe koje, također, imaju svoje podgrupe.

3.2.1. *Jednočlana imena*

Jednočlani oronimi ilijaškoga kraja s obzirom na svoju strukturu mogu biti primarni i derivirani. Među deriviranim, s obzirom na sudjelovanje tvorbenih sredstava, uočićemo sufiksne i sufiksno-prefiksne tvorbe.

Primarna (neizvedena) imena ili bezafiksni toponimi su oni jednočlani oronimi Ilijaša i okolice apelativnoga porijekla nastali toponimizacijom bez ikakvih dopuna i oni se značenjem ne poklapaju sa značenjem homonimnih apelativa (Šimunović 2009). To mogu biti geografski termini koji služe za imenovanje tla prema izgledu, obliku ili sastavu (*nomina topographica*), ali i toponimi motivirani objektima na terenu, vegetacijom i sl. (*Brda, Brdo, Brus, Haluge, Hum, Kamen, Kosa*) i imena metaforičke markiranosti, odnosno toponimske metafore (*nomina metaphorica*) kao što su *Čokor, Grohot, Gudelj, Krst*.

Derivirana (izvedena imena) ili afiksni toponimi su toponimi koji se, ne samo značenjem, kao što je slučaj kod primarnih (neizvedenih) ili bezafiksni toponima, nego „ni strukturalno ne poklapaju ni sa apelativom ni sa imenima od kojih su nastala“ (Šimunović 2009: 31), a nastala su izvođenjem (derivacijom). Sufiksi su, dakako, najplodnija tvorbeni sredstva kada su u pitanju toponimske izvedenice. Za razliku od prefiksa koji dolaze na početku izvedenice i koji su uglavnom, prilično jasno odvojeni od osnove, sufiksi koji dolaze na kraju izvedene riječi podložni su fonetskom i morfološkom sjedinjenju s osnovom tvorenice zbog čega je granicu

¹⁷ U toponomastičkoj literaturi nailazimo na različite strukturalne klasifikacije toponima, npr. podjela na bezafiksne, afiksne i složene (Martina Bašić 2009); proste riječi, složenice, dvočlani nazivi i tročlani nazivi (Mileta Bukumirić 2007); neizvedeni jednočlani nazivi, izvedenice, složenice sa punoznačnim dijelovima, prijedložno-padežne sintagme, višečlani nazivi (Golub Jašović 2007); itd. Strukturalna klasifikacija toponima za koju smo se opredijelili u ovome radu temelji se na proučenim dosadašnjim iskustvima sličnih toponimijskih istraživanja i predstavlja simbiozu njihovih rezultata, a koja nam se činila najprimjerenijom u strukturalnoj klasifikaciji toponimijskoga korpusa na kojem se temelji ovaj rad. To je, najvećim dijelom, Šimunovićeva strukturalna klasifikacija koja, s obzirom na strukturalnu razliku: „(1) imena nastala toponimizacijom apelativa bez ikakvih dopuna, koji mogu biti zemljopisni i gospodarski termini, te toponimske metafore, (2) imena nastala dodavanjem afiksa i (3) složene toponime u koje ulaze imena toponimske sraslice te dvočlane i višečlane toponimske sintagme“ (Čilaš Šimpraga 2005).

između sufiksa i osnove katkada teško odrediti. Ovaj problem je naročito izražen kod toponimskih izvedenica čija je etimologija nejasna. U strukturama ilijaških oronima bilježimo sufikse: **-ac**¹⁸; **-ovac** / **-evac**, **-inac**: *Kopitovac, Lipovac, Paležac, Vijenac, Visovac, Piskavac*; **-ač** / **-ača** / **-ače** / **-ači**: *Dragača, Krnjača*; **-ak** / **-jak**¹⁹: *Šiljak, (O)sedak*; **-ica**; **-ovica**, **-enica**: *Runjevica, Plješevica, Karašnica, Glavica, Šatorica, Brezica, Nožice, Sjahalica*; **-ić**: *Brestić*; **-ik** / **-ovik**: *Oštrik*; **-ina** / **-ine**; **-ovine** / **-evine**: *Jovine, Gradina, Nebešina*; **-ište** / **-išće**: *Bojišće, Šiljegovišće*; **-je**: *(Za)vršje*; **-nik**: *Lipnik*; **-ovi** / **-evi**: *Vr(h)ovi*.

Prefiksi, koji u toponimskoj tvorbi nisu samo dio imenske strukture, već su nosioci značenja koje imaju kao prijedlozi, tj. određuju prostorni odnos objekta i vrše lokalizacijsku funkciju, u tvorbi ilijaških oronima veoma su malo zastupljeni. Riječ je zapravo o prefiksno-sufiksno²⁰ načinu tvorbe, i uglavnom je riječ o dodavanju prefiksa na sufiksnu izvedenicu kao u primjeru *Nabožić* (na + *Božić*), odnosno sufiksa na prefiksnu izvedenicu, kao u primjeru *Završje* (zavrh + je).

Složeni toponimi ili toponimske sraslice znatno su manje zastupljene u tvorbenome sistemu bosanskoga jezika, a među ilijaškim oronimima ne nalazimo niti jednu potvrdu.

3.2.2. Dvočlana imena

Tvorbeni obrasci dvokomponentnih oronima u ilijaškom korpusu su: **pridjev + imenica / apelativ** (*Velika plana, Velika glava, Golo brdo, Borovo brdo, Ravni zid,*

¹⁸ Sufiksi *-ci* (< *-ac*), *-jani* i *-ari*, koji sudjeluju u derivaciji ojkonima etničkoga postanja, ukazuju na mlađi ojkonimni sloj. (Šimunović 1992)

¹⁹ U našem primjeru sufiks *-ak* / *-jak* navodimo kao varijante. U literaturi nailazimo na različite pristupe, od toga da se tretiraju „palatalnim, odnosno nepalatalnim varijantama istog sufiksa“ (Štasni 2007: 932), ili pak zasebnim sufiksima koji uvjetuju različito značenje izvedenice od kojih su „jedne različite po značenju, a druge označavaju stanovnike mjesta“ (Babić 1986: 91).

²⁰ Ovakvom nazivu tvorbenoga načina koji u deriviranoj riječi podrazumijeva sudjelovanje i prefiksa i sufiksa kao derivativnih elemenata, a koji je općeprihvaćen u našim gramatikama (Jahić, Halilović i Palić 2000; Babić 2002), suprotstavlja se Midhat Riđanović u svojoj kritici *Gramatike bosanskoga jezika* (Jahić, Halilović i Palić 2000) prezentiranoj u knjizi *Totalni promašaj* (Riđanović 2003) smatrajući da prefiksno-sufiksna tvorba, zapravo, „ne postoji u ljudskom jeziku“. „Ono što je najvažnije u derivaciji, a to je da je ona PROSCES, u toku kojeg se često na riječ kojoj je dodat prefiks kasnije u derivaciji dodaje sufiks, ali to se nikad ne dešava *istovremeno!* (...) Prema tome, nema nikakve prefiksno-sufiksne tvorbe, postoji samo prefiksna i sufiksna tvorba unutar procesa derivacije, u kojem svaki korak ima svoje gramatičko opravdanje.“ (Riđanović 2003: 94-96). U ovome radu držat ćemo se naziva zastupljenog u navedenim gramatikama na kojima se temelji strukturalna klasifikacija oronima našega

Bijelo brdo, Velike šume, Borova glava, Junakovačko brdo, Veliki vrh, Veliko brdo, Krnja jela, Kozje brdo), **pridjev + toponim** (*Ravni Nabožić*), **toponim + imenica / apelativ** (*Sovrlsko / Sovrško brdo, Moševičko / Moševačko brdo*), **antroponim + imenica / apelativ** (*Đurino brdo, Đurina sječa, Mandino brdo, Petrov brijeg, Šarentov grob / greb*).

U ovu grupu ćemo svrstati i oronim koji onomastička literatura naziva eliptičnim. Riječ je, zapravo, o jednočlanim toponimskim likovima koji su nastali kraćenjem od dvočlanih likova (*Jovine njive > Jovine*). Gramatički se radi o posebnom tvorbenom načinu, tzv. kategorijalnoj preobrazbi (Jahić i dr. 2000: 308). Na ovaj način, u ilijaškom toponomastikonu poimeničenjem (*supstantivizacijom*), uglavnom od pridjeva, nastala su tek četiri toponima: *Jovine* (ojkonim i oronim), *Kožlje* (ojkonim), *Krasan* (hidronim), *Ravne* (ojkonim), *Srednje* (ojkonim), *Vrapče* (ojkonim).

3.3. *Klasifikacija oronima s obzirom na jezičko porijeklo*

S obzirom na jezičko porijeklo oronime iz našega korpusa možemo podijeliti na idiootne (slavenskoga porijekla) i alogotne (neslavenskoga porijekla). Prisustvo alogotnih jezičkih elemenata uočeno je u manjem broju oronima. Grčki jezički elementi prisutni su u imenima antroponimnoga postanka (*Đurino brdo, Jovine, Petrov brijeg, Mandino brdo, Đurina sječa*), potom slijede oronimi turskoga porijekla (*Dernek, Šatorica*), latinskoga (*Velika plana, Plane*), albanskoga (*Šiljegovišće*) i rumunškoga (*Kustura*) (< rum. *cutitura*)²¹.

4. Zaključak

Savremena ilijaška oronimija baštinik je materijalne i duhovne kulture ovoga kraja i kao takva odraz je njegovih jezičkih i izvanjezičkih odlika.

Na temelju etimoloških i etioloških tumačenja i klasifikacija poznatih u savremenim onomastičkim istraživanjima možemo zaključiti da su ilijaški oronimi sa semantičko-leksikokoga aspekta najčešće apelativnoga porijekla. Ne nedostaju, međutim, niti oni onimnoga porijekla, pri čemu su zastupljeniji antroponimi, i u dva

---

²¹ Rječnik bosanskoga jezika Instituta za jezik Sarajevo, za razliku od ostalih rječnika ko rištenih u ovome radu, uz imenicu *kustura* navodi arapsko porijeklo (2007: 332), dok je objašnjenje riječi uglavnom u skladu sa onima koja nude ostali rječnici. Riječ nalazimo i u Isakovićevom *Rječniku karakteristične leksike u bosanskom jeziku*, uz istovjetno objašnjenje, ali bez natuknice o jezičkom porijeklu. Škaljić ovu riječ ne navodi u *Turcizmima u srpskohrvatskom jeziku* (1979).

slučaja ojkonimi. Ova analiza upućuje nas na činjenice koje su stanovništvu ovoga kraja bile bitne u vrijeme imenovanja i dovoljno razlikovne da bi se identificirao imenovani referent. Sa tvorbenoga aspekta među ilijaškim oronimima zastupljene su jednočlane i dvočlane tvorbe, te utvrđen sufiksalni način izvođenja kao najbrojniji. Izostaju prefiksalne tvorbe i slaganje. Neslavenski jezički supstrat prisutan je u manjoj mjeri a zastupljeni su grčki, latinski, turski, albanski i rumunski.

Prilog: Rječnik i karta oronima istraživanog područja

B

Bijelo brdo (1960) (Or., 44) n., sg.t.
Bòrova gláva (1159) (Or., 2) f., sg.t.
Bòrovo brdo (1064) (Or., 25) n., sg.t.
Brda (1173) (Or., 35) n., pl.t.
Brèstić (1100) (Or., 69) m., sg.t.
Brèze (1022) (Or., 58) f., pl.t.
Brèzica (1305) (Or., 41) f., pl.t.
Brús (988) (Or., 68) m., sg.t.

Č

Čèmerskà planina (1263) (Or., 28) f., sg.t.
Čòkor (649) (Or. 20) m., sg.t.

D

Dèrnek (1465) (Or., 30) m., sg.t.
Dràgača (745) (Or., 8) f., sg.t.

Đ

Đúrina sjèča / Đūrina sjèča (585) (Or., 9) f., sg.t.
Đúrino brdo / Đūrino brdo (522) (Or., 1) n., sg.t.

G

Glávica (884) (Or., 37) f., sg.t.
Gòlò brdo (761) (Or., 16) n., sg.t.
Gràb (881) (Or., 74) m., sg.t.
Gràdina (1016) (Or., 39) f., sg.t.

Gròhot (1186) (Or., 54) m., sg.t.

Gùdelj (1158) (Or., 59) m., sg.t.

Gvôzd (1153) (Or., 53) m., sg.t.

H

Hàluge (Or., 21) f., pl.t.

J

Jàsēn (1229) (Or., 34) m. sg.t.

Jéla (1374) (Or., 50) f., sg.t.

Jòvine (569) (Or., 2) f., pl.t.

Junákovačkō bŕdo (1128) (Or., 62) n., sg.t.

K

Kàmēn (1054) (Or., 66) m., sg.t.

Kàrašnica (572) (Or., 17) f., sg.t.

Kík (854) (Or., 23) m., sg.t.

Kòpitovac (1013) (Or., 57) m., sg.t.

Kòsa (1254) (Or., 32) f., sg.t.

Kòzjē bŕdo (966) (Or. 73) n., sg.t.

Kŕk (1091) (Or., 51) m., sg.t.

Kŕk (1091) (Or., 55) m., sg.t.

Kŕnjā jéla (900) (Or., 72) f., sg.t.

Kŕnjača (1073) (Or., 48) f., sg.t.

Kùstura (999) (Or., 61) f., sg.t.

L

Lìpa (1063) (Or., 33) f., sg.t.

Lìpovac (1358) (Or., 40) m., sg.t.

M

Màlina (933) (Or., 70) f., sg.t.

Móševićkō bŕdo (1263) (Or., 36) n., sg.t.

N

Nàbožić (922) (Or., 22) m., sg.t.

Nòžice (1215) (Or., 60) f., pl.t.

O

- Òsredak (847) (Or., 42) m., sg.t.
Òštrik / Òštrik (838) (Or., 10) m., sg.t.
Òzren (1453) (Or., 63)

P

- Páležac (987) (Or., 71) m., sg.t.
Pètrov brijeg (631) (Or., 7) m., sg.t.
Piskavac (680) (Or., 13) m., sg.t.
Pláne (755) (Or., 14) f., pl.t.
Pljèševica (708) (Or., 6) f., sg.t.
Pögladīn (1221) (Or., 49) m., sg.t.

R

- Râvnī Nâbožić (1021) (Or., 54) m., sg.t.
Râvnī zīd (1133) (Or., 43) m., sg.t.
Rūnjevica (609) (Or., 3) f., sg.t.

S

- Sjählica (1071) (Or., 57) f., sg.t.
Sövriskō bŕdo / Sövriskō bŕdo / Stúdino bŕdo (583) (Or., 12) n., sg.t.

Š

- Šaréntov gröb (764) (Or., 19) m., sg.t.
Šátorica / Šâtorica (875) (Or., 38) f., sg.t.
Šiljak (817) (Or., 18)
Šiljégovišće (597) (Or., 5) n., sg.t.

T

- Tûk (1244) (Or., 45) m., sg.t.

V

- Vèlikā plána (556) (Or. 4) f., sg.t.
Vèlikē šùme (1100) (Or., 46) f., pl.t.
Vèlikī vŕh (1200) (Or., 64) m., sg.t.
Vèlikō bŕdo (1012) (Or., 65) n., sg.t.
Vijénac (1288) (Or. 27) m., sg.t.
Vísovac (731) (Or., 11) m., sg.t.

Vihovi (1089) (Or., 56) m., pl.t.

Vihovi (1188) (Or., 26) m., pl.t.

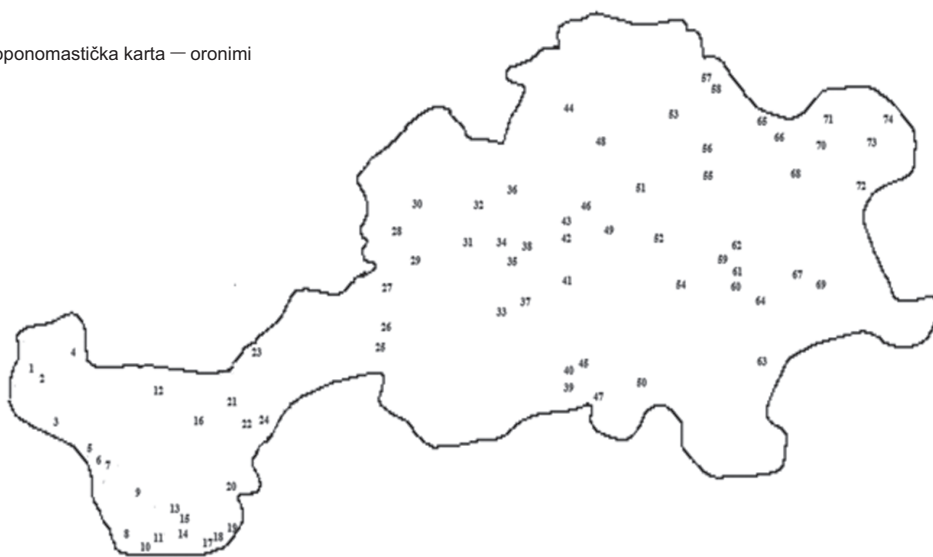
Vihovi (814) (Or., 15) m., pl.t.

Z

Závor (1226) (Or., 31) m., sg.t.

Závřšje (1392) (Or., 29) m., pl.t.

Toponomastička karta — oronimi

Literatura

Babić, Stjepan (2002), *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*, Nakladni zavod *Globus*, HAZU, Zagreb.

Barić, Iljko (2008), *Taračin Do sa okolicom*, KSC i Radio Ilijaš, Ilijaš.

Bodiroga, Neđo (2002), *Mrakovo i okruženje*, Kulturno prosvetna zajednica Srbije, Beograd.

Bogdanović, Nedeljko (2008), „'Vezane' lekseme u fitonimiji“, *Južnoslovenski filolog*, LXIV, str. 15–19.

Brozović Rončević, Dunja (2010), „Toponomastičko nazivlje između jezikoslovlja i geografije“, *FOC* 19, str. 37–46.

Bukumirić, Mileta (2007), „Toponimija severnog dela Ibarskog Kolašina“, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, XXXVII, str. 15–56.

- Cicmil-Remetić, Radojka (2000), „Fitonimi i zoonimi u toponimiji durmitorskog sela Crne Gore“, *Južnoslovenski filolog* LVI, str. 1371–1380.
- Čilaš Šimpraga, Ankica (2005), „Bračka toponimija“ (prikaz), *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 31, str. 17–19.
- Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo (2004), *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Filipović, S. Milenko (2002), *Visočka nahija : Naselja i poreklo stanovništva*, Mak, Visoko, Faks. Pretisak iz knjige: *Naselja i poreklo stanovništva*, Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1928.
- Frančić, Anđela (1995), „Prilog proučavanju međimurske ojkonimije i dvoleksemni ojkonimi s pridjevima *donji/gornji*“, *Rasprave za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, sv. 21, str. 25–50.
- Frančić, Anđela (2003), „Rečka mikrotoponimija“, *Rasprave Instituta hrvatskog jezika i jezikoslovlja*, knj. 29, str. 373–389.
- Jahić, Dževad, Halilović, S. i Palić, I. (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Jahić, Dževad (2010), *Rječnik bosanskog jezika*, tom prvi i tom drugi, ANU BiH i Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika. Trilogija o bosanskom jeziku*, Ljiljan, Sarajevo.
- Jašović, Golub (2007), *Struktura i tvorba mikrotoponima i ojkonima u okolini Kuršumlje*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta XXXVII, Beograd, 79–88.
- Kapović, Mate (2006), *Toponimija sela Prapatnice u Vrgorskoj krajini*, FOC 15, Zagreb, str. 113–131.
- Kasumović, Ahmet (1991), *Toponimi, etnici i ktetici Tuzle i okoline*, DP Grafičar – Izdavačka djelatnost, Tuzla.
- Klaić, Bratoljub (1978), *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb.
- Pašić, Ibrahim (2008), *Predslavenski korijeni Bošnjaka*, knj. I i II, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Fakultet humanističkih nauka, Mostar.
- Rakić, Stanimir (2005), „O izvođenju imena stanovnika gradova i oblasti (-anin: jedan sufiks ili dva), *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 48, str. 267–275.
- Rečnik srpskohrvatskoga književnoga jezika I – VI*, Matica Srpska, Novi Sad, 1973. (1967)
- Riđanović, Midhat (2003), *Totalni promašaj / Prikaz Gramatike bosanskog jezika*, „Šahinpašić“, Sarajevo.
- Rječnik bosanskog jezika* (2007), Institut za jezik, Sarajevo.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, JAZU, Zagreb, 1976.

- Skok, Petar (1971), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III*, JAZU, Zagreb.
- Skračić, Vladimir; A., Jurić (2004), „*Krški leksik zadarske regije*“, *Geoadria*, 9/2, str. 159–172.
- Skračić, Vladimir, ur. (2010), *Toponimija otoka Murtera*, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar.
- Skračić, Vladimir (2011), *Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- Smailović, Ismet (1990), *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*, II izdanje, El-Kalem, Sarajevo.
- Šimunović, Petar (1979), „*Tipološko-strukturalni ogled istarske ojkonimije*“, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik i književnost IFF*, IV–V, Zagreb, str. 219–249.
- Šimunović, Petar (1982), „*Zemljopisna imena kao spomenička baština materijalne i duhovne kulture*“, *Rasprave*, 8–9, str. 231–252.
- Šimunović, Petar (2009), *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Škaljić, Abdulah (1979), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, četvrto izdanje, Svjetlost, Sarajevo.
- Štasni, Gordana (2007), „*Nomina loci sa nazivom biljke u tvorbenoj osnovi*“, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 50 (1–2), 227–238.
- Vidović, Domagoj (2008), „*Toponimija sela Dubljani u Popovu*“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 34, str. 431–448.

Adresa autorice
Author's address

Popovići br. 2
71 237 Ilijaš
BiH
nihada.ibrisimovic@gmail.com

ORONYMS OF ILIJAŠ AND SURROUNDINGS

Summary

In this paper about seventy Ilijaš oronyms have been described from the semantic and structural analysis point of view. The names included in this paper refer to elevations of over five hundred meters above sea level. The present corpus is drawn up on the basis of written sources and fieldwork research. In addition to etymological and aetiological interpretations, the paper also contains toponomastic map and dictionary of oronyms with pronunciation.

Key words: oronyms, Ilijas and the surroundings, eymology, aetiology.

UDK 811.163.4*3'355'282(497.6 Živinice)(045)

801.612:81'282(497.6 Živinice)(045)

Izvorni naučni rad / Original scientific paper

Primljen / Received on 17. 8. 2013.

Prihvaćen za objavljivanje /

Accepted for publication on 5. 10. 2013.

Refik BULIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

AKCENATSKE OSOBINE ARHAIČNIJIH GOVORA ŽIVINIČKOGA KRAJA UZ GORNJI TOK SPREČE

U ovom se radu predstavljaju najznačajnije akcenatske osobine arhaičnijih govora živiničkoga kraja uz gornji tok rijeke Spreče. Ovi govori pripadaju ijekavsko-šćakavskom dijalektu i odlikuju se neprenesenim dugosilaznim akcentima, izostankom duljenja vokala u poziciji vokal + sonant + konsonant, prisustvom predakcenatskih dužina, ali imaju i drugih akcenatskih specifičnosti.

Ključne riječi: prozodem, distribucija, dugosilazni akcent, kratkosilazni akcent, dugouzlazni akcent, kratkouzlazni akcent

1. Pod arhaičnijim govorima živiničkoga kraja uz gornji tok Spreče u ovome se radu podrazumijevaju oni mjesni govori koji se u podjeli ijekavskoga govornoga kompleksa svrstavaju u Vukovićev arhaičniji govorni tip.¹

Akcenatski sistem ovih govora po inventaru prozodijskih jedinica ne odstupa od novoštokavskih govora i standardnog jezika. U njima nema sačuvanoga metatonijskog akuta. Bilježio ga je Brabec u tuzlanskoj oblasti, ali i on naglašava “da je stari akut gotovo svugdje dobio silaznu intonaciju i da se javlja sporadično, a ne sistemski” (1955: 49).

---

¹ V. Vuković 1963:18. To su govori Gračanicē (Gr), Zelënikē (Zel), Svòjata (Sv), Gòrnē Lùkavicē (GL), Dòñē Lùkavicē (DL) i Bašigovācā (Baš).

2. Distribucija prozodema u akcenatskom sistemu ovih govora odstupa od ortoepskog standarda bosanskog jezika i novoštokavskih govora. Akcent u ovim mjesnim govorima može se ostvariti u bilo kojem slogu riječi, uključujući i otvorenu ultimtu.

Ograničenja u raspodjeli, ipak, postoje i odnose se na mjesto pojedinih prozodema. Ovi govori ne znaju za kanovačko duljenje.

2.1. Dugosilazni akcenti mogu doći na svim slogovima u riječi, pa i na otvorenoj ultimi. U ovim je govorima dugosilazni akcent gotovo dosljedno neprenesen i veoma su rijetki primjeri leksema u kojima alterniraju nepreneseni dugosilazni akcenti s prenesenim uzlazne intonacije. Pojava prenesenoga dugosilaznog akcenta vezana je samo za mlađe obrazovane predstavnike ovoga govornog idioma, ali ni kod njih nije dosljedna.

Kad dolazi poslije sloga sa kratkim vokalom, dugosilazni akcent može doći:

a) na nekom od unutarjih slogova:

fotokôpija (Sv), *Jugoslâvija* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *kopânje* (GL, Sv), *nadârena* (Gr), *otarasâju* (Gr), *spomênemo* (Gr), *televîzora* (Gr), *uniđê* (Gr), *uvrâtise* (Gr);

b) na zatvorenoj ultimi:

avâz (Sv), *borîm* (Sv), *etûd* (Sv), *evâm* (Gr), *findžân* (Gr, Sv), *Gojčîn* (Gr), *Hajrudîn* (GL, Gr, Sv), *jenôč* (Gr, Sv), *kakôj* (Gr), *Kurân* (DL), *maksûz* (GL, Gr, Sv, Zel), *petôn* (Sv), *počêt* (Sv), *Refîk* (Baš, GL, Gr, Sv, Zel), *safûn* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *slobodnjâk* (DL), *soldât* (Sv), *šašîr* (Sv), *terlâl* (Sv), *učîm* (DL), *ramazân* (Gr);

c) na otvorenoj ultimi:

bolî (Gr), *djecê* (Gr, Sv), *medresê* (DL, Gr), *nogê* (Gr), *parê* (Gr), *postî* (DL), *sdovê* (DL), *učî* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *vojskê* (Gr), *ženê* (Gr).

Kad dolazi poslije sloga sa dugim vokalom, dugosilazni akcent može biti:

a) na otvorenoj ultimi:

ahmedijê (DL), *bâbê* (DL, GL, Sv, Zel), *dânâ* (DL, Gr), *kônjâ* (Gr), *ljūdî* (Gr), *minûtâ* (Gr), *mjesecî* (DL, Sv), *müzû* (Gr), *nêcê* (GL, Gr, Sv, Zel), *Ôsmê* (DL), *partizânâ* (Gr), *profitêrâ* (DL), *Râmê* (Gr), *Smâjê* (Gr), *šûtî* (DL), *tîrnê* (Sv), *trâvê* (Gr, Sv, Zel);

b) na zatvorenoj ultimi:

Âvdîn (DL), *bâbîn* (Sv), *Jâsîn* (DL, Sv), *trîpût* (GL, Sv).

2.2. Kratkosilazni akcenti mogu doći na svim slogovima u riječi, osim na otvorenoj ultimi.

Javljanje neprenesenih kratkosilaznih akcenata na nekom od unutarnjih slogova u riječi susreće se u ovim govorima u:

a) riječima slavenskog porijekla:

četerësница (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *donijet* (GL, Sv), *evogđr* (Sv), *nanijet* (Gr, Sv), *umrijet* (DL, Sv), *vjerovätno* (Sv), *vodijer* (Sv), *Zalijehću* (Sv);

b) riječima neslavenskog porijekla:

dirëkno (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *ekonomist* (Sv), *haliköpter* (Sv), *intedänt* (Sv), *intelegënt* (Sv), *komadänt* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *korëktnöšt* (Sv), *mumënt* i *momënt* (Sv), *paradäzja* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *połuprivreda* (Baš, Sv), *prevaränt* (Sv), *simulänt* (Sv), *taksist* (Gr, Sv).

Najveći broj primjera s kratkosilaznim akcentom izvan inicijalnog sloga su imenice, potom glagoli s dvosložnim refleksom jata s kratkosilaznim akcentom na prvom slogu, a onda prilozima i uzvicima.

2.3. Uzlazni akcenti se u ovim govorima mogu naći na svim slogovima, osim na posljednjem, kao i u standardnom jeziku, te se ovdje neće navoditi primjeri.

2.4. Ovi govori dobro čuvaju postakcentatsku dužinu:³

břšljën (Sv), *čëljäd* (Gr, Sv), *dvökät* (Baš, DL, Sv), *glëdëčë* (Sv), *išâräj* (Sv), *šitë* (Gr, Sv), *kışalä vöda* (Sv), *könjeniči* (Sv), *nëmöj* (GL, Sv), *öktömbar* (GL, Sv), *palitičär* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *pëndžër* (GL, Sv, Zel), *pätenik* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *rödäk* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *srnëm* (Sv), *svrdö* (Sv), *tëhvïd* (GL, Sv, Zel); *visokï* (Sv), *zëmljenï* (Sv, Zel), *zëlenï* (GL, Sv); *vïdïš* (GL, Sv, Zel).

Izostajanje postakcentatske dužine kao odstupanja od Vukove i Daničićeve norme zabilježena su u:

---

² Kratkosilazni akcenti su se u ovim govorima lakše prenosili od dugosilaznih i najveći broj uzlaznih akcenata dobiven je njihovim prenošenjem za jedan slog prema početku riječi.

³ Brozović ističe da se dužina nenaglašenog sloga uglavnom strogo čuva na ijekavsko-šćakavskom području, s neznatnim odstupanjem na istočnoj periferiji prema Drini (1966: 149).

a) svim licima singulara, te 1. i 2. licu plurala prezenta nekih glagola I i II Beličeve vrste (tipa: *trésem, bèrem*)⁴:

bère (Sv), *bèreš* (Sv), *nabèrem* (GL, Sv), *narásteš* (Sv), *pèremo* (Gr, Sv), *plèteš* (Sv), *prédeš* (Sv), *rástem* (Sv), *trése* (Sv), *trésem* (GL, Sv);

b) svim licima singulara, te 1. i 2. licu plurala prezenta nekih glagola IV Beličeve vrste (tipa *øbujem*)⁵:

døbijemo (Gr), *døbiješ* (Baš, GL, Sv), *øbujem se* (Sv), *izuješ* (Sv);

c) u oblicima ženskog i srednjeg roda glagolskog pridjeva radnog glagola VI Beličeve vrste s vokalnim r⁶ u osnovi:

ùmrla (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *døprli* (Sv), *nävrla* (GL, Gr, Sv), *øbamrla* (Sv), *pøduprla* (Sv), *pømrli* (DL, GL, Sv, Zel), *prøždrlo* (Sv);

d) u pojedinačnim primjerima u kojima je izostanak postakcenatske dužine uvjetovan drukčijim akcentom u ovim govorima:

ávet (Sv), *dòzvala* (Sv), *názeb* (Sv), *òprala* (Baš, GL, Sv), *Svòjat*⁷ (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel).⁸

2.4.1. U ovim se govorima postakcenatska dužina javlja u primjerima u kojima izostaje u Vuka i Daničića:

a) u trećem licu plurala aorista:

č'košē (Gr, Sv), *dīgošē* (Gr, Sv), *otpòrišē* (Sv), *pòdigošē* (Baš, Sv), *t'gošē* (Sv), *ùvehnušē* (GL), *vīdošē* (Sv);

b) brojevi *devet* i *deset* uvijek su bez postakcenatske dužine:⁹

děset (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel),

děvet (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel).

---

⁴ U 3. licu plurala ovi glagoli imaju dugosilazni akcenat na otvorenoj ultimi: *berû* (Sv), *naberû* (GL, Sv), *narāstû* (Sv), *pletû* (Gr, Sv), *perû* (Gr), *rāstû* (Sv), *trēsû* (Baš, Sv).

⁵ Ovo izostajanje postakcenatske dužine fakultativno je.

⁶ Vokalno *r* je u ovim govorima dugo u leksemima: *č'rkva* (Sv), *k'rv* (GL, Sv), *v'rbā* (Sv, Zel). Vokalno *r* kratko je u govoru visočkih muslimana (Valjevac 1983: 301), kao što je i u govoru centralne Hercegovine (Peco 1964: 15; Peco 1957: 173).

⁷ Ovdje toponim, a u Daničića opća imenica.

⁸ Kod Daničića je: *ävēt, dōzvāla, nābrāla, nāzēb, òprāla, svòjāt* (1925: 80, 81, 185). Primjeri: *dōzvāla, nābrāla* i *òprāla* u ovim se govorima javljaju i s postakcenatskom dužinom, ali su češći bez postakcenatske dužine.

⁹ Vuk ima naporedne oblike bez dužine i s dužinom nenaglašenog sloga: *děvēt (děvet)* i *děsēt (děset)* – (1969: 114, 117).

2.4.2. U usporedbi s mlađim novoštokavskim govorima u kojima se javlja postakcenatska dužina u pojedinim oblicima u kojima je odsutna kod Vuka i Daničića, ove govore odlikuju sljedeće osobine¹⁰:

a) Prvi vokal *a* u nastavku dativa, instrumentala i lokativa plurala imenica *a*-deklinacije u ovim je govorima bez postakcenatske dužine, bez obzira na to prethodi li mu dug ili kratak slog:

brémama (Sv), *pjènama* (Sv), *sòbama* (Sv), *smjènama* (Baš, GL, Sv), *ù Las-tavicama* (GL), *vrànama* (Sv), *zgràdama* (Baš, Sv);

b) pridjevski sufiksi *-av*, *-ast* i *-ov* bez postakcenatske su dužine¹¹:

dřljav (Sv), *gàrav* (Baš, Sv, Zel), *gràbov* (Gr, Sv), *ljèskov* (Sv), *mřljav* (Sv), *přljav* (Gr, Sv), *bòrov* (Sv), *šàšav* (GL, Sv);

c) pridjevski sufiks *-in* redovno je dug s neprenesenim dugosilaznim akcentom ili postakcenatskom dužinom:

bābîn (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *Hānîn* (Sv), *māmîn* (Baš, Gr, Sv), *sestrîn* (Gr, Sv, Zel), *Sūlîn* (GL, Sv), *šūrîn* (GL, Sv);

d) prvi slog infinitivnih završetaka *-ati*, *-iti*, *-nuti* redovno je bez postakcenatske dužine:

būbnut (Sv), *hřdnut* (Sv), *nòsit* (GL), *slúžit* (Sv), *věhnut* (DL, Gr, Sv), *viknut* (Sv, Zel), *vòzit* (Gr, GL, Sv), *žígnut* (Baš, GL, Sv);

e) oblici genitiva imenica *oči* i *uši* nemaju postakcenatsku dužinu na penultimi, već na otvorenoj ultimi:¹²

òčijū (Baš, DL, Gl, Gr, Sv, Zel), *ùšiju* (Baš, DL, Gl, Gr, Sv, Zel);

f) oblik genitiva plurala imenice *ruka* ima kratkosilazni akcent s postakcenatskom dužinom na ultimi: *rūkū*;¹³

g) zamjenice kakav i njegov nemaju postakcenatsku dužinu:

kàkav (Baš, DL, GL, Sv), *négov* (GL, Sv, Zel);¹⁴

---

¹⁰ Kako bi se mogle praviti lakše usporedbe sa drugim govorima, redosljed izlaganja i primjeri koji su karakteristični za prisustvo i odsustvo postakcenatske dužine uglavnom su prema: Nikolić 1970: 103–106 i Nikolić:1966–67.

¹¹ Tako i: Halilović 1990: 302.

¹² Suprotno je u Srijemu, Mačvi i Tršiću (Nikolić 197: 104).

¹³ U Mačvi i Tršiću je kratkosilazni akcentat s kvantitetom na ultimi (Nikolić 1970: 105).

¹⁴ Zamjenice: *ovakav*, *takav*, *onakav* ovdje glase: *vākī*, *tākī*, *nākī*.

h) broj *jedan* je dosljedno bez postakcenatske dužine na penultimi: *jèdan*;

i) prvo lice prezenta pomoćnog glagola *biti* bez postakcenatske je dužine: *jèsam*, kao i odrični oblik *nísam*, koji se može čuti samo od mlađih govornika koji su pod utjecajem standardnog jezika usvojili taj oblik¹⁵;

j) bez postakcenatske su dužine prilozi:

dànas (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *jesènas* (GL, Gr, Sv), *nòćes* (GL, Sv),
večèras (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel);¹⁶

k) oblici genitiva i akuzativa singulara ličnih zamjenica za sva tri lica, upitnih zamjenica *ko* i *šta* i povratne zamjenice *sebe* nemaju postakcenatsku dužinu:

čèga (GL, Sv), *kòga* (Sv), *mène* (GL, Gr, Sv, Zel), *njèga*¹⁷ (GL, Sv), *sèbe* (GL, Gr, Sv, Zel), *tèbe* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel);

l) slog ispred sufiksa *-bje* imenica srednjeg roda može biti kratak i dug:¹⁸

gròhðe (Baš, GL, Sv), *sùdje* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *znànje* (Sv);
grâne (GL, Gr, Sv), *kopâne* (GL, Sv), *lîhće* (Baš, GL, Gr, Sv, Zel), *orâne* (Sv);

m) Neke imenice muškog roda na konsonant imaju postakcenatsku dužinu:

čètnīci (Gr, Sv), *kàmēn* (Sv, Zel), *krēmēn* (Sv);¹⁹

n) vokal *e* u imeničkom sufiksu *-ište* kratak je:

gòdište (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *kòsište* (Sv), *krùmpište* (GL, Sv), *ògnište*
(Gr, Sv), *rèpište* (Sv);

o) bez dužine su i deminutivni sufiksi *-čić* i *-ić*:

balònčić (GL), *kònčić* (Sv), *nòžić* (Sv), *přstić* (Baš, GL, Sv), *vòzić* (Sv).

2.5. Javljanje predakcenatske dužine izrazita je osobina govora živiničkoga kraja. Predakcenatska dužina može se javiti ispred svakog akcenta, osim kratkosilaznog,

---

¹⁵ Inače je na cijelom području: *nijèsam*.

¹⁶ Tako i: Halilović 1990.: 302; Valjevac 1983: 304.

¹⁷ Alternira s oblikom *něg*.

¹⁸ Dug slog imaju imenice s dugosilaznim akcentom na inicijalnom slogu ili neprenesenim dugosilaznim akcentom.

¹⁹ U govoru Zmijanja ove su imenice s fakultativnim redukcijama postakcenatskog kvantiteta (Petrović 1972: 186).

za šta nema potvrda u građi. Građa pokazuje da kvantitet najčešće dolazi ispred dugosilaznog i kratkouzlaznog, a najrjeđe ispred dugouzlaznog akcenta.²⁰

2.6. Vokal ispred konsonantske sekvence u kojoj je prvi član sonant a drugi opstruent u ovim govorima najčešće nema sekundarnog duljenja, već čuva etimološku kratkoću. To je izrazita osobina ovih govora.²¹

Za razliku od mlađih novoštokavskih govora, u kojima se javlja duljenje vokala pred sekvencom sonant + konsonant, u ovim govorima duljenje izostaje u sljedećim primjerima:²²

a) imenicama slavenskog porijekla:

bājka (= buba) (Sv), *čġanka* (GL), *gröblje* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *gröhdġe* (Baš, GL, Sv), *jārca* (Sv), *könci* (Sv), *löncu* (Gr, Sv), *lövca* (Sv), *Mārka* (Sv), *Mārko* (Sv), *mölca* (Sv), *mönci* (GL, Sv, Zel), *növca* (DL, Sv), *öbojci* (GL), *övca* (Gr, Sv), *pġrka* (Sv), *prävda* (GL, Sv), *Räjko* (Sv), *ränka* (Sv), *rönci* (Sv), *rövca* (Sv), *rövci* (Sv), *slämka* (Sv), *stārci* (GL, Sv), *stārka* (Sv), *sünce* (Baš, Gr, Sv, Zel), *trävka* (Sv), *trġgovci* (Sv), *vārka* (Sv), *zdrävġe* (Baš, DL, Sv), *žārka* (Sv);

b) imenicama neslavenskog porijekla:

bänka (GL, Sv), *börba* (Sv), *čġrga* (Sv), *čörba* (Baš, Sv), *Fäjka* (Zel), *Ćimka* (DL, Sv) *gänka* (Sv), *hälka* (Sv), *kärta* (Sv), *krämpa* (Sv), *lämpa* (Sv), *mārka* (GL), *öpanci* (Sv), *rämpa* (Sv), *Timka* (Sv), *tinta* (Sv), *törba* (Sv), *Türci* (Sv);

c) glagolima:

kärtat se (GL), *mántat* (Sv), *mänkat* (Sv), *prävdat* (Sv, Zel), *rävňat* (Baš, GL, Sv), *väjkat se* (Sv), *vintat* (Sv).

Duljenje vokala u poziciji ispred sekvence sonant + konsonant u ovim govorima dolazi u izoliranim primjerima, čiji su prozodijski likovi kao i u standardnom jeziku:²³

čġtänka (GL, Gr, Sv), *dġġevöjka*²⁴ (Sv), *ġġepöjka* (Sv), *Säräjka* (GL).

²⁰ O predakcentatskim dužinama u ovim govorima v. u: Bulić 2009: 84–93.

²¹ To je značajna osobina ijekavskošćakavskih govora, ono što im daje “pravo na dijalekatsku individualnost (Brozović 1966: 150).

²² Slični primjeri navode se i za druge ijekavskošćakavske govore: Brozović 1966: 150–151; Brabec 1955: 43–44; Halilović 1990: 304; Valjevac 1983: 300; Žuljić 1908: 347. Primjeri odstupanja od duljenja vokala pred sonantom iza koga nije konsonant daju se i u dijelu teksta o postakcentatskoj dužini.

²³ Slično i u: Halilović 1990: 304; Valjevac 1983: 300.

²⁴ Za dužinu vokala *o* u ovoj leksemi Brabec kaže da je “po svojoj prilici donesena iz drugih krajeva” (1955: 45). Ovdje se rijetko čuje *dġġevöjka*, uglavnom je *čürä*.

2.7. Prenošenje akcenta na proklitiku značajna je osobina ovih govora, ali ne i potpuno dosljedna, kao u istočnohercegovačkim govorima.²⁵ Prenošenje akcenta izostaje u sporijoj realizaciji iskaza ili kad govornici žele posebno naglasiti neku riječ, ali se može javiti i kao idiolekataska osobenost u sintagmama koje su u ovim govorima obične s prenesenim akcentima na proklitiku.

2.7.1. Prenošenje akcenata na proklitike po pravilima starog prenošenja²⁶ vrši se sa više kategorija riječi.

a) Prenošenje akcenta s imenica:

- imenica ženskog roda na *-a*:

ì škōlē (Sv), *nā noge* (DL), *ù Bosni* (DL), *ù strānu* (Sv);

- imenica ženskog roda na konsonant:

ì nōć (Gr), *nā kōst* (Sv), *nā nōć* (Sv), *òd glādi* (GL), *òd žēđi* (Baš, Sv), *svù nōć* (Gr, Sv), *ù křv* (Sv), *ù zōb* (Sv), *zā kōst* (Sv);

- imenica muškog roda na suglasnik:

dō mrāka (DL), *ì dān* (Gr), *nā krāj gòdinē* (Sv), *ù mēd* (Sv), *ù sīna* (Gr), *ùši izele iza vrāta* (Sv), *zā dān* (Sv), *zā noktom* (Sv);

- imenica srednjeg roda:

nā drvo (Sv), *nā mōre* (Gr), *nā oči* (Sv), *prēd ljēto* (Sv), *pō prsima* (Gr), *ù oko* (Sv), *ù zlāto* (Sv).

Preneseni akcent s imenica *širina* i *visina* (GL, Gr, Sv) na proklitiku u ovim je govorima analoškog karaktera: *ù širinu* (GL, Gr, Sv), *ù visinu* (GL, Gr, Sv), jer se akuzativi ovih imenica ne realiziraju s kratkosilaznim, već s kratkouzlaznim akcentom: *širinu*, *visinu*.²⁷

b) Prenošenje akcenta sa zamjenica:

kōd nās (GL), *kōd nih* (Sv), *nā nih* (Sv), *nī u kōm slūčāju* (Sv), *ò tebe* (DL), *òd nēga* (DL, Gr), *ù kog* (Gr), *ù kojōj* (DL), *ù nās* (Gr), *ù nih* (Sv), *ù tebe* (Sv).

---

²⁵ Prenošenje silaznih akcenata s imenica na proklitiku dosljedna je osobina istočnohercegovačkih govora (Nikolić, *Osnovi*, 107).

²⁶ Javlja se i primjeri analoškog prenošenja.

²⁷ Kratkosilazni akcentat ovih imenica u akuzativu zabilježio je Vuk (Rječnik, 63, 841), a napredni prozodijski likovi s kratkouzlaznim i kratkosilaznim akcentom dati su u Rječniku MS (knjiga I, 382; knjiga VI, 960).

c) Prenošnje akcenta s brojeva:

- prijedlog + broj:

dō osam (GL), *dóđi ũ pēt* (Sv), *nã dvā p̄řsta* (DL), *pō pēt* (Sv), *pō šestero*²⁸ (Sv), *zã trī* (Sv);

- veznik + broj:

dvāest ï dvā (Sv), *dāj ï devet* (Sv), *nějma nñ dvā* (Sv).

U sintagmama broj + imenica u svim govorima istraživanog područja svaka riječ dosljedno zadržava svoj akcent: *dvā dāna*, *pēt mārākā* i sl.²⁹

d) Prenošnje akcenta s pridjeva:

ũ zō čās (= u zao čas) (GL, Sv),³⁰ *kũ će nã boljē mjesto* (Sv).

Staro prenošenje akcentata s pridjeva na proklitiku prisutno je na cijelom terenu u priložima pridjevskog porijekla:³¹

nãdesno, *nãkratko*, *pōsitno*, *ũkratko*, *ũživo* itd.

e) Prenošnje akcenta s glagola rijetko je u ovim govorima a javlja se u konstrukcijama:

- ne + glagol:

māl nē bī (GL), *nē dō Bôg* (Gr, Sv), *nē jede* (GL), *nē reče* (DL), *nē uzē* (Sv), *nē znām* (Sv);

- veznik + glagol:

kād bi dōšō (GL), *tākō ï bī* (Sv).

f) Prenošnje akcenta s priloga

Samo jedan primjer iz građe potvrđuje prenošenje kratkosilaznog akcenta s priloga na veznik: *ï dosta* (Sv).

2.7.2. Prenošnje akcentata na proklitike po pravilima novog prenošenja vrši se sa sljedećih kategorija riječi:

---

²⁸ U Rami je ovo primjer analoškog prenošenja akcenta s broja (Okuka 1977: 193).

²⁹ Multiplikativni brojevi od glavnih brojeva *jedan*, *dva*, *tri* i riječi *put* u drugom dijelu čine jednu akcentatsku cjelinu kao i u standardnom jeziku.

³⁰ U ovom primjeru gubi se i akcent imenice, vjerovatno iz semantičkih razloga, zbog kontrahiranoga glagolskog pridjeva radnog: *ũzo*, koji je običan u ovim govorima.

³¹ Tako u: Pižurica 1981: 29.

a) s imenica:

- imenica ženskog roda na *-a*:

iz Dōñije Dūbrāvā (DL), *òt kućē* (Sv), *ù Dōñōj Lùkavici* (DL), *ù žake* (Gr), *ù Gōrnū Lùkavicu* (DL), *ù kuću* (Gr), *ù Majvici* (Gr), *ù Spreči* (Gr), *ù strīnē* (Sv), *ù Tuzlu* (Gr);

- imenica ženskog roda na konsonant:

nà paprāt (Sv), *nà radōst* (GL), *nà žalōst* (GL), *prèd smrt* (Sv), *zà kokōš* (Baš);

- imenica muškog roda:

nà dajše (Sv), *nà dajšu* (Sv), *nà haš* (DL), *nà Tūković* (Gr), *sà vsima* (Sv);

- imenica srednjeg roda:

pò blatu (Sv), *ùz rato*³² (Gr);

b) sa zamjenica

dò ñē (Sv), *ì seb* (Sv), *ì ñem* (DL), *nà ñū* (GL), *nì mene* (GL), *nì ñeg* (Sv), *pò ñima* (GL), *prèd ñū* (Sv), *prì ñōj* (GL), *sà ñima* (Gr), *ùz ñū* (Baš), *zà ñima* (Sv), *zà ñū* (Sv, Zel);

a) s pridjeva

Javlja se u sintagmatskim konstrukcijama veznik + komparativ pridjeva: *ì bržī* (Sv), *ì jačī* (GL), *nì manjī* (Gr)³³;

b) s glagola

Karakteristično je za konstrukcije *ne* + glagol³⁴: *nè falī* (Sv), *nè hlūpāj* (GL), *nè mere* (Baš, DL, GL, Gr, Sv, Zel), *nè pijū* (Gr), *nè rādīm* (Gr);

g) s priloga:

ì dol (GL, Sv), *ì gor* (GL, Sv), *ì tam* (Sv), *ì vām* (Sv)³⁵;

---

³² U ovim govorima imenica srednjeg roda.

³³ Ovakvi se primjeri u posebno naglašenim iskazima i nabranjanju realiziraju i bez prenošenja akcenta s akcentogene riječi.

³⁴ Samo jedan primjer iz građe odnosi se na vezu *da* + glagol: *dà budēš* (Sv), ali sa značenjem: *što si*.

³⁵ Ovakvi se primjeri u posebnom naglašavanju realiziraju i bez prenošenja akcenta na proklitiku.

2.7.3. Nepreneseni akcenti javljaju se u svim sintagmatskim vezama u kojima se javljaju i preneseni akcenti:³⁶

iz Dũbrāvā (DL), *na slāmčicu* (Sv), *ni kâp* (Sv), *o svôm trõšku* (DL), *o vjẽri* (DL), *u mlĩciji* (Gr), *u njõj ućio* (DL), *u Sũljeta* (Sv), *u Třst* (DL).

Literatura

- Brabec, Ivan (1955). *Govor Tuzle i okolice: Doktorska disertacija u rukopisu*, Zagreb: Sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
- Brozović, Dalibor (1966). *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, Hrvatski dijalektološki zbornik II: 119–208.
- Daničić, Đuro (1925). *Srpski akcenti*. Beograd: Pos. izd. SKA. (LVIII). (I–XIV).
- Halilović, Senahid (1990). *Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja)*. Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik. (Knj. VI). Sarajevo: Institut za jezik.
- Nikolić, Berislav M. (1970). *Osnovi mlađe novoštokavske akcentuacije*. Beograd.
- Nikolić, Berislav M. (1966–67). *Upitnik za ispitivanje akcenta u štokavskim govorima*, Južnoslavenski filolog XXVIII, sv. 1–2: 307–336.
- Peco, Asim (1981). *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Peco, Asim (1964). *Govor istočne Hercegovine*, Srpski dijalektološki zbornik XIV, Beograd, 1–200.
- Pižurica, Mato (1981). *Govor okoline Kolašina*, Titograd: CANU, Posebna izdanja, knj. 12, Odjeljenje umjetnosti, knj. 2, 251.
- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*. (I–VI). Novi Sad: Matica srpska, 1976.
- Valjevac, Naila (1983). *Govor visočkih Muslimana (akcentat i fonetika)*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik. (Knj. IV). Sarajevo: Institut za jezik i književnost, 283–354.
- Karadžić, Vuk St. (1969). *Srpski rječnik*, Beograd: Nolit.
- Žuljić, Mijo (1908). *Današnji vareški dijalekat*, Školski vjesnik, knj. XV, Sarajevo, 36–41, 148–151, 255–258, 347–351, 425–428, 495–499, 572–575, 669–672, 772–777, 894–908.

---

³⁶ Neka odstupanja od pojave prenošenja akcenta data su u napomenama uz prethodne primjere.

Adresa autora

Author's address

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
BiH
refik.bulic@untz.ba

PROSODIC FEATURES OF THE MORE ARCHAIC SPEECHES OF ŽIVINICE AREA ALONG THE UPPER STREAM OF SPREČA RIVER

Summary

In this paper the most significant prosodic features of the more archaic speeches of Živinice area along the upper stream of Spreča river are presented. These speeches belong to ijekavian-šćakavian dialect. Non-transferred long-falling stress, absence of vowel lengthening in vowel + sonant + consonant position, presence of long syllables before stressed ones characterise these speeches, but they have more prosodic specificities.

Key words: prosodeme, distribution, long-falling stress, short-falling stress, long-rising stress, short-rising stress

PRILOZI

David CRYSTAL

Bangor University, Bangor, UK

WHAT DO WE DO WITH AN INTERNATIONAL YEAR OF LANGUAGES?*

The news that there was to be an International Year of Languages in 2008 was received with great acclaim around the linguistic world - once they heard about it! I saw no announcement in the press, and was only told about it the next day by my friends here in Linguapax. As soon as I heard the news, I reported it in my blog, and sent messages to the main language organizations with which I am in contact, such as the Foundation for Endangered Languages and the British Academy. They had not heard about it either. And as far as the general public is concerned, there was also total ignorance - and still is. I lecture to audiences most weeks, and recently I have been asking some of them if they had heard of IYL 08. None of them have.

We must be realistic, therefore, when we ask ourselves the question “What do we do with an International Year of Languages?” These Years are an excellent idea, but they are evidently not being promoted in a way that makes them unmissable and unforgettable. Think back. How many do you remember? What was the Year in 2005? Physics. 2004? Rice. 2002? Mountains. I had to look them up - and even that took quite a search, for there is no convenient list of International Years - at least, none that comes up quickly on Google.

Another complication is that for each chronological year there is not one but several UN Years. I do not know how such things come to be, but in 2008 our Languages

---

* This paper is written for Unescocat forum (Barcelona, European Day of Languages, 26. September 2007). Although it has already been published we decided to publish it again in *Bosnistika plus* (with the author’s permission) because it contains up-to-date and very useful data. (Editor’s note)

Year is in competition. Next year is also the International Year of Sanitation, the International Year of the Reef, the International Year of Planet Earth, and the International Year of the Potato. I mean it when I say “competition”. Human beings are able to take in only so much information, and are willing and able to devote attention, time, and money to only a tiny number of the laudable projects that are placed before them. So why should they pay attention to language, especially when there is a much more obvious and pressing cause to attend to? Planet Earth! It is this theme which will grab all the attention of the media, unless we are clever.

So how are we to be clever? The first thing we must do is understand how people think of language. And here the main point is that language is so natural and unconscious a phenomenon that people do not think of it. They take it for granted. They only notice it when it starts to go wrong (such as when they fail to understand something, and talk of jargon and plain speaking) or it starts to intrude in some way (such as encountering a spelling error - in English it is often a misplaced apostrophe - thank goodness next year was not called the International Year of Potatoes, for it would have been widely reported as Potato’s). The point applies as much to multilingualism as monolingualism. Unless there is a conflict of some kind, bilingual people take their ability very much for granted.

Once the amazing phenomenon of language has been drawn to people’s attention, of course, they are invariably fascinated by it. I have spent most of my life telling stories about language, and I have never met an audience that does not relate to them. The reason is simple. They can relate to a point of linguistic interest in their own language because they have already mastered the skill being discussed. They already “own” that language, and are thus able - once motivated to do so - to talk about their own linguistic experiences without tuition. Everyone has an accent, a dialect, a favourite word, a pet linguistic hate, an interesting language story to tell. And it takes hardly any pressure at all to make them come forward and tell it.

Here is an example of how it happens. Earlier this year I published a book called *By Hook and By Crook*, whose subtitle is *A Journey in Search of English*. It is a linguistic travelogue, exploring various parts of the English-speaking world in search of interesting features of language, such as place-names, regional accents, and idiosyncratic language customs. Such a journey could be made in any language. One of the things I encountered was the habit of naming objects in a household - people have a pet name for a car, or a washing machine. I have in this way learned of a wheelbarrow called Wilberforce and a teapot called Herbie, and a hundred other named artefacts. Since the book came out, I have been giving a talk based upon it at various literary festivals in the UK. And after every talk, people tell me, often in a surreptitious tone of voice, stories about their own favourite names. I do not think this is a purely Anglo-Saxon thing. I

have examples from French and German and Czech - and today I have no doubt that later I will be given examples from Catalan and Spanish. Once people notice a linguistic issue, they take it on board and use it to explore their own intuitions and experiences. That is what I mean when I talk of people "owning" their language.

My point, then, is that people do not think about language until they have their attention drawn to it. Then they become excited. So, in the context of an International Year of Languages, the question becomes: how do we draw people's attention to it? How can we excite them? There are several ways, some direct, some indirect.

Let me begin with the indirect. There is a proverb in English: "If you can't beat 'em, join 'em." Perhaps we can benefit from the presence of the other Years scheduled for 2008. Is there a complementarity rather than a conflict of interest? I think there is. What do humans need to survive? A viable environment. Drinkable water. Food. Three prerequisites, indeed, identified here through the focus on Planet Earth, Sanitation, and the Potato. But the fourth prerequisite for humanity, to my mind, is Language. Once human beings have the means to exist, then they must co-exist. And co-existence as humans is possible only through language.

The similarities between biological and linguistic needs have long been recognized in the literature on diversity. It has often been pointed out by commentators on evolution that one of the factors accounting for the success of the human race has been its ability to adapt itself to the widely varying physical environments on the planet. The point applies as much to cultural as to biological environments. In a holistic conception of an ecosystem, cultural and biological domains are brought into a mutually reinforcing relationship; damage to any one of the elements can result in unforeseen consequences for the system as a whole. And if diversity is a prerequisite for successful humanity, then the preservation of linguistic diversity is essential, for language lies at the heart of what it means to be human. If the development of multiple cultures is so important, then the role of languages becomes critical, for cultures are chiefly transmitted through spoken and written language. We do not have to insist on an absolute parallel between biological and linguistic ecology, simply a synergy.

So it seems to me that one of the things we have to do, as linguists and language lovers, is associate ourselves firmly with the ecological movement that lies behind Planet Earth. Linguistic initiatives need to signpost ecological dangers. Ecological initiatives need to signpost linguistic dangers. We need to build up in the mind of the public the association between the two. To take three famous slogans of recent years. "Think Green? Think Language." "Save the Earth? Save a Language." "Use It or Lose It. Be Multilingual."

Carpe annum. We have to seize the year. We have to make it - at least partly - ours. We have to make people see the point of linguistic diversity. We must not ignore

the fact that many people do not see it. I am not talking about apathy here, but active antagonism. Here is a view expressed in the pages of *Quest*, the journal of the Queen's English Society in the UK, only this month. Talking about the views I represent on linguistic diversity, the commentator asks "do we really need it?" [diversity], and answers his own question with "quite the contrary". He goes on to say that "man has been able to place himself in the most diverse of environments ... using only a handful of languages" - thereby, of course, ignoring the several thousand languages that have actually played a part in the development of the planet. Few of these languages he holds to be valuable: "when a language dies, what really is lost? Surely something is in fact gained if the speaker decides to drop, say, Karas and adopts English instead?" The ignorance of the expressive richness of other languages is truly breathtaking, but it is only to be expected from someone who affirms "the superior quality of the content of the English language". This kind of nonsense is only to be expected from organizations which have a narrow-minded and elitist view of what counts as "good English" - or "good French", or "good Spanish", or whatever. But it exists, I suspect in all cultures where a language has a strong written literary tradition, and it has to be firmly countered. This is where UN statements have a particularly important role to play.

Language is unique in this respect. I do not think we would find people being antagonistic to the motivation which has led to our having 2008 as the Year of the Sanitation or of the Potato, but there are evidently those who will be unsympathetic to the motivation for a Year of Languages. The view that the world would be a better place if there were only one language - always, of course, the language of the person expounding the point - is still remarkably widespread. I would love to place members of the Queen's English Society in a room with members of the French Academie and see them tear each other to pieces over the point about "quality of content". Of course, they would only be able to do this, each group insistently using its own language, if they were all bilingual, or had a bilingual interpreter available.

The intellectual health of the planet is dependent on multilingualism. Without exposure to the alternative visions of the world expressed by other languages, our view of ourselves and of our planet remains inward-looking, unchallenged, and parochial. As George Steiner said, it is only by learning another language that we "experience the defining contours" of our own. The point can be expressed in cultural terms. It is only by experiencing another culture - whether at home or abroad - that we discover the defining contours of our own. That is why it is important for the UN to affirm, and to keep affirming, the principle of linguistic diversity as a basic human good. It fosters an intellectual and emotional climate in which triumphalist language attitudes and organizations will feel increasingly uncomfortable and outmoded. Great progress

has already been made with relation to racism. Antagonism to linguistic diversity is a first cousin of racism.

The UN Resolution 61/266 of 16 May 2007 announcing the International Year of Languages is an important reaffirmation of the basic principle of linguistic diversity. But if we turn to it hoping to find guidance about how we should all be exploiting an the Year, to achieve the above aims, we receive little help. The Resolution has 33 operative clauses or sub-clauses. Five of them (1, 25-8) are to do with organizational matters. And of the remaining 28, a remarkable total of 25 are to do with the language situation within the UN itself. It is the UN putting its own linguistic house in order, recommending parity among the six official languages, and identifying ways in which the UN operation can be improved - mainly, it would seem, by keeping English on a tight rein. The proposals are sometimes very specific. For example, OP14.4 reads:

Takes note of the fact that the multilingual development and enrichment of the United Nations website has improved, although at a slower rate than expected owing to constraints that need to be addressed, and, in this regard, requests the Department of Public Information, in coordination with content-providing offices, to improve the actions taken to achieve parity among the six official languages on the United Nations website, in particular through expediting the filling of current vacant posts in some sections.

I don't want to criticize this in any way. It is important that these things happen. But I do want to ask: in what way is this proposal, and the 24 others like it, going to grasp the imaginations of the world public, and get people to see the point of what an International Year of Languages is all about? Is the Year primarily to do with improving the internal operation of the UN? If so, then the answer to the title of my paper, with new emphasis - "What do we do with an International year of Languages?" - is: nothing. For there is no way on this earth that I personally can make any direct contribution to the task of achieving language parity within the UN, or expedite the filling of vacant posts - and I imagine most people are in my position.

Just three clauses seem to be directed at people outside the UN: 23, 24, 25.

OP 23 affirms that "linguistic diversity is an important element of cultural diversity".

OP 24 reaffirms that 21 February should be proclaimed "International Mother Language Day", and calls upon Member States and the Secretariat to promote the preservation and protection of all languages

OP 25 announces the International Year, and asks us all "to develop, support and intensify activities aimed at fostering respect for and the promotion and

protection of all languages (in particular endangered languages), linguistic diversity and multilingualism”.

Once we eliminate the repeated elements in these three clauses, we find there is not much to go on. The reference to Mother Language Day is not new, for we have been recognizing 21 February since the year 2000. We are given just three points of content:

linguistic diversity - an important element of cultural diversity
all languages - especially endangered languages
multilingualism

We might have expected something comparably specific to OP 14, quoted above; but there is nothing. The advice is very general: respect, promote, preserve, and protect. And we are told to get out there and do something: develop, support, intensify our activities.

We urgently need to operationalize these laudable aims. In any business plan, we would be expected to identify specific targets or outcomes. Doubtless many organizations around the world are doing this as I speak, and planning specific activities which will have a local impact - in much the same way as many fine initiatives emerged during the European Year of Languages in 2001. But today I am talking about the UN, not about individual countries. What initiatives would make a permanent impact on the consciousness of the human race as a whole, so that it would never forget the important role languages play in its wellbeing?

This is the critical aim. Ultimately most things linguists do are dependent on public approval. Somebody has to pay for documentation, revitalization, maintaining diversity - organizations or individuals (philanthropists, policy-makers, political purseholders) who need to be persuaded that their investment is worthwhile. But public approval presupposes public attention. So how are we to gain it? I am a great believer in copying the successes of others. How have other enterprises behaved when faced with the problem of how to grab the attention of the public? I have been looking at the way other domains do it, and have noted five main ways in which they regularly make an impact. The linguistic community does only two of these, and even those in a very limited way. I shall look at these two first, briefly, and spend more time on the remaining three.

1 Celebratory Days. Religions have festivals, countries have national days, families have days for mothers, fathers, and more. There is Halloween, Shakespeare’s Birthday, Bastille Day. We have done the same. We have World Languages Day and World

Mother Language Day. But establishing a day is not enough. We have to ask: how do we celebrate it? And how do others celebrate their days? With parades, displays, dressing up, badges, cards, presents. This is something which, at an international level, we do not do. I am not suggesting we should all be here today in fancy dress. But there are other ways. Take cards. I would love to send a card to friends for World Languages Day. I do not know of any. Or, even easier - send an e-card. I do not know of any. I would love to send a Save Endangered Languages Christmas card - after all, most of us would be hard-pressed to understand Eashoa Msheekha (Jesus Christ) if he returned speaking his mother-tongue, Aramaic. Listen to <http://www.v-a.com/bible/prayer.html> and see. Or take displays. I am not talking of firework displays, but something more subtle. In early September Google had a special design for its logo in honour of Roald Dahl's birthday. Why not a display for the Language Days? Google could not exist without language.

2 Locations to visit. If you are interested in science, you can visit a science museum. Plants and animals, a natural history museum. Painting, an art gallery. In London there are over 300 major exhibition centres which keep their subject-matter in front of the public - textiles, transport, maritime, musical instruments, dolls... But for languages there is nothing, in country after country, other than the occasional local institute devoted to a single language, and even that is unusual. Even English does not have such a place to visit, though one is planned for Winchester in 2012. The first such physical location devoted to languages in general, as everyone here knows, will be the Casa de les Llengües in Barcelona. It needs to be followed by others. And already-existing places need to mount languages exhibitions - in much the way that the Barcelona Forum did in 2004. These are very rare events. They should be routine.

3 Awards. How does literature become front-page news? Or painting? Or film? Or economics? Or peace? Or physiology? Or physics? Or chemistry? You will perceive from my examples that I am thinking prizes, awards, medals - most famously, the Nobel prizes, which account for five of those cases. There is the huge Templeton prize for progress in religion. Several countries do their own thing. The UK has its Turner Prize for contemporary art. France has its Prix Goncourt. Spain has its Cervantes Prize. In the US, there are no less than 21 categories of Pulitzer Prize. In fact, if you go collecting annual or biennial prizes, medals, and awards on topics of international concern you will find over 600 - and that figure excludes subcategories of topics (such as Children's Literature).

Something interesting happens if you make a summary list of all the prizes. Here is one such list (see Table 1). It is from Wikipedia, and therefore not to be trusted. In-

deed, Wiki itself tells you not to trust it. As it says at the top: “This list may require cleanup to meet Wikipedia’s quality [sic] standards”! But it’s handy, nonetheless, because it shows up something interesting. I mapped it against all the higher-level thematic domains covered in *The Penguin Encyclopedia*. Every thematic domain has a prize of some sort - except one. No prizes for guessing which domain that is.

Table 1 Prizes and awards related to topic areas, 2007

Advertising:	7
Agriculture:	2
Architecture:	5
Arts:	16
Astronomy:	8
Aviation and space technology:	15
Biological sciences:	15
Business and management:	8
Chemistry:	8
Comic books:	25
Computer science, engineering, technology, and invention:	29
Design:	9
Education:	2
Energy:	1
Entertainment:	4
Film:	22
Geography:	4
Geology:	19
History:	3
Humanitarianism:	32
Humanities:	6
Humour:	6
Internet:	3
Journalism:	36
Law:	2
Literature:	43
Logic and philosophy:	1
Mathematics:	36
Medical science:	8
Music	26

Physics:	14
Politics:	2
Radio:	2
Science and Technology:	38
Social sciences:	3
Sport: over	100
Stage:	5
Television:	16
Theology:	3
Tourism:	3

Source: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_prizes%2C_medals%2C_and_awards

The Wiki list actually omits the one language prize I know of, the Linguapax Award, given for outstanding work in the field of language diversity and multilingual education. And there are also a few small awards in specific areas of our subject, such as language teaching and translation. Why aren't there more, and why aren't there any really famous ones, well known outside of the profession? Why have language and languages been so neglected? Perhaps it is something to do with the time-lag between the time when a topic develops and the time when it comes to public consciousness. It is usually a couple of decades. For example, environmental studies, video games, and feminism emerged in the late 1960s / early 70s. And two decades later, we find the first Goldman Environmental Prize (1990), the first Orange Prize for fiction written by women (1996), and the first Interactive Achievement Award for video games (1998). Or again: computing as most people understand it is a product of the 1980s. And two decades later we find the first Microsoft European Science Award (Royal Society and the Académie des Sciences) for the advancement of science through computational methods (2006), or, to take another domain, the first prize for digital literature, established by the Ciutat de Vinarós in 2005. So, two decades. On the other hand, with an exciting new development, it might take only five years: the Webby Awards for the world's best websites arrived very speedily in 1996 - a mere five years after the World Wide Web was devised by Tim Berners Lee.

When would we date the emergence of the present concern over language diversity and endangerment? I would say the early 1990s. Specifically, 1992, when the crisis affecting the world's endangered languages was first brought to the attention of the world's linguists. Three years later we had the UNESCO Red Book and the establishment of the Foundation for Endangered Languages, then Linguapax in 1997, and

much more. So, all else being equal, with the above time scales we might not expect to see Language prizes much before 2015. That Linguapax started one in 2002 shows that all else is never equal. But it is a minnow in the prizes ocean, for most popular topics attract at least a dozen prizes.

The neglect of language is even more remarkable when we consider some of the things that prizes are given for. In science fiction, there *are* a dozen or more awards, including the Sidewise Award for Alternate History. Comic books also have over a dozen awards, such as the Shazam Awards. There is a Pipe Smoker of the Year Award and a Bad Sex in Fiction Award. And the only awards that relate to language that get onto the front pages of newspapers, as far as I know, are the annual awards for unclear English usage awarded by the Plain English Campaign in the UK - the Golden Bull and Foot in Mouth awards - and the less known Crystal Mark (not named after me, I hasten to add) for clear usage, which hardly ever attracts headlines. Journalists seem only to be interested in the bad news. This seems to me to be the crowning irony - that a language is given more public recognition for its failures rather than for its successes.

The value of an award is not its monetary value, which can be quite low, or even non-existent. Nor is it the value for an individual, for awards are often given to groups and institutions. Its value is threefold: it provides professional recognition to an individual or institution, it provides motivation for action to that person's or institution's peers, and it provides an opportunity for publicity for the subject that the prize-winner professes. Prizes keeps a topic in front of the public's attention, year after year. And not just once a year, but every time the recipient is mentioned. Look at the way journalists deal with them. Write-ups do not say "director Ang Lee" but "Oscar-winning director Ang Lee...". They do not say "economist Gary Becker" but Nobel prize-winning economist Gary Becker. The attribution is significant: it transforms a name from someone one might not know about (if one is not a specialist) into someone that one *should* know about. And it identifies subjects - areas of knowledge - that one feels one should know about. We need to get language in general, and multilingualism in particular, into that position.

Another interesting point about major prizes is that their names enter everyday language in new uses, once they gets established in people's consciousness. People say things like "He deserves an Oscar" or "She deserves a Nobel prize" for special prowess in doing something that is actually quite mundane, such as washing a large pile of dirty dishes or mowing a badly kept lawn. Might we one day be saying "He deserves a XXXX prize" for someone who impresses us all with his brilliant use of language? That would show we have really reached the general public.

Where do prizes come from? They are given by institutions, such as the Academy of Motion Picture Arts and Sciences or the UK's Royal Society. And they are given

by individuals, such as Alfred Nobel or Sir John Marks Templeton. Often the two come together: an individual is persuaded by an institution to establish a prize. Surely UNESCO could persuade one of the world's leading philanthropists to establish a language prize, at the level of Nobel or Templeton? After all, without language, these other domains of knowledge could not function.

4. Artworks. How do we remember someone or some event? We build a monument or statue: think Nelson. We write a play: think *Henry V*. We write a piece of music: think *1812*. We paint a picture: think Picasso's *Guernica*. We make a film: think *Amistad*. I could go through the whole range of the arts and point to the artworks which commemorate, and thereby keep a topic in the forefront of our minds. I have presented this part of my argument before (my keynote paper to the UNESCO experts meeting on endangered languages in 2004), so I will not spend much space on it here, other than to note that the final summary document did include a reference to the importance of art. But the point, although recognized in theory, remains neglected in practice. For where are the artworks devoted to language and to languages?

I am not of course talking about the individual works which have been composed or constructed to celebrate an individual language. I can think of several poems and folk-songs which celebrate the Welsh language, for example, and doubtless there are similar compositions in Catalan and many other (perhaps most) languages. I am talking about commemorations of language in general, languages, language diversity, multilingualism. Why do not such things exist? If Godfrey Reggio can make three films and Philip Glass can write three associated suites to focus our minds on cultural diversity and alternative ways of life (*Koyaanisqatsi*, *Powaqqatsi*, *Naqoyqatsi*), why cannot someone (they?) do the same in honour of linguistic diversity? If I were in charge of the International Year of Languages, I would use my budget to commission a major artwork on the theme of language diversity, or I would find a private organization or individual to do it for me. And, being really forward-thinking, I would ensure that this was a yearly commission, with a different art-form every year - literature, film, painting, music, dance, etc.

5. Reliable Data. But I would not use my whole budget on it. For there has to be a task, in any UN Year, which engages the mind, rather than the heart. And what should this be, for 2008? What is the most urgent task facing us? It is not, to my mind, the discovery of new information (as in the documentation of previously undocumented languages) but the correcting of misleading information about already documented languages. I do not mean deliberately misleading, but information which is simply out of date because people have not had the time or resources to update. We seriously

underestimate the amount of updating that needs to be done. It is critical because we all rely on it, usually without thinking. If challenged, we think “faute de mieux”. There is nothing better. But that is no answer.

As an illustration, let me take the most widely used source of demographic linguistic data that we have, *Ethnologue*. Its influence is considerable, for it is used as the primary source of data by marketing organizations (such as Global Reach) wanting information about the number of languages and the amount of representation of each language on the Internet. Most language estimates in Wikipedia also use it. I use it all the time, *faute de mieux*, and nothing I am about to say in this paper lessens my admiration for the amount of excellent work that has gone into this project since its inception in 1951. But with a staff of only three, it is obviously under-resourced. And as a result, it is seriously deficient. In a report submitted last year to the UNESCO Institute of Statistics, John Paolillo and Anupam Das took a random sample of 2001 entries for population data from the 2005 edition and found that a surprising 52.4% had sources before 1996; moreover, 2.1% date from between 1975 and as far back as 1920. Here are some specific examples, using data from their paper and also from a recent paper by Peter Gerrand (2007).

The 2005 editions show 28.2 million first-language Spanish speakers in Spain, based on the 1986 census. As there was a census in 2001 in Spain, we might expect a considerable increase in both these totals. For Spain’s regional languages, data on Catalan is from 1996, Basque from 1991, and Galician from 1986. English is no better treated. *Ethnologue* 2005 still gives totals for native English speakers from 1984 for the US and UK, 1987 for Australia and New Zealand, 1996 for South Africa, and 1998 for Canada. Its estimate of 11 million second-language English speakers in India is based on India’s 1961 census! The real total is probably around 300 million. The dates tend not to be mentioned when these figures are mentioned on the Internet. People cite *Ethnologue* assuming that all the figures are equal. In fact they are highly asynchronous.

When it comes to the information about languages available on the Web, the situation is just as unsatisfactory. UNESCO has noticed the point. In January 2006, the Communications and Information Sector’s *In Focus* web column asked the rhetorical question: “Is it reasonable to define and direct linguistic policies in digital space without having sufficient, accurate, and precise indicators on the situation of languages and their progress?” It asked for an academic response. And in an important paper which has just appeared in the *Journal of Computer-Mediated Communication* (2007), Peter Gerrand has provided one, identifying a methodology which would introduce a level of consistency into Web reports. In a letter to Riek Smeets in September 2007 he suggested “that UNESCO co-ordinate the development of database of

readily accessible, online statistics on use of the world's written languages on the Internet (i.e. their web presence), as well as reasonably up-to-date online statistics on the world's spoken language populations (i.e. user profiles)." This would be an admirable way of getting the world to remember the International Year of Languages 2008. The task is difficult, for other associated factors need to be addressed before we can achieve the desired level of consistency - such as better census data. Very few countries actually collect census data on the languages spoken within their territory. When they do, it is often not easy to find. And those that do not ask the same questions. They vary in the attention they pay to speaking, listening, reading, writing, and signing. They vary in their reference to first and other languages. They vary in the way in which questions are phrased, e.g. positively (which languages do you understand?) or negatively (which languages don't you understand?).

What I seem to have ended up with is a time-honoured approach - a five-point plan. We need Locations, Awards, Days, reliable Data, and Artworks. A LADDA, in short, towards which we can climb towards public recognition. We have one of the rungs in place and are moving towards a second. Might we have a third rung of the ladder in place by the end of 2008? Or even all five? I dream on.

References

- Gerrand, P. (2007). Estimating linguistic diversity on the Internet: A taxonomy to avoid pitfalls and paradoxes. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), article 8. <http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue4/gerrand.html>
- Paolillo, J. C., & Das, A. (2006). *Evaluating Language Statistics: The Ethnologue and Beyond*. Report prepared for the UNESCO Institute for Statistics. http://ella.slis.indiana.edu/~paolillo/research/u_lg_rept.pdf
- UNESCO Portal. (2006). In focus: measures and indicators. http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=20973&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

PRIKAZI, OCJENE, OSVRTI

Mirsad KUNIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

BOŠNJAČKI EPSKI PJEVAČI – ČUVARI HOMERSKE TRADICIJE

Svoju znamenitu knjigu *The Singer of Tales* (1960/2003) Albert B. Lord započinje riječima: „This book is about Homer. He is Singer of a Tales“. Homer na kojega se odnose ove riječi bio je Avdo Međedović, epski pjevač, bard, iz Bijelog Polja, Crna Gora. Pronašao ga je u ljeto 1935. godine Milman Parry i zabilježio ep *Ženidba Smailagić Mehe* dužine 12 311 stihova, što je adekvatno dužini Homerove *Ilijade*. Tako je Parry, tražeći odgovore na neka pitanja vezana za nastanak i prirodu Homerovih epova *Ilijada* i *Odiseja*, došao do epskoga pjevača koji je, prema Parryjevom čvrstom uvjerenju, izvodio i stvarao svoje epove na isti način kako je to u staroj Grčkoj radio Homer. Drugim riječima, došao je do pravog savremenog Homera.

Imala je bošnjačka epika, međutim, potvrde o svojim visokim dometima i prije Parryja i Lorda. Prve pjesme objavljene su u zajedničkim zbirkama *Erlangenski rukopis* i zbornik narodnih pjesama Valtazara Bogišića.

Erlangenski rukopis bio je prvi mješoviti zbornik narodnih pjesama Bošnjaka, Srba, Hrvata i Crnogoraca. Zbornik je pronašao u biblioteci u Erlangenu 1913. i objavio 1925. godine slavista Gerhard Gesemann. Pretpostavlja se da je rukopis pisan rukom nepoznatog Nijemca u prvoj polovini 18. stoljeća. Na osnovu jezika i motiva Đenana Buturović je kao bošnjačke izdvojila dvanaest pjesama.¹ Premda je veliki broj stihova, dužina pjesme, jedno od diferencijalnih svojstava bošnjačke usmene poezije, posebno epske, izdvojene pjesme karakterizira primjetna kratkoća, što Đenana Buturović objašnjava postupkom skraćivanja pjesama od strane zapisivača,

---

¹ Sa rednim brojevima i brojevima stihova: pjesma redni broj 61 ima 118 stihova, 74-41, 77-70, 83-114, 88-72, 91-25, 120-77, 126-92, 138-168, 161- 83, 172-68 i 187-60. (Buturović 1997: 16, 17)

postupkom karakterističnim manje-više za sve sakupljače bošnjačke epike do pojave Milmana Parryja tridesetih godina XX stoljeća.

Zbornik narodnih pjesama Valtazara Bogišića činile su, zapravo, deseteračke pjesme iz *Rukopisa Male braće iz Dubrovnika*, kao i neke pjesme dugog stiha / bugarštice. Pjesme (bilježene od kraja XVII do sredine XVIII stoljeća) svjedoče „o kontinuitetu, geografskoj rasprostranjenosti i vitalnosti bošnjačke epske tradicije, o bogatstvu njene sadržine u kojoj je egzistirala čitava galerija epskih likova“ (Buturović 1997: 15).

Zbirka Sime Milutinovića Sarajlije (1791-1848) *Pjevanija cernogorska i hercegovačka, sabrana Čubrom Čojkovićem Cernogorcem* (Budim 1833, Leipzig 1837), kompletirana na prostorima istočne Hercegovine i Crne Gore, svjedoči o tradiciji pjevanja bošnjačkih pjesama u hrišćanskoj sredini, pjesama o poznatim krajiškim junacima Muji i Halilu Hrnjici, Aliji Đerzelezu, Budalini Tali, koji junaci ne gube gotovo ništa od svoje specifičnosti.

Polovinom XIX stoljeća, a pod uticajem sličnih aktivnosti u Srbiji i Hrvatskoj, stiču se uslovi za intenzivnije sakupljanje usmene građe u samoj Bosni i Hercegovini. Prvi u tom poslu bio je franjevac Ivan Frano Jukić, koji zajedno sa saradnicima Fra Grgom Martićem i Marijanom Šunjićem, sistemski bilježi i objavljuje, najprije u svom časopisu *Bosanski prijatelj*, a potom i u zasebnim zbirkama – Jukić – Martićeva zbirka i Šunjićeva zbirka.

U atmosferi naklonjenoj usmenoj tradiciji započinje intenzivniji rad na sakupljanju posebno bošnjačkih usmenih pjesama šezdesetih godina XIX stoljeća, zahvaljujući, prije svega, uglednim kulturnjacima Mehmedu Šakiru Kurtćehajiću i Salihu Sidkiju Hadžihuseinoviću. Posebno je značajno ime bošnjačkog prvaka Mehmed-bega Kapetanovića, saradnika Vuka Vrčevića, ali i nezaobilaznog organizatora i sakupljača pjesama za znamenitu zbirku epskih pjesama Koste Hörmanna. Vuk Vrčević je bio austrougarski konzul u Trebinju i saradnik Vuka Karadžića, pod čijim uticajem počinje svoj rad na sakupljanju bošnjačkih usmenih tvorevina. Sakupio je i pripremio za publiciranje 37 bošnjačkih epskih pjesama, ali je od svega objavljen tek jedan mali dio pod naslovom *Hercegovačke narodne pjesme koje samo Srbi Muhemadove vjere pjevaju*, Dubrovnik 1890, dok se zbirka u cjelini čuva u arhivu SANU.

Smjena dviju vlasti i dolazak Austro-Ugarske 1878. godine dodatno su uticali na započete procese prikupljanja narodnoga blaga, što je u novonastalim prilikama trebalo stimulativno djelovati u pravcu nacionalne identifikacije kod svih naroda Bosne i Hercegovine. Tako su se unutrašnji narodni procesi poklopili sa ambicijama visokog činovnika u Zemaljskoj vladi u Sarajevu Koste Hörmanna, koji staje na čelo prvog ozbiljnog i nadasve značajnog projekta na tom planu – projekta sakupljanja i

istraživanja usmenih epskih pjesama Bošnjaka na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Prva knjiga Zbirke izlazi 1888. a druga 1889. godine i izaziva različite reakcije: uz one negativne, koje su uslovljene, prije svega, Vukovim negativnim odnosom prema bošnjačkoj epici, pojavile su se i brojne pozitivne, koje upravo u bošnjačko-islamskoj osebnosti prepoznaju jednu od razlikovnih osobina ove epike. Hörmann nažalost nije donosio uz pjesme i imena pjevača od kojih su dobijene, ali je zato znanstvenica Đenana Buturović došla do podataka o dvanaest takvih pjevača. Tako se u Hörmannove čuvarе homerske tradicije svrstavaju: Pašo Guto, Halil buljugbaša Gogalija, Suljo Bujaković, Šerif Bojadžija, Meho Čustanović, Avdo Pivo, Omerko Zarar, Hasan Šašić, Mujo Prguda i drugi. U zbirci se nalazi i posebno zanimljiva pjesma *Filip Madžarin* i *Gojeni Halil*, za koju se ne zna od koga je ispjevana, ali se zna da ima jaku vezu sa važnim historijskim događajima u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine koji se naziva Krajina.

Nekako u isto vrijeme, samo na ograničenom prostoru sjeveroistočne Bosne, ili Bosanske krajine, intenzivno sakuplja i istražuje hrvatski književnik rodом upravo iz Krajine, Luka Marjanović, na čelu velikog projekta Matice hrvatske. Tako je nastala velika zbirka od 300 junačkih pjesama sa oko 250 000 stihova. Iz ogromne građe Marjanović priređuje i objavljuje tek 50 pjesama, raspoređenih u dvije knjige po 25, 1898. i 1899. godine pod naslovom *Junačke pjesme (muhamedanske)*. Priređivač je zaslužan po tome što prvi put značajnu pažnju posvećuje epskim izvođačima, što u predgovoru publicirane zbirke donosi prave eseje o svakom svom pjevaču ponaosob i što uz svaku publiciranu pjesmu donosi ime i prezime pjevača. Luka Marjanović je sa svojim saradnicima došao do dvanaest epskih pjevača, od kojih je uspio sakupiti zbirku, prema njegovim riječima, od 320 pjesama (290 epskih / muških i 30 ženskih) i približno oko 255 000 stihova:

1. Salko Vojniković Pezić	102 pjesme	80 000 stihova
2. Mehmed Meho Kolaković	66	76 400
3. Bećir Islamović	48	32 800
4. Ibro Topić	35	31 000
5. Hasan Majetić	8	8 500
6. Ibro Karabegović	7	8 000
7. Vele Ahmetović	31	6 400
8. Alija Prošić	3	5 800
9. Ibro Dervišević	5	4 100
10. Ahmet Čaušević	8	2 000
11. Ibro Hrnjić	?	?
12. Omer Ukić	?	?

Luka Marjanović je pedantno izračunao da svaka junačka pjesma u prosjeku ima 873 stiha, što, kada se pomnoži sa brojem koliko ih ukupno ima u zbirci (290), rezultira brojem stihova epskih / muških pjesama – a to je oko 253 000. Iz ovoga proizlazi da na ženske pjesme otpada tek oko 2 000 stihova, a prosječna njihova dužina bi iznosila oko 66 stihova. Zanimljivo je da Marjanović daje neku vrstu zbirne analize pjesama prema broju stihova: 30 pjesama kraćih od 100 stihova zapravo su spomenute ženske pjesme, a ostale su muške:

- Od 100 do 300 stihova ima 26 pjesama
- Od 301 do 600 stihova ima 72 pjesme
- Od 601 do 1000 stihova ima 103 pjesme
- Od 1000 do 1500 stihova ima 62 pjesme
- Od 1501 do 2000 stihova ima 12 pjesama
- Od 2001 do 3000 stihova ima 11 pjesama
- Od 3001 do 4000 i više stihova imaju 4 pjesme

Primjetno je da je najviše bošnjačkih epskih pjesama ispjevano u 600 do 1000 stihova, ali i broj onih preko hiljadu, i preko 2000 nije mali. Marjanović je, prema ovim podacima, imao prilike susretati se sa kraćim ili dužim epovima, ali im, očigledno, nije pridavao posebnu pažnju. Štaviše, zna se da je imao negativan stav prema tehnikama proširenja pjesme, prema 'kićenju', pa je znao na desetine stihova izbacivati iz originalnih izvedbi, priređujući štampano izdanje 50 odabranih pjesama. Neka vrsta prešutnoga ignorisanja dužih epskih pjesama provlačila se sve od Vuka Karadžića, pri čemu se takva vrsta epskoga pjevanja smatrala dekadencijom epske tradicije.

Krajiški epski pjevači su, suprotno tradiciji u drugim krajevima, svoje pjesme izvodili uz tamburicu. Luka Marjanović u predgovoru za štampano izdanje ovih muhamedovskih pjesama apostrofira njihovu sličnost ali i posebnost spram hrvatskih kršćanskih pjesama:

- dominacija vjerske ideje nad patriotskom;
- prisustvo romanticizma (svi veliki bojevi i pojedinačni mejdani vode se zbog žena);
- dužina pjesama i epska opširnost;
- individualizirani i krajnje specifični likovi / junaci: Mustaj-beg Lički, Mujo i Halil Hrnjica, Budalina Tale i drugi.

Friedrich S. Krauss radi na sakupljanju i istraživanju narodnih običaja i bošnjačke usmene tradicije u isto vrijeme kada i Kosta Hörmann. Ovaj radoznali svestrani istraživač, i prije nego što će se pojaviti američki istraživači Milman Parry i Albert Lord, bio je, najblaže rečeno, impresioniran dometima bošnjačke (slovensko-musli-

manske) usmene epske poezije, uspoređivao ju je sa Homerovim epovima i njemačkom Pjesmom o Nibelunzima:

The Slavo-Muslim relationship was that of a feudal lord toward his liege lord. He had to defend the boundaries of the Ottoman Empire against Germany, but, beyond that, he was free to take military excursions into German-held territory. At home, the Slavo-Muslim was an absolute ruler. His poetry shows him as the true South Slav. His Muslim religion was to him a mere pretense. As a victorious warrior, he reached Italy, Malta, and Egypt by sea, and Hermannstadt (Sibiu) in Transylvania and Vienna by land. His poetry reflects a completely developed chivalric system with tournaments, banquets, and the praise of maidens („Mädchenpreisen“).

(Horwath / Joković, 1992.)

Krauss će ostati upamćen po objavljenim knjigama pjesama: *Tri riječi Hercegovca* 1885. i *Pandžić Huso i Pavečić Luka pobra* 1885, ali posebno po tome što je zabilježio i objavio 1886. godine pjesmu pod naslovom *Smailagić Meho, pjesan naših Muhamedovaca*, od koje će Avdo Međedović, prema sopstvenom priznanju, ispjevati svoj znameniti ep *Ženidba Smailagić Meha*.

Pola stoljeća kasnije u Bijelom Polju, Sandžak, Srbija, epski pjevač Avdo Međedović u sedam uzastopnih dana (od 5. 7. 1935. do 12. 7. 1935) izdiktirati će Milmanu Parryju "the longest single dictated oral traditional epic text ever collected and published in its entirety from any tradition in the modern world" (Bynum) od 12311 stihova. Međedovićev ep *Ženidba Smailagić Meha* poslužit će mladome homeologu Parryju kao krunski dokaz teze da su Homerovi epovi mogli nastati samo usmenim putem i da je Homer bio 'samo' usmeni epski pjesnik, kakav je bio i Avdo Međedović.

Milman Parry (1902–1935) je već u startu imao revolucionaran pristup u pitanjima oko autorstva Homerovih epova, ali su, dok je boravio u Parizu, sudbonosni uticaj na njegovu znanstvenu karijeru imali susreti sa slovenačkim folkloristom Matijom Murkom. Uoči dolaska na Balkan upoznao se sa najznačajnijim zbirka usmene epske tradicije na južnoslavenskim prostorima: sa Vukovom, Hörmannovom i Marjanovićevom, kao i sa radovima Friedricha Kraussa i Matije Murka. Nakon višemjesečnog i iscrpljujućeg istraživanja na terenima Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine Parry će se vratiti u SAD sa oko 12 500 zapisanih tekstova, što će postati nukleusom buduće Parryjeve zbirke. Posthumno su objavljene njegova inicijalna djela i zabilješke sa putovanja o pojedinim pjevačima u *The Making of Homeric Verse*:

The Collected Papers of Milman Parry, Oxford University Press 1987. Čvrsta odluka da se zaroni u živu tradiciju bila je poduprta i potrebom da se objasne neka važna pitanja: u kojoj mjeri tradicija utiče na epskog pjevača, koliko je ispjevana pjesma stabilna ili promjenjiva i na koji način pjesma 'putuje' kroz vrijeme i prostor?² U tu svrhu, po prvi put, Parry je imao na raspolaganju odgovarajuće tehničko pomagalo, fonograf, sa kojim je mogao zvučno snimati živu izvedbu i bez prekida.

Za svoje drugo putovanje 1934. godine u pratnji će imati svoga studenta Alberta Lorda, a na terenu će, u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, regrutirati čitavu ekipu pomagača i specijalista: Nikolu Vujnovića, guslara iz Stoca, Ibru Beću, guslara iz Hercegovine, Hamdiju Šakovića i Ibrahima Hrustanovića, saradnike u sakupljanju ženskih pjesama u Gacku i Ilju Kutuzova, ruskog emigranta i profesora u dubrovačkoj gimnaziji. Broj tekstova i obim građe bili su nemjerivi, ali ni rezultati istraživanja nisu bili ništa manje značajni: Parry je uspio da na živim primjerima prati način na koji isti pjevač kreira istu pjesmu, način na koji različiti pjevači izvode istu pjesmu ili kako dobar pjevač izvodi pjesmu koju nije čuo od drugog pjevača već je naučio iz pjesmarice. Kroz mnogobrojne intervjuje sa pjevačima želio je što više detalja saznati o pjesmama, o pjevačima i njihovim biografijama, o njihovom geografskom porijeklu, putovanjima koja su poduzimali, šta su osjećali prema svojim pjesmama, kako su reagirali na njih i šta su mislili o njima.

Najglasovitijeg i, po mnogima, najjačeg bošnjačkog epskog pjevača Avdu Međedovića Milman Parry je pronašao u selu Obrov, pored Bijelog Polja, 27. 6. 1935. godine. Istoga dana napravio je *Popis pjesama* (PN 6801), koje je Međedović imao na svom repertoaru, a narednog dana snimili su na fonograf *Probu* (PN 6804) za pjesmu *Smrt Ličkog Mustaj-bega* i prvu Avdinu pjesmu *Smrt Ličkog Mustaj-bega* (PN 6807, 2436 stihova). Trećeg dana (29. 6) snimili su još dvije pjesme: *Hrnjica*

---

² This knowledge of the processes of an oral poetry can be had up to a certain point by the study of the character of a style, e.g., of the Homeric poems; but a full knowledge can be had only by the accumulation from a living poetry of a body of experimental texts sought after in accordance with a fixed plan to show, for example: (a) to what extent an oral poet who composes a new poem is dependent upon the traditional poetry as a whole for his phraseology, his scheme of composition, and the thought of his poem; (b) to what extent a poem, original or traditional, is stable in successive recitations of a given singer; (c) how a poem is changed in a given locality over a number of years; (d) how it is changed in the course of its travels from one region to another; (e) in what ways a given poem travels from one region to another, and the extent to which the poetry travels; (f) the different sources of the material from which a given heroic cycle is created; (g) the factors that determine the creation, growth, and decline of the heroic cycle; (h) the relation of the events of an historical cycle to the actual events; and so on and so on.
(<http://chs119.chs.harvard.edu/mpc/about/intro.html>, august 2011)

Mujo osvećuje Ličkog Mustaj-bega (PN 6810, 6290 stihova) i *Dolazak vezira u Travnik* (PN 6802, 7621 stih). Kao što se može primijetiti broj, stihova raste sa svakom novom pjesmom, što je bio rezultat Parryjevog insistiranja na što dužim izvedbama. Stoga ne čudi što je već sljedeća pjesma bila dužine znamenitih Homerovih epova *Ilijada* i *Odiseja* – radi se o epu *Ženidba Smailagić Meha* (PN 6840, 12311 stihova) – a njeno snimanje trajalo je sedam dana, od 5. do 12. jula 1935. godine.

Evo Međedovićevih pjesama u Parryjevim (PN numeracija) i Lordovim (LN numeracija) zapisima redom kojim su bilježene:

1. Popis pjesama	27. 06. 1935.	PN6801	
2. Proba	28. 06. 1935.	PN6804	74
3. Smrt Ličkog Mustaj-bega	28. 06. 1935.	PN6807	2436
4. Hrnjica Mujo osvećuje Ličkog...	29. 06. 1935.	PN6810	6290
5. Dolazak Vezira u Travnik	29. 06. 1935.	PN6802	7621
6. Ženidba hadži-Smailagina sina Mehe	05. 07. 1935.	PN6840	12311
7. Ženidba Vlahinjić Alije	14. 07. 1935.	PN12375	6042
8. Junaštvo Đerzelez Alije	15. 07. 1935.	PN12379	2624
9. Ženidba Vlanjić Alije	16. 07. 1935.	PN6841	5883
10. Pričanje I za rukopis 6802	16. 07. 1935.	PN12380	1515
11. Osman-beg Delibegović i Pavičević... I	17. 07. 1935.	PN12389	7132
12. Pričanje II za rukopis 6802	19. 07. 1935.	PN12395	3909
13. Pričanje III za rukopis 6802	20. 07. 1935.	PN12400	1955
14. Pričanje IV za rukopis 6802	23. 07. 1935.	PN12423	2258
15. Gavran harambaša i serdar Mujo	26. 07. 1935.	PN12427	4088
16. Robija Tale Oraškoga u Ozimu	30. 07. 1935.	PN12428	3738
17. Pričanje V za rukopis 6802	30. 07. 1935.	PN12431	1845
18. Pričanje VI za rukopis 6802	31. 07. 1935.	PN12434	280
19. Pričanje I	31. 07. 1935.	PN12436	1950
20. Pričanje II	01. 08. 1935.	PN12443	905
21. Osman-beg Delibegović i Pavičević... II	01. 08. 1935.	PN12441	6194
22. Pričanje I za rukopis 6840	02. 08. 1935.	PN12445	2225
23. Sultan Selim uzima Kandiju	04. 08. 1935.	PN12447	5919
24. Pričanje II za rukopis 6840	04. 08. 1935.	PN12450	961
25. Pričanje III za rukopis 6840	05. 08. 1935.	PN12457	695
26. Bolovanje cara Dušana u Prizrenu	08. 08. 1935.	PN12436	645
27. Robovanje Kara Omer-age	09. 08. 1935.	PN12465	1302
28. Pričanje za kunst	09. 08. 1935.	PN12467	3004
29. Kino	10. 08. 1935.	PN12470	19

30. Bećiragić Meho	10. 08. 1935.	PN12471	6311
31. Pričanje	23. 05. 1950.	LN32	90
32. Osman Delibegović i Pavičević Luka	23. 05. 1950.	LN33	6119
33. Pričanje	23. 05. 1950.	LN34	163
34. Ženidba Smailagić Meha	24. 05. 1950.	LN35	8488
35. Pozdrav Nikoli	27. 05. 1950.	LN57	?
36. Bećiragić Meho	16. 08. 1951.	LN202	3561
37. Smrt Ličkog Mustaj-bega	16. 08. 1951.	LN203	1356

Samo Parryju 1935. godine Međedović je ispjevao 98 616 stihova, a Albertu Lordu 1950. godine dodatnih 19778 stihova, što je ukupno 118 394 stiha. Radi usporedbe, zanimljivo je spomenuti da su Parry i Lord od 223 pjevača zapisali i snimili 1844 pjesme, i da cjelokupna Parryjeva zbirka, prema grubim procjenama, ima oko 500 000 stihova. Osim Međedovića svoje pjesme kazivali i su pjevali brojni drugi pjevači, koji, ako i nisu umjeli pripovijedati duge epove, vrlo umješno su donosili, za bošnjačku krajišku epiku, relativno kratke epske pjesme od oko 1000 stihova. Takvi su: Alija Fjuljanin, Salih Ugljanin, Murat Žunić, Ćamil Kulenović i drugi.

Albert Lord (1912.–1991.) bio je Parryjev harvardski student u ekspediciji koja je 1934. i 1935. boravila na prostorima tadašnje Jugoslavije. Svoje zanimanje za epsku tradiciju balkanskih naroda potvrdit će povratkom već 1937. na prostore sjeverne Albanije, gdje će načiniti važnu zbirku albanske epske tradicije. U Sandžak se vraća pedesetih godina XX stoljeća, kod istih onih pjevača (prije svih, kod Avde Međedovića), koje je Parry snimao / zapisivao šesnaest godina ranije.

Lord će ciljano tražiti iste pjesme od istih pjevača, kako bi istražio šta se dešava sa pjevačem i njegovom pjesmom kroz vrijeme i da li je usmena tradicija u to doba bila još uvijek živa. Da je bila itekako živa i zanimljiva, potvrdit će Lordovi stalni dolasci i sakupljačko-istraživački rad u nekoliko sljedećih godina, sve do kraja šezdesetih, kada će mu se pridružiti i David Bynum. Oni će svoje ineteresovanje za bošnjačku usmenu tradiciju, prije svega epsku, krunisati i teorijskim radovima. Možda najznačajnija knjiga o toj istoj tradiciji, ali i jedna od najvažnijih u svjetskoj folkloristici uopće, pojavit će se 1960. godine pod naslovom *The Singer of Tales* (Pjevač priča). Lord je ovom knjigom, zapravo, želio nastaviti Parryjev teorijski rad, razrađujući na terenskim istraživanjima potvrđenu tezu, da Homer jeste autor svojih epova *Ilijada* i *Odiseja*, u istoj onoj mjeri u kojoj je Avdo, „naš Homer XX stoljeća“, autor svojih – *Ženidba Smailagić Meha*, *Osman Delibegović* i *Luka Pavičević* i drugih. Analogijom je došao do odgovora na višestoljetnu dilemu u nauci poznatu kao *Homersko pitanje*, te na određen način izvršio i Parryjev zavjet. Ova značajna studija, kao i Lordov ukupan rad na istraživanju ne samo Parryjeve zbirke, animirat

će čitav niz novih imena u samoj Americi i čitavom svijetu, tako da će Zbirka postati jednom od najznačajnijih tema u akademskim i naučnim krugovima. Njegov, rad, međutim, ne završava se na toj antologijskoj knjizi. Lord će, naime, do kraja svoga života neumorno raditi na svojevrsnoj afirmaciji i promociji bošnjačke usmene tradicije Sandžaka i Bosne i Hercegovine. To će potaknuti i niz drugih istraživača da krenu njegovim putem, na samome Harvardu (Aida Vidan, David Elmer i Peter McMurray) i drugdje: David Bynum, John Miles Foley (University of Missouri) i drugi.

Da je homerska tradicija epskoga pjevanja postojala i u posljednjim desetljećima XX stoljeća, dokazao je Zlatan Čolaković, koji je 1989. godine u mjestu Rožaj, sjeverna Crna Gora, pronašao Lordovog pjevača Murata Kurtagića (sa kojim je, uzgred, Lord snimio samo tri pjesme, ali i zapisao da se radi o dobrom pjevaču) i video kamerom napravio vrlo značajne video zapise. Štaviše, Čolaković u knjizi *Mrtva glava jezika progovara* tvrdi da je Kurtagić najveći epski pjesnik, veći čak i od velikog Avde Međedovića. Kao nesumnjivo najbolji poznavalac bošnjačke usmene epike Đenana Buturović je šezdesetih godina XX stoljeća u Drežnici kod Mostara dala svoj doprinos terenskom istraživanju, zapisavši, među ostalim, i neke antologijske tekstove Džafera Kajića. Nekoliko decenija kasnije, u selu Gaj kod Trnova, ova znanstvenica je otkrila još jednog barda, epskog pjevača Omera Zagorca, godinama bilježila tekstove pjesama i, na koncu, počela raditi na priređivanju zbirke za štampanje, ali je, prije nego što je dovršila taj posao, preminula 28. januara 2012. godine.

Milman Parry a kasnije i Albert Lord su bili na meti kritika, sa različitih strana i od različitih znanstvenika, a najviše od znanstvenika sa prostora bivše Jugoslavije, što su se uopće usudili usporediti nekakvog *nepismenog* Avdu Međedovića sa velikim Homerom. Branili su se najčešće time da oni uopće nisu imali namjeru vrednosno izjednačavati Međedovića i Homera, da su zajedničke osobine vidjeli u činu nastajanja velike pjesme, epa, da su, zahvaljujući upravo Avdi Međedoviću, otkrili mehanizme i zakonitosti funkcioniranja usmene tradicije, posebno usmene književnosti. Zapravo, korisno je primijetiti da ni jedan ni drugi nisu direktno polemicali sa svojim oponentima, već su u svojim radovima, s vremena na vrijeme, osjetili potrebu da se, dodatno obrazlažući rezultate svoga istraživanja na terenu, odbrane od neargumentovanih napada. Savremeni znanstvenici nemaju, međutim, više nijedan razlog da o Kolakoviću, Vojnikoviću, Šemiću, Međedoviću, Kurtagiću, Zagorcu i drugima ne govore i pišu kao o velikim usmenim pjesnicima, koji su se u svojim dugim epskim pjesmama i epovima najviše približili velikome Homeru.

Literatura

- Bošković-Stulli, Maja (1977): *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb.
- Bošnjačka književnost u književnoj kritici – usmena književnost, knjiga II (1998): priredili Đ. Buturović i M. Maglajlić, Alef, Sarajevo.
- Braun, Maksimilijan (2004): *Srpskohrvatska junačka pesma*, preveo Tomislav Bekić, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva / Vukova zadužbina / Matica srpska, Beograd.
- Buturović, Đenana (1992): *Bosansko muslimanska usmena epika*, Institut za književnost / Svjetlost, Sarajevo.
- Buturović, Đenana (1976): *Studija o Hörmannovoj zbirci muslimanskih narodnih pjesama*, Sarajevo.
- Čolaković, Zlatan; Rojc Čolaković, Marina (2004): *Mrtva glava jezik progovara*, Almanah, Podgorica.
- Dukat, Zdeslav (1987): *Homersko pitanje*, Globus, Zagreb.
- Durić, Rašid (2000): *Junaci epske pjesme Bošnjaka*, Bosanska riječ, Tuzla.
- Gezeman, Gerhard (2002): *Studije o južnoslovenskoj narodnoj epici; izbor, prevod i pogovor Tomislav Bekić*, Vukova zadužbina, Beograd.
- Horwath, Peter; Joković, Miroljub (1992): *Friedrich Salomo Krauss (1859–1938)*, Beograd / Novi sad, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva / Vukova zadužbina / Matica srpska, Beograd.
- Jakobson, Roman; Bogatirjov, Pjotr (1971): "Folklor kao naročit oblik stvaralaštva" u: Maja Bošković – Stulli: *Usmena književnost. Izbor studija i ogleđa*, Školska knjiga, Zagreb.
- Kay, Matthew (1995): *The Index of the Milman Parry Collection 1933–1935*, Garland, New York.
- Kujundžić, Enes (2001): *Narodna književnost Bošnjaka*, Dom štampe, Zenica 2001.
- Kujundžić, Enes (1997): *Usmena epika Bošnjaka*, Svjetlost, Sarajevo.
- Lord, Albert (1990): *Pevač priča*, Idea, Beograd.
- Minjović, Dušica (2002): *Avdo Međedović na raskršću reprodukcije i kreacije*, Almanah, Podgorica.
- Petrović, Svetozar (1975): "O prevladavanju granice među proučavanjem usmene i proučavanjem pisane književnosti", *Letopis Matice srpske*, godište 151, knjiga 416, sv. 6, 1007–1020, Novi Sad.
- Schmaus, Alois (1953): *Studije o krajinskoj epici*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Usmena književnost* (1971): priredila Maja Bošković-Stulli, Školska knjiga, Zagreb.

Vidan, Aida (2003): *Embroidered with Gold, Strung with Pearls: The Traditional Ballads of Bosnian Women*. Harvard University Press: The Milman Parry Collection of Oral Literature Publications.

Web izvor: <http://chs119.chs.harvard.edu/mpc/>

UPUTE ZA AUTORE

Časopis "Bosnistika plus" izdaje Institut za bosanski jezik i knjiŹevnost u Tuzli. U časopisu se objavljuju naučni i stručni radovi iz oblasti bosanskog jezika i knjiŹevnosti, iz slavistike uopće te radovi iz svih oblasti lingvistike, kao i razni prilozii o jeziku i knjiŹevnosti, ocjene, osvrti, prikazi knjiga i drugih publikacija iz oblasti bosnistike i drugih lingvističkih disciplina. Radovi u časopisu objavljuju se na bosanskom jeziku, drugim juŹnoslavenskim jezicima i engleskom jeziku. Objavljuju se samo neobjavljeni radovi koji dobiju dvije pozitivne recenzije. Radovi mogu imati do 30.000 znakova (bez bjelina). Radovi se kategoriziraju. Časopis ne isplaćuje autorske honorare. Podrazumijeva se da se slanjem rada u časopis autori odriču autorskog honorara te daju saglasnost za objavljivanje saŹetka ili cijeloga svoga rada na internet stranici izdavaća i u bazama podataka.

Radovi se Źalju e-mailom na: **institut@izbjik.ba**. Radovi trebaju biti pripremljeni u standardnom formatu A4 (Times New Roman, veličina slova 12, prored 1,5). Bilješke treba da budu na dnu stranice.

Rukopis treba urediti i numerirati na sljedeći naćin:

0. stranica: naslov i podnaslov, ime(na) autora, ustanova, adresa ustanove i e-mail autora, a za autore koji nemaju zaposlenje treba navesti samo mjesto stanovanja i e-mail;

1. stranica: naslov, podnaslov, saŹetak i ključne rijeći na jeziku kojim je rad pisan (odnosi se na rasprave i ćlanke);

2. stranica i dalje: glavni dio teksta.

Tekstovi pisani na bosanskom jeziku trebaju na kraju imati naslov teksta, saŹetak i ključne rijeći na engleskom jeziku. Tekstovi pisani na engleskom ili nekom drugom jeziku, trebaju na kraju teksta imati naslov teksta, saŹetak i ključne rijeći na bosanskom jeziku.

Ako u radu ima posebnih dijelova (crteŹa, tablica, slika) koji se nisu mogli integrirati u tekst, treba ih dodati na kraju.

Treba nastojati da se za numeriranje odjeljaka koriste najviše tri nivoa. Nivoie treba oznaćavati arapskim brojevima i za njih upotrebljavati različite tipove slova:

1. Masnim slovima (*Times New Roman*)

1.1. Broj masnim slovima, a naslov masnim kosim slovima (*Times New Roman*)

1.1.1. Broj običnim slovima, a naslov kurzivom (*Times New Roman*)

Nakon završetka jednog odjeljka treba ostaviti dva prazna retka pa u trećem pisati novi odjeljak, a između naslova i početka odjeljka treba ostaviti po jedan prazan redak.

Sve primjere koji se navode u radu treba pisati kurzivom.

Podaci o citiranom tekstu pišu se u zagradama a sastoje se od prezimena autora i godine objavljivanja rada te broja stranice, koji se piše nakon dvotačke i bjeline, npr.: (Crystal 1980: 23). Ukoliko broj stranice nije značajan, navodi se samo prezime autora i godina objavljivanja rada (Crystal 1980).

Kraći citati počinju i završavaju se navodnicima. Duži citati oblikuju se kao poseban odjeljak. Oni se praznim redom odvajaju od prethodnog dijela teksta, pišu se uvučeno, bez navodnika i slovima veličine 10.

Ukoliko se u radu navode neki primjeri koji se ne uklapaju u rečenicu, oni se označavaju arapskim brojkama u zagradama i odvajaju od glavnog teksta praznim redom. Ako je u radu potrebno grupirati primjere, oni se označavaju brojkom i malim slovima, npr.: (1), (1a), (1b), (1c) itd.

Spisak literature navodi se kraju teksta i počinje na novoj stranici. Na toj se stranici napiše naslov **Literatura** a ispod naslova navede se korišćena literatura.

Bibliografske jedinice pišu se abecednim redom prema prezimenima autora. Svaka bibliografska jedinica čini poseban odjeljak koji se piše tako da mu je drugi i svaki naredni red uvučen. Bibliografske jedinice ne razdvajaju se praznim redovima. Ako se u literaturi navodi više radova istog autora, njih treba poredati hronološki (od ranijih radova prema novijim). Ukoliko jedan autor ima više radova koji su objavljeni u jednoj godini, njih treba obilježavati malim slovima, npr.: 2010a, 2010b, 2010c itd.

Ukoliko se u radu navode dva ili više članaka iz iste knjige, onda se ta knjiga navodi kao posebna bibliografska jedinica pod prezimenom i imenom urednika, a u jedinicima za pojedine članke upućuje se na cijelu knjigu.

Imena autora u bibliografskim se jedinicama navode u cijelosti. Inicijali se koriste samo ako je djelo na koje se odnosi bibliografska jedinica objavljeno pod inicijalima, ali je i tada poželjno u zagradi iza inicijalnih slova prezimena i imena u zagradi dopisati ostala slova iz imena, ako je poznato.

Svaka bibliografska jedinica treba imati sve sljedeće elemente, redosljed i interpunkciju:

Knjige:

Prezime, Ime (godina izdanja). *Naslov knjige: Podnaslov.* (Naziv biblioteke izdavača, ako je naznačena). (Redni broj izd.). (Niz). Mjesto: Izdavač.

Prezime, Ime, Ime Prezime, Ime Prezime (godina izdanja). *Naslov.* (Naziv biblioteke izdavača, ako je naznačena). (Redni broj izd.). (Niz). Mjesto – Mjesto: Izdavač.

Prezime, Ime, Ime Prezime, Ime Prezime, ur. (godina izdanja). *Naslov knjige*. (Naziv biblioteke izdavača, ako je naznačena). (Redni broj izd.). (Niz). Mjesto: Izdavač.

Prilozi ili poglavlja u knjigama ili zbornicima:

Prezime, Ime (godina izdanja). “Naslov priloga ili poglavlja”. Prezime, Ime, Ime Prezime, ur. *Naslov knjige*. (Naziv biblioteke izdavača, ako je naznačena). (Redni broj izd.). (Niz). Mjesto – Mjesto: Izdavač, 8–36.

Članci u časopisima:

Prezime, Ime (godina izdanja). “Naslov članka”. *Naziv časopisa* te godište i broj: 56–123.

Naslovi knjiga, radova i drugih priloga navode se onako kako su napisani na tim knjigama, radovima i drugim priložima. Nazivi časopisa navode se u cijelosti. Naslove i podnaslove knjiga i nazive časopisa treba pisati kurzivom. Naslovi članaka iz zbornika i časopisa obilježavaju se navodnim znacima.

Primjeri:

- Palić, Ismail (2010). *Dativ u bosanskome jeziku*. (Naučna biblioteka “Slovo”). (Knjiga br. 3). Sarajevo: Bookline.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Nakaš, Lejla (2000). “Struktura jezika i struktura društva”. Baotić, Josip, ur. *Radovi*. (Knj. XII). Sarajevo: Filozofski fakultet, 385–408.
- Pranjковиć, Ivo (2012). “Gramatika glagola stanja”. *Bosanski jezik* 9: 11–23.

GUIDELINES FOR AUTHORS

“Bosnistika plus” is a journal published by the Institute for Bosnian Language and Literature in Tuzla. It publishes scientific and professional papers in the field of Bosnian language and literature, Slavonic languages and all other fields of linguistics, as well as various contributions about language and literature, book notices, reviews of books and other publications in the field of Bosnian studies and other linguistic disciplines. Articles in the journal are published in Bosnian, other South-Slavic languages and in English. The papers can have up to 30.000 characters without spaces. The papers are categorized. The journal cannot afford to pay the fees to the authors. Therefore, by sending the paper to this journal, the authors waive their right to any compensation, and give their authorisation to publish the abstract or the paper in full on the publisher’s web site and in databases.

E-mail your contributions to: **institut@izbjik.ba**. Submit the manuscript in standard A4 format (Times New Roman 12, spacing 1,5). Use footnotes rather than end-notes.

The manuscript is to be organised as follows:

page 0: title, subtitle name(s) of the author(s), affiliation, address of the institution, author’s e-mail address, and for authors without affiliation only the home address and the e-mail;

page 1: title, subtitle, abstract and key words in the language in which the paper is written;

page 2 and on: body of the text.

If the text is written in the Bosnian language, add the title, the abstract and key words in English at the end. If the text is written in English or another language, add the title, the abstract and key words in Bosnian at the end.

Any special matter (i.e. drawings, tables, figures) that could not be integrated into the text should be added on a separate page.

If you use numbering in the text, avoid using more than three levels. All sections in the text should be numbered with Arabic numerals; use different font types for section titles at the different levels:

1. Bold (Times New Roman)

1.1. Number in bold but *title in bold italic (Times New Roman)*

1.1.1. Number in roman but *title in italic (Times New Roman)*

Section titles should be preceded by two blank lines and followed by one blank line.

Use italics for all cited linguistic forms and examples in the text.

Write the citation in parentheses consisting of the author's surname, the year of publication, and, where relevant, the page number after a colon and a space, for example, (Crystal 1980: 23). If the page number is irrelevant, write only the author's surname and the year of publication (Crystal 1980).

Write short quotations between quotation marks; longer quotes form a separate paragraph – separated from the preceding text with a blank space. They are indented, without quotation marks, written in italics, font size 10.

When giving the examples which normally do not fit in the sentence, mark them with Arabic numerals in brackets and separate them from the main body of the text by leaving spaces before and after. Use lowercase letters to group sets of related items, for example (1), (1a), (1b), (1c) etc.

At the end of the manuscript, beginning on a separate page, write the heading **References**, and provide a full bibliography below.

Arrange the entries alphabetically by surnames of authors, with each entry as a separate hanging indented paragraph. Entries should not be separated by blank lines. List multiple works by the same author in ascending chronological order (oldest first, newest last). Use small letters to distinguish more than one item published by a single author in the same year, for example 2010a, 2010b, 2010c etc.

If more than one article is cited from one book, list the book as a separate entry under the editor's name, with crossreferences to the book in the entries for each article.

Write full names of the authors in the entries. Initials are used only if the work was published under initials, but even then it is preferable to write the remaining letters of the surname and name in brackets after the initials, if they are known to you.

Each entry should contain the following elements, in the order and punctuation given:

Books:

Surname, Name (year of publication). *Book title: Subtitle.* (The series, if available). (Volume number). (Issue). Place: Publisher.

Surname, Name, Name Surname, Name Surname (year of publication). *Title.* (The series, if available). (Volume number). (Issue). Place – Place: Publisher.

Surname, Name, Name Surname, Name Surname, ed. (year of publication). *Book title.* (The series, if available). (Volume number). (Issue). Place: Publisher.

Articles or Chapters in Books or Proceedings:

Surname, Name (year of publication). "Article or Chapter Title". Surname, Name, Name Surname, ed. *Book title*. (The series, if available). (Volume number). (Issue). Place – Place: Publisher, 8–36.

Articles in Journals:

Surname, Name (year of publication). "Title of the Article". *Name of the journal* year and number: 56–123.

Titles of books, articles and other contributions are written in the same way as in the original books, articles and other contributions. Names of journals are listed in full. Book titles and subtitles are written in italics. Titles of articles from proceedings and journals are written in quotation marks.

Examples:

Palić, Ismail (2010). *Dativ u bosanskome jeziku*. (Naučna biblioteka "Slovo"). (Knjiga br. 3). Sarajevo: Bookline.

Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.

Nakaš, Lejla (2000). "Struktura jezika i struktura društva". Baotić, Josip, ur. *Radovi*. (Knj. XII). Sarajevo: Filozofski fakultet, 385–408.

Pranjković, Ivo (2012). "Gramatika glagola stanja". *Bosanski jezik* 9: 11–23.

UDK

Edna Klimentić

Štampa / Printed by

PrintCom Tuzla

Časopis "Bosnistika plus" upisan je u registar javnih glasila
u Općinskom sudu u Tuzli dana 5. 8. 2013. godine – knjiga I, reg. ul. 3–101.

Ovaj broj štampan je uz finansijsku pomoć Federalnog ministarstva za obrazovanje i nauku.

ISSN 2303 - 5285

9 772303 528000